

คำนำ

วินัยมุข เล่ม ๒ เป็นหลักสูตรนักธรรมชั้นโท พิมพ์ครั้งนี้ ได้จัดวรรคตอนให้เรียบร้อยดียิ่งขึ้น และแก้ไขอักษรให้ถูกต้องตาม ความนิยมของชนหมู่มาก ส่วนข้อความคงไว้ตามเดิม มิได้แก้ไข เปลี่ยนแปลงอย่างไร.

กองตำรา

มหามกุฏราชวิทยาลัย

๒๕ มิถุนายน ๒๔๘๑

วินัยมุข เล่ม ๒

สิกขาบทนอกพระปาติโมกข์

อภิธมาจาร

สิกขาบทแผนกนี้ มาในชั้นธกะเป็นพื้น ไม่ได้บอกจำนวน เหมือนสิกขาบทมาในพระปาติโมกข์ จัดเป็นพวก ๆ ตากิจหรือ วัตถุ เรียกว่าชั้นธกะอันหนึ่ง ๆ เช่นว่าด้วยทำอุโบสถ จัดไว้พวกหนึ่ง เรียกว่าอุโบสถชั้นธกะ ว่าด้วยจิวร จัดไว้อีกพวกหนึ่ง เรียกจิวรชั้นธกะ มาในที่อื่นก็มี เช่นในนิทานต้นบัญญัติแห่งสิกขาบทมาในพระปาติโมกข์บ้าง ในวินิตวัตถุเรื่องสำหรับเทียบเคียงตัดสินอาบัติในคัมภีร์วิภังค์บ้าง มาในอรรถกถาที่เรียกว่าบาลีมุตตะกะบ้าง. จะกล่าวไปตามแนวคัมภีร์ชั้นธกะ ก็ไม่เหมาะ เพราะประการทั้งหลาย คือ ข้อทั้งหลายที่กล่าวไว้ในคัมภีร์ชั้นธกะ อันพ้นจากมุขแห่งปฏิบัติ จะไม่กล่าวถึงก็มี ที่ยังสับสนหรือยังควรจะจัดเข้าพวกได้อีกก็มี ข้อนอกคัมภีร์ชั้นธกะ อันจะเก็บมารวบรวมก็มี ในที่นี้จึงจำเป็นจะจัดหมวดใหม่ สุดแต่จะเหมาะได้อย่างไร แต่จะทำตามวิธีนั้น คือจัดเป็นหมวดกันตามกิจหรือวัตถุ.

และสิกขาบทแผนกนี้ มีรูปเป็น ๒ คือ เป็นข้อห้าม ๑ เป็นข้ออนุญาต ๑. และข้อห้ามนั้นปรับอาบัติโดยตรงมีเพียง ๒ คือ ฤคัจฉัย ๑ มีห่าง ๆ และพ้นจากมุขแห่งปฏิบัติ, ทุกกฏ ๑ มีเป็น

ขึ้นไป ที่ไม่ได้ปรับอาบัติโดยตรง เป็นแต่กล่าวว่ อย่ำ ๆ ไม้ ๆ เป็นคำแนะคำสอนก็มี เช่นนี้มีอยู่ในกถาท้งหลายอันกล่าวเป็นเรื่อง ๆ ไป เมื่อไม้เอื้อเพื่อในที่จะเว้น พระอาจารย์ท่านปรับเป็นทุกกฎ ๑ ในเสขิยะ. ข้อที่อนุญาตนั้น น่าจะเห็นว่าเป็นประธานประโยชน์ พิเศษ เช่นทรงอนุญาตว่สติกสาฎก ไม้ได้บังคับว่ ภิกษุทุกรูป เมื่อถึงฤดูฝนจะต้องมีผ้าอาบน้ำฝน เป็นแต่ถ้าต้องการก็มีได้ ใช้จิวรได้ มากผืนออกไปกว่าไตรจิวร แต่มีอนุญาตบางแห่ง เป็นเหมือนข้อห้าม เช่นอนุญาตเพื่อปิดประตูก่อนแล้วจึงนอนในกลางวัน นี้ไม้ใช้ประโยชน์พิเศษเลย กลับเป็นเครื่องผูกมัด ควรจะว่ " อันภิกษุ ผู้จะพักในกลางวัน พึงปิดประตูเสีย ภิกษุใดไม้ปิด ต้องทุกกฎ " เช่นนี้ความจะชัด แต่อย่างไรจึงเป็นอนุญาตไป ข้าพเจ้าเข้าใจว่ เป็นเพราะเรียงคำผลออกไป เพราะมีเป็นบางแห่ง พระคันถรจนา-จารย์หมายเอาอนุญาตเช่นนี้กล่าวว่ ไม้ทำตามต้องอาบัติทุกกฎ. ส่วนอนุญาตมีปริกัปปเห็นได้แท้ เช่นอนุญาตตัดตาหกาลิกในวิกาล ต่อเมื่อมีปัจจัยจึงให้ฉันได้ เมื่อปัจจัยไม้มีและฉัน เป็นอันถือประโยชน์ พิเศษเกินไป ท่านปรับทุกกฎชอบอยู่. ยังข้อที่สอนให้ทำว่ควร อย่งนั้น ๆ จะเรียกข้ออนุญาตโดยอ้อมก็ได้ เมื่อไม้ทำตามข้อ เช่นนี้ จะปรับทุกกฎ เพราะไม้เอื้อเพื่อที่ชอบอยู่ พึงรู้จักข้ออนุญาต อันให้ประโยชน์พิเศษ หรือบังคับให้ทำ ดังนี้.

อาบัติที่ปรับแก้ภิกษุผู้ละเมิดในแผนกนี้ มีแต่ถูกลัจจัยกับ ทุกกฎเท่านั้น และถูกลัจจัยก็มีห่าง ทั้งพ้นจากทางแห่งปฏิบัติด้วย

ข้าพเจ้าจักไม่ออกชื่ออับดี เว้นไว้แต่ที่เป็นอุลลัจจัย จะบอกให้
แจ้ง ผู้ศึกษาพึงเข้าใจเอาเอง ตามหลักที่กล่าวแล้วในตอนหลัง
เรียงเช่นนี้เห็นว่าจะน่าอ่านน่าฟังกว่า. พึงเข้าใจทุกกฎในที่นี้ว่า เป็น
แต่ลำพังวิติกัมมะ คือความละเมิดธรรมเนียม เป็นการเสียหายได้
เพียงไร พึงรู้ดังนี้ :-

ถ้าล่วงแต่บางอย่างหรือบางครั้ง ก็ไม่พอเป็นอะไร แต่ถ้า
ล่วงมากอย่างหรือเป็นนิตย์ไป ธรรมเนียมย่อมกลายเป็น หรือเสื่อม
เสียไป ภิกษุต่างเป็น ๒ พวก คือเคร่งและไม่เคร่ง ก็เพราะพวก
เคร่งยังรักษาธรรมเนียมแข็งแรง พวกไม่เคร่งทอดธุระเสีย ไม่
เอื้อเฟื้อในอันทำตาม. รู้เช่นนี้แล้ว พึงปฏิบัติโดยสายกลาง ไม่ทำ
ตนให้ลำบากเพราะธรรมเนียมอันขัดขวางต่อกาลเทศะ และไม่มัก
ง่ายจนถึงจะทำตนให้เป็นผู้ลวทราม, ปฏิบัติเพียงเท่านี้ ก็เรียกได้ว่า
งาม ยังพอจะสืบอายุพระพุทธศาสนาได้อยู่.

แต่นี้จักแสดงอภิสมภาร คือธรรมเนียมของภิกษุ จัดเป็น
กัณฑ์ ๆ ตามเรื่อง ดังต่อไปนี้

กัณฑ์ที่ ๑๑

กายบริหาร

ข้อ ๑ อย่าพึงไว้ผมยาว จะไว้ได้เพียง ๒ เดือน หรือ ๒ นิ้ว อธิบายว่า เมื่อถึงกำหนด ๒ เดือน แม้ผมยังไม่ถึง ๒ นิ้ว ก็พึงปลงเสีย หรือยังไม่ทันถึง ๒ เดือน แต่ผมยาวถึง ๒ นิ้วแล้ว ก็พึงปลงเสียเหมือนกัน.

เข้าใจว่า ธรรมเนียมนี้มีขึ้นโดยลำดับกาล ในครั้งแรก พวกภิกษุคงไว้ผมยาวกว่านี้ จึงได้มีข้อห้ามไม่ให้หิวผมด้วยหวีหรือด้วยแปรง ห้ามไม่ให้เสยผมด้วยนิ้วมือโดยอาการว่าหวี ห้ามไม่ให้แต่งผมด้วยน้ำมันเจือขี้ผึ้ง หรือด้วยน้ำมันเจือน้ำ ห้ามไม่ให้ตัดผมด้วยตะไกร เว้นไว้แต่อาพาธ และห้ามไม่ให้ถอนผมหงอก กิจเหล่านี้สำหรับคนผมยาวกว่า ๒ นิ้วทั้งนั้น. และคงไม่มีกำหนดลงเป็นแน่ เป็นแต่เห็นว่ายาวก็ปลงกันเสียคราวหนึ่ง แต่คงไม่ยาวเกินไปจนโกนด้วยมีดไม่สะดวก ในพวกนิครนถ์เขาไว้ผมตั้งแต่ ๑ เดือนขึ้นไปหา ๔ เดือน. ผม ๔ เดือนคูดอกจะหิวและแต่ง ที่ห้ามไว้.

ข้อ ๑ อย่าพึงไว้หนวดไว้เครา.

ในข้อนี้ ไม่มีกำหนดชัดเหมือนผม แต่คงไม่ยาวจนถึงจะแต่งให้มีลักษณะต่าง ๆ ได้ และโกนด้วยมีดไม่สะดวก. แต่เดิมคงไว้ยาว จึงมีข้อห้ามไม่ให้แต่งหนวด และห้ามไม่ให้ตัดหนวดด้วยตะไกร.

ข้อ ๑ อย่าพึงไว้เล็บยาว พึงตัดเสียด้วยมีดเล็กพอเสมอเนื้อ, และอย่าพึงขัดเล็บให้เกลี้ยงเกลา แต่เล็บเปื้อน จะขัดมณฑิน หรือ

จะแคะมูลเล็บ ใ้ได้อยู่ นี่เป็นกิจที่ควรทำ.

ข้อ ๑ อย่าพึงไว้ขนจุกยาว พึงถอนเสียด้วยแหนบ.

ขนจุกนี้ แสดงในตำราสรีรศาสตร์ว่า มีประโยชน์รับธาตุอันตามอากาศที่สุดเข้าไปในเวลาหายใจไว้ ไม่ให้เข้าไปในปอด แต่มีข้อห้ามอย่างนี้ คงเพ่งขนที่ยาวออกมาออกช่องจุก.

ข้อ ๑ อย่าพึงให้น้ำเสียซึ่งขนในที่แคบ คือในร่มผ้าและที่รักแร้ เว้นไว้แต่อาพาธ. ในเวลาเช่นนั้น จะให้น้ำเสียเพื่อทายาหรือพอกยา ใ้ได้อยู่ แต่ในที่อื่น ที่แคบหมายเอาช่องทวารหนัก ห้ามถอนขนของทวารหนักก็เป็นได้.

ข้อ ๑ อย่าพึงตัดหน้า อย่าพึงไล้หน้า อย่างพึงทาหน้า อย่าพึงย้อมหน้า อย่าพึงเจิมหน้า อย่าพึงย้อมตัว เว้นไว้แต่อาพาธ.

ตัดหน้านั้น คือใช้แป้งผงลูบให้ผิวมีนวล. ไล้หน้านั้น พึงเห็นเช่นใช้ฝุ่นละลายนํ้าทา แห้งแล้วลูบให้เสมอ ทำให้ผิวหนังขาว เราเรียกว่าตัดหน้าเหมือนกัน ตามปกติไม่ได้ใช้ เขาตัดอย่างนี้แต่หน้าของเด็ก โคนจุกและหน้าของละคร แต่ในบาลีท่านเรียกแยกกัน ช่างสมนี้กระไร ไล้หน้าแท้ ๆ. ทาหน้านั้น เช่นทาแป้ง. ย้อมหน้านั้น เช่นทาขมิ้น. เจิมหน้านั้น เช่นเจิมด้วยกระแจะที่ผู้ใหญ่ทำให้ผู้น้อยในคราวมงคล แต่ในบาลีว่า เจิมด้วยมโนศิลา คือนํ้ายาหรือสีที่ใช้เขียนรูปภาพ ข้อนี้แปลกอยู่ เคยได้ยินแต่พวกฮินดู เจิมหน้าด้วยมูลโค. การเขียนหน้า ป้ายหน้าด้วยสีนั้น ดูแก่กว่าครั้งพุทธกาล เขาใช้เพื่อจะทำหน้าให้ขึงขัง หรือน่ากลัวขึ้นกว่าปกติ พวก

จินคกเคยได้ใช้มาแล้ว พวกก็เล่นเรื่องโบราณจึงเขียนหน้า. ย้อม
ตัวนั้น ฟังเห็นเช่นทางมีน. ข้อเหล่านี้ ห้ามเฉพาะเพื่อให้สวย
อาพาธเช่นเป็นโรคที่ผิว จะทายาเป็นต้นว่าไหลได้อยู่ ในบาลีกถ่าว
ไว้เฉพาะหน้า แม้ตัวก็เหมือนกัน.

ข้อ ๑ อย่าพึงแต่งเครื่องประดับต่าง ๆ เป็นต้นว่า ตุ่มหู
สายสร้อย สร้อยคอ สร้อยเอว เข็มขัด บานพับ [สำหรับรัดแขน]
กำไลมือ และแหวน.

ข้อ ๑ อย่าพึงส่งดูเงาหน้าในกระจกหรือในวัตถุอื่น อาพาธ
เป็นแผลที่หน้า จะส่งดูแผลเพื่อตรวจหรือเพื่อทายา ปิดยา ได้อยู่.

ครั้งยังไม่มีการจกเงา เขาทำแผ่นทองเหลืองกลมขัดขัดเงาจน
ส่องเห็น เรียกว่าแว่น ใช้ส่งดูเงาหน้า ในแว่นนี้บ้าง ในน้ำบ้าง
ในบาลีจึงกล่าวห้ามไม่ให้ส่งดูเงาหน้าในของเช่นนั้น. การส่งเงา
หน้านี้เนื่องในการแต่งตัวนั่นเอง ห้ามแต่งตัวแล้ว จึงห้ามส่งเงา
หน้าด้วย ทรงอนุญาตให้ส่งได้เมื่ออาพาธ ชื่อว่าทรงอนุญาตให้
ส่งเพื่อทำธุระได้ เพราะเหตุนั้น จะส่งกระจกโกนหนวดโกนผม
ที่ตนทำเองเพื่อสะดวก เห็นไม่มีโทษ แต่ไม่ส่งก็ทำได้เหมือนกัน.

ข้อ ๑ อย่าพึงเปลือยกายในที่ไม่งัควร ในเวลาไม่งัควร
ถ้าเปลือยเป็นวัตรเอาอย่างเดียรถีย์ ต้องถูกลัจฉัย ถ้าเปลือยทำกิจ
แก่กัน คือ ไหว้ รับไหว้ ทำบริกรรม ให้ของ รับของ และ
เปลือยในเวลาฉัน ในเวลาดื่ม ต้องทุกกฎ. แต่ในเรือนไฟและในน้ำ
ทรงอนุญาตให้เปลือยกายได้ จะทำบริกรรม คือ นวดพื้นหรือประคบ

ให้กันในเรือนไฟ และจะทำบริกรรม คือ ถูตัวให้กันในน้ำก็ได้ไม่ต้อง อาบัตตามนัยข้างต้น ปิดกายด้วยผ้าแล้ว พ้นจากความเปลือย.

เรือนไฟนั้น เป็นที่อบกายให้ร้อนเหงื่อตก อย่างเข้ากระโจม ที่ให้อยู่ในประเทศนี้ในกาลก่อน ทรงอนุญาตเป็นพิเศษ ไม่ต้อง ปาจิตตยะ เพราะผิงไฟ และไม่ต้องทุกกฏ เพราะเปลือยกายทำ บริกรรมแก้กัน.

ธรรมเนียมอาบน้ำของภิกษุครั้งก่อน เมื่อยังไม่ได้ใช้ติเรกจิวร พุ่มเพื่อย เปลือยกายอาบน้ำ ไปถึงทำน้ำแล้ว เลือกที่สังคหรือรอ เวลาสังค เปลื้องผ้าห่มออกผึ่งไว้ แก่ประคดเอววางไว้บนนั้น ไปที่ โกลน้ำ แล้วนั่งยอง เปลื้องผ้าห่มออก มีที่พอจะผึ่งได้ ก็ขึงผึ่งไว้ ที่ผึ่งไม่มี ก็จับวางไว้แล้วค่อยลงไปในน้ำ รวามิตสะคือ หันหน้ามา ทางฝั่ง ระวังผ้าห่มของตน ค่อยคาลงแล้วผุดขึ้น อาบโดย เรียบร้อย ครั้นเสร็จแล้วขึ้นจากน้ำนั่งยอง จับผ้าห่มเข้าวางกาย แล้วลุกขึ้นยืน นุ่งเรียบร้อยแล้ว คาคประคดเอง ห่มจิวรแล้ว จึงไป.

ภายหลังทรงอนุญาตที่อาบน้ำขึ้นในอาราม มีกำแพงก่อด้วยอิฐ หรือด้วยศิลาหรือมีฝาไม้บัง คาคพื้นเพื่อกันลื่น ด้วยของ ๓ อย่างนั้น อย่างใดอย่างหนึ่ง และทำท่อสำหรับไขน้ำอาบออกไป.

และมีข้อห้ามภิกษุผู้อาบน้ำ ไม่ให้สีกายในที่ไม้บังควร เช่น ต้นไม้ เสา ฝาเรือน และแผ่นกระดาน ไม่ให้สีกายด้วยของไม้ บังควร เช่น ไม้ทำเป็นรูปมือ หรือจักเป็นพินม้งกรและเกลียวเชือก

ที่คม เอาหลังต่อหลังสีกันก็ห้าม. เกลียวผ้าและผ้ามือ เป็นของ
ที่ใช้ได้.

ข้อ ๑ อย่าพึงนุ่งผ้าอย่างคฤหัสถ์ อย่าพึงห่มผ้าอย่างคฤหัสถ์.

ด้วยข้อนี้ เป็นห้ามเครื่องนุ่งห่มของคฤหัสถ์ เช่น กางเกง
เสื้อ ผ้าโพก หมวก ผ้านุ่งผ้าห่มสีต่าง ๆ ชนิดต่าง ๆ และอาการ
นุ่งห่มต่าง ๆ ที่ไม่ใช่ของภิกษุ. แต่ในวิภังค์แห่งสิกขาบทว่าด้วยขอ
จีวร [ที่ ๖ แห่งจีวรวรรคนิสสัคคิยกัณฑ์] กล่าวว่า ถ้าถูกโจรชิง
จีวรไปหมด พอจะปิดกายด้วยวัตถุอย่างใดอย่างหนึ่งได้พลาง เป็น
ต้นว่าผ้าต่างชนิดที่ไม่ได้ใช้เป็นผ้าห่ม โดยที่สุดใบไม้ก็ให้ปิด ยัง
จะทำได้ ห้ามมิให้เปลือยกายมา ถ้าทำเช่นนั้นต้องทุกกฎ.

ข้อ ๑ ถ่ายอุจจาระแล้ว เมื่อน้ำมีอยู่ จะไม่ชำระไม่ได้ เว้น
ไว้แต่หาน้ำไม่ได้ หรือน้ำมี แต่ไม่มีภาชนะที่จะตัก เช่นนี้ เช็ดเสีย
ด้วยไม้หรือด้วยของอื่นเพียงเท่านั้นก็ได้.

ข้อ ๑ อย่าพึงให้ทำสัตถกรรมในที่แคบ หรือในที่ใกล้ที่แคบ
เพียง ๒ นิ้ว อย่าพึงให้ทำวัตรกรรม. ให้ทำ ต้องอุลลัจจัย.

ที่แคบนั้น หมายถึงทวารหนัก ห้ามสัตถกรรมในที่แคบนั้น
คือ ห้ามการผ่าตัดทวารหนักด้วยศัสตรา ในที่ใกล้ทวารหนักเพียง ๒
นิ้วก็ห้าม. ห้ามวัตรกรรมนั้น พระอรรถกถาจารย์ถือว่า ห้าม
ผูกมัดที่ทวารหนัก. อธิบายตามมติของท่านว่า ให้ผ่าหรือตัดหัว
ริดสีดวงอก เป็นให้ทำสัตถกรรมในที่แคบ ให้ผูกมัดหัวริดสีดวงอก
นั้น เพื่อให้แห้งแล้วหลุดเอง เป็นให้ทำวัตรกรรม ห้ามทั้ง ๒ อย่าง

แต่จะหยอดน้ำค้างให้กัดหรือจะผูกไว้ด้วยด้าย [เพื่อมิให้หคเข้าไปเสียบ] ได้อยู่, หากหัวนั้นหลุด ก็เป็นอันหลุดด้วยดี ใช้ยามหรือยาทาแม้สอดซุดอันทายาเหน็บเข้าไปในทวารหนัก หรือใช้หลอดสอดเข้าไปหยอดน้ำค้างหรือน้ำมันก็ได้ โดยนัยนี้ จะเจาะกล่อนเอาหน้าออก จะผ่าเอาเม็มน้ำออก เป็นอันห้ามทั้งนั้น. แต่ศัพท์ว่าวัตถิในที่อื่น เป็นชื่อแห่งกระเพาะเบา ข้าพเจ้าเข้าใจว่า ห้ามวัตถิกรรมนั้นได้แก่ห้ามสวนทวารเบา การนี้พวกหมอรู้อัจฉิกทำกันมาแล้ว ครังยังไม่มีการเครื่องมือที่ดีกว่า ได้ยินว่าเขาใช้ใบไม้อันเป็นหลอดเช่นใบหอม เช่นเดียวกับใช้ลำไม้หรือต้นหญ้าอันเป็นหลอด สวนทางทวารหนัก ครังพุทธกาล ความรู้ในการผ่าตัดบาดแผลของแพทย์มีแล้ว แต่คงยังไม่ชำนาญ ทำในที่สำคัญเช่นนั้น คนเจ็บคงเป็นอันตรายมากกว่า หาย จึงได้ห้ามและปรับอาบัติแรงด้วย. แต่ในบัดนี้ มีแพทย์ผู้ชำนาญในทางนี้มาก ข้อนี้กลับขัดขวางแก่ความรอดจากอันตรายของคนไข้เสียอีก. เกรงในที่เช่นนี้ เกินพอดี.

ข้อ ๑ เป็นธรรมเนียมของภิกษุ ต้องใช้ไม้ชำระฟัน. ของเดิมไม่ใช่ไม้สีฟัน เช่นในประเทศของเรา เป็นไม้ชนิดหนึ่ง เนื้ออ่อนอย่างไม้โสนหรือรากลำภู ฟันกัดแหลก ทำเป็นอันยาวขนาดพลูจิบของเรา ใช้กัดเหมือนกัดพลูนั่นเอง เคี้ยวจนแหลกแล้วคายอย่างเดียวกับเคี้ยวหมากคายหมาก ไม้ชนิดนั้นเป็นเครื่องชำระฟันได้ดี. ในบาลีพรรณนาประโยชน์แห่งการเคี้ยวไม้ชำระฟันว่า ฟันดูได้ไม่สกปรก ปากไม่เหม็น เส้นประสาทรับรสหมดจดดี เสมหะไม่

หุ้มอาหาร ฉนอาหารมิตส. ไม้ชำระฟันนั้น ห้ามไม่ให้ใช้ของยาว หรือสั้นเกินไป มีกำหนดให้ใช้ยาว ๔ นิ้วขึ้นไปหา ๘ นิ้ว. อาการที่ใช้ ๆ เคี้ยวพร้าเพื่อไม่เฉพาะเวลาฉนอาหารแล้ว อย่างเคี้ยวหมาก เคี้ยวเมียง จึงมีห้ามไม่ให้เคี้ยวไม้ชำระฟันในวัจจุกฎี.

อนึ่ง น้ำที่จะใช้ดื่ม ให้กรองก่อน จึงทรงอนุญาตฝากรองไว้ สำหรับ ไม่ใช่เพียงจะป้องกันตัวสัตว์ ยังต้องการของที่สะอาดด้วย.

กัณฑ์ที่ ๑๒

บริขารบริโกศ

จีวร

บริขารของภิกษุ ที่เป็นของจำเป็นจะต้องมี และจัดว่าเป็น
บริขารดั้งเดิม อย่างหนึ่งคือจีวร ผู้มุ่งอุปสมบทจำเป็นจะต้องมีจีวร
ให้ครบจำนวนก่อน.

จำนวนจีวรนั้น เข้าใจว่า ในคราวแรก คงมีแต่ ๒ ผืน ผ่า
นุ่งผืนหนึ่ง ผ่าห่มผืนหนึ่ง. ข้อนี้สมด้วยคำในพระสูตรที่กล่าวว่า
เวลาเช้า พระผู้มีพระภาคเจ้า ทรงนุ่งแล้ว ทรงถือบาตรจีวร เสด็จ
เข้าไปสู่กรุงสาวัตถีเพื่อบิณฑบาต. ผู้ไม่คุ้นเคยด้วยธรรมเนียมนี้ จะพึง
เห็นว่ามีไปทั้งตัวไม่มีอะไรคลุมหรือ. เป็นเช่นนั้นจริง อย่าว่า
ถึงธรรมเนียมเมื่อครั้งสองพันสี่ร้อยปีขึ้นไปเลย เมื่อราว ๖๒ ปีขึ้นไป
[แต่ พ.ศ. ๒๔๕๖] ในกรุงสยามของเรานี้เอง คฤหัสถ์ทั้งชั้นสูง
ทั้งชั้นต่ำ ไปข้างไหน ที่สุดเข้าเฝ้าพระเจ้าแผ่นดินในท้องพระโรง
ยังมีแต่ผ้านุ่งกับผ้าห่มที่คาดเอว เปิดตัวไม่มีอะไรคลุม ในครั้งนั้น
หาใครเห็นว่ามีนุ่งเกดลียน่าอายไม่ ครั้งปฐมโพธิกาล ภิกษุจะเข้า
บ้านเพื่อบิณฑบาต คงนุ่งอันตราวาสกเรียบร้อยแล้ว ถือบาตรกับ
จีวรเดินไป เปิดตัวเปล่า เมื่อจวนถึงบ้าน จึงหยุดยืนห่มจีวร
ถือบาตรเข้าไป ธรรมเนียมนี้กล่าวไว้ในบาลีและอรรถกถา กลับ
ออกมาแล้ว ทำอย่างไร หาได้กล่าวไว้ไม่ กล่าวแต่เพียงว่า ไป

ทำภักติก ๓ ที่แห่งใดแห่งหนึ่งแล้วจึงกลับ น่าจะเปลื้องจีวรถือไปเหมือนเมื่อมา. ในสมัยที่คนใช้เสื่อผ้าแล้ว ท่านเรียงความบาติข้อนี้ กล่าววาทรงนุ่งห่มหรือครองผ้า ตามสมณวัตรแล้ว. ยังมีเรื่องในพระวินัยรับสมอ้างอีก ในเวลาจะทำวินัยกรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง ที่ควรจะแสดงเคารพ ให้ภิกษุทำผ้าอุตตราสงค์เฉวียงข้างหนึ่ง ไม่ได้พุดถึงสังฆาฏิเลย. ในคราวเป็นลำดับมา ทรงอนุญาตผ้าสังฆาฏิเดิมขึ้นอีกผืนหนึ่ง เพื่อใช้ในฤดูหนาว. มีเรื่องเล่าว่า ทรงลองห่มจีวรดู ในหน้าหนาวจัด ในที่แจ้งชั้นหนึ่ง พอช่วยยามหนึ่ง ตลอดราตรี ๓ ชั้นจึงพอ จึงทรงอนุญาตสังฆาฏิ ๒ ชั้น. เพิ่มขึ้นอีกผืนหนึ่ง เข้ากับอุตตราสงค์ชั้นเดียว จะได้เป็น ๓ ชั้น. จำนวนจีวร ๓ ผืนนี้คงที่ตลอดมา เรียก "ติจีวร" แปลทับศัพท์ว่า ไตรจีวร คือ จีวร ๓ ผืน มีชื่อว่าสังฆาฏิ เป็นผ้าสำหรับใช้ห่มหนาวหรือช้อนนอก ๑ อุตตราสงค์ เป็นผ้าห่ม ๑ อันตราสก เป็นผ้าห่ม ๑. สังฆาฏินั้น แม้เป็นของทรงอนุญาตขึ้นแล้ว แต่ใช้อย่างไรได้ความไม่ชัด ในพระสูตรกล่าวว่า พระสาวกปลุกวายุพระศาสดาเสด็จนั่งบ้าง ผทมบ้าง, ในพระวินัยกล่าวว่า ใช้ช้อนห่มเข้าบ้าน แต่ในเวลาเข้าประชุมสงฆ์ในอาราม ใช้อย่างไรไม่กล่าวถึง ไม่ได้กล่าวว่าใช้พาดบ่า และมีภิกษุในเมืองเรานั้นใช้พาดบ่า พระพม่า พระลังกา ใช้ห่มช้อนไปด้วยกันในเวลาเข้าบ้าน ในวัดไม่ได้ใช้.

ประมาณไตรจีวรนั้น ฟังรู้ดังนี้ : ประมาณอุตตราสงค์กล่าว

ตามประมาณสุคตจิวร ในป่าติโมกข์ยาว ๕ คืบ กว้าง ๖ คืบ โดย
สุคตประมาณ. โดยการชันสูตรก็ดี โดยได้เห็นตัวอย่างพระพุทธรูป
โบราณในประเทศอินเดียก็ดี ได้ความว่า ใช้ผ้าแคบสั้นเท่านี้เอง
แต่หาได้ห่มม้วนลูกบวบเหมือนทุกวันนี้ไม่ ใช้ห่มโดยวิธีอื่นดังจะ
กล่าวข้างหน้า. เมื่อเข้าใจว่า พระศาสดาใหญ่กว่าพระสาวกเป็น
อันมาก พวกภิกษุจึงขยายส่วนจิวรของตนกว่าประมาณนั้นออกไป
ได้ เพราะประมาณมีจำกัดด้วยขนาดสุคตจิวร เมื่อเป็นเช่นนี้ จึง
ต้องห่มม้วนลูกบวบ. ประมาณที่ใช้ในเมืองเรายาวไม่เกิน ๖ ศอก
กว้างไม่เกิน ๔ ศอก แต่อย่างนั้นยังใหญ่ ต้องลดลงมาอีกตาม
เหมาะแก่ขนาดบุคคล แต่ไม่กำหนดแน่ สำหรับพระขนาดกลาง
ลดด้านยาว ๑ คืบ ด้านกว้าง ๘ นิ้ว เป็นพอเหมาะ. เหตุใช้จิวรกว้าง
ยาวกว่าเดิมไม่แจ้ง อนุเมารว่า ผ้าห่มแคบสั้นหลุดงายกระมัง ใน
ครั้งรจนามหาอรรธกถา ได้ใช้มาแล้ว จึงมีคำกล่าวถึงห่มจิวร
อันมีประมาณพอดีแล้วม้วนพาดชายไว้บนแขน, ประมาณสังฆาฎิกง
เช่นเดียวกับอุตตราสงค์.

ประมาณอันตราวาสก ไม่มีซัดเหมือนประมาณอุตตราสงค์
แต่รู้ได้โดยนัย คือกว้างยาวพอนุ่งข้างบนปิดสะดือ ข้างล่างปก
หัวเข่าได้ แต่ไม่เกินไปจนถึงทำให้รุ่มร่าม ได้เห็นพระพุทธรูป
โบราณที่กล่าวถึงนั้น ครองอันตราวาสก หาได้ม้วนชายเหมือน
ครองกันในบัดนี้ไม่ ในที่ผ้าม้วนเข้ามาดูรุกขอยู่ ได้ชันสูตรดู ได้
ความว่า ใช้ผ้าสั้นนุ่งจับชายเสมอกันแล้ว รวบเข้ามา คล้ายจีบ ไม่

ได้ม้วน. ในคัมภีร์วิภังค์ก็กล่าวแต่เพียงว่า " ฟิงนุ่งเป็นปริมณฑลปิด มณฑลสะคือ มณฑลเช่า." ถ้าอันตราวาสกแคบสั้นจริง ประมาณ ก็แลเห็นอีกทางหนึ่ง เทียบด้วยผ้าอาบนํ้าฝนยาว ๖ คืบ กว้าง ๒ คืบ ครึ่ง โดยสุคตประมาณ, เมื่อขยายประมาณอุตราสงค์ออกไป แล้ว ประมาณอันตราวาสก ก็ควรจะขยายออกตามกัน และสมที่จะขยายก่อนอุตราสงค์อีก, ประมาณที่ว่าเป็นขนาดใช้ในเมืองเรา ยาว ๖ ศอก กว้าง ๒ ศอก สำหรับพระขนาดกลางเช่นข้าพเจ้า อยู่ข้างจะใหญ่เกินไป ผ้าหยากรองออกจะปลูกปุยุ ลดลงเพียงยาว ๕ ศอกขึ้นไปถึง ๘ นิ้ว กว้าง ๑ ศอกคืบ ๔ นิ้วพอดี คนสูงต้องการขยายส่วนกว้าง คนอื่นต้องการขยายส่วนยาว.

ผ้าสำหรับทำจีวรนุ่งห่มนั้น ทรงอนุญาตไว้ ๖ ชนิด คือ โขมะ ผ้าทำด้วยเปลือกไม้ ๑ กัปปาสิกะ ผ้าทำด้วยฝ้าย ๑ โกเสยยะ ผ้าทำด้วยใยไหม ๑ กัมพละ ผ้าทำด้วยขนสัตว์ ยกผมและขนมนุษย์ เสียว ๑ กาณะ ผ้าทำด้วยเปลือกป่าน ๑ กังคะ ผ้าที่ทำด้วยของ ๕ อย่างนั้น แต่อย่างใดอย่างหนึ่งปนกัน ๑.

ผ้าโขมะนั้น ฟิงเห็นตัวอย่างเช่นผ้าลินิน. ผ้ากัปปาสิกะนั้น เห็นกันดินแล้ว. ผ้าโกเสยยะนั้น คือแพร. ผ้ากัมพละนั้น ฟิงเห็น เช่นสักหลาดและกำมะหริด, ผ้าสาณะนั้น เมื่อก่อนเคยเห็นเป็นผ้า เนื้อสาก แต่ในบัดนี้หาเห็นอีกไม่. ผ้ากังคะนั้น ตัวอย่างเช่นผ้าด้าย แกมไหม.

เครื่องนุ่งห่มที่ทำด้วยของอื่นนอกจากผ้า ๖ ชนิดนี้ ห้ามไม่

ให้ใช้ ที่ระบุไว้ในบาลีเป็นของที่พวกเดียรถีย์ใช้กันอยู่ คือการอง เปลือกคั้นไม้กรอง ผลไม้กรอง ผ้ากำพลทำด้วยผมคน ผ้ากำพล ทำด้วยขนหางสัตว์ ปีกนกเค้า หนังสือน้ำ ผ้าวทำด้วยปอ, นุ่นห่ม ผ้าวเหล่านี้ต้องถูกล้างจ้ย ส่วนผ้าทำด้วยปอนั้น ในที่อื่นห้ามไม่ให้ใช้ ด้วยเป็นวัตถุแห่งทุกกฎ นี่นำไปหลงสันนิษฐานว่า นุ่นห่มของเหล่านี้ ด้วยอำนาจสมาทานเป็นวัตร ต้องถูกล้างจ้ย, เป็นแต่สักว่านุ่นห่ม ต้องอาบัติทุกกฎ คงเดียวกับความเปลือยกาย เป็นวัตถุแห่ง ถูกล้างจ้ยก็มี แห่งทุกกฎก็มี ดังกล่าวแล้วในกัณฑ์ที่ ๑๑ อันกล่าว ถึงกายบริหาร.

ผ้าไตรจีวรนั้น ตรีศตั้งไว้ให้เป็นของตัด ถ้าอาจอยู่ ให้ตัด ครอบทั้ง ๓ ถ้าผ้าไม่พอ ให้ผ่อนตัดแต่ ๒ ผืน หรือผืนเดียวตามแต่ จะทำได้ แม้อย่างนั้นไม่พอ ให้ใช้ผ้าเปลาะ.

จีวรนั้น โปรดให้ตัดเอาอย่างคันทนาของชาวมคธ คือเป็น กระทบมีเส้นคั่น กระทบใหญ่ เรียกว่ามณฑล, กระทบน้อย เรียกว่า อัทธมณฑล. มีเส้นคั่นในระหว่างจุดคันทนาขวาง เรียกว่าอัทธกฐิ, รวมมณฑล อัทธมณฑลและอัทธกฐิ เรียกว่าฉัณฑ์ ในระหว่าง ฉัณฑ์และฉัณฑ์ มีเส้นคั่นจุดคันทนาขึ้น เรียกว่ากฐิ. จีวรผืนหนึ่งให้มี ฉัณฑ์ไม่น้อยกว่า ๕ เกินกว่านั้นใช้ได้ แต่ให้เป็นฉัณฑ์ขอน คือ ๗, ๙, ๑๑ ฉัณฑ์มาก ควรใช้ในยามหาผ้าขึ้นใหญ่ไม่ได้, ผ้าขอบจีวร เรียกว่าอนุวต. ฉัณฑ์เหล่านั้น ยังได้ซื้อต่างออกไปอีก ฉัณฑ์ กลาง ชื่อวิวัฏฐะ ฉัณฑ์ริมทั้ง ๒ ข้าง ชื่ออนุวิวัฏฐะ อีกอย่างหนึ่ง

เฉพาะ ๕ ชั้นๆ กลาง ชื่อคีเวยยะ เพราะเมื่อห่มจีวร
อัทธมณฑลของชั้นนั้นอยู่ที่คอ. ชั้นถัดออกมาทั้ง ๒ ข้าง ชื่อ
ชังกษยยะ เพราะอัทธมณฑลของ ๒ ชั้นนั้น อยู่ที่ข้างในเวลา
ห่ม, ชั้นถัดออกมาอีกทั้ง ๒ ข้าง ชื่อพาหัตตะ เพราะอัทธมณฑล
ของ ๒ ชั้นนั้น อยู่ที่แขนในเวลาห่ม. ฝ่ายพระอรรถกถาจารย์กล่าวว่า
คีเวยยะเป็นแผ่นผ้าเย็บทาบลงในที่ตรงหุ้มคอ ชังกษยยะเป็น
อรรถกถานัยนั้น น่าจะเห็นได้ว่า ได้แก่นูวตด้านบนและด้านล่าง
โดยลำดับกัน มากกว่าแผ่นผ้าอันเย็บทาบลงต่างหาก ถ้าสันนิษฐาน
ตามทางนี้ หาหัตตะก็พึงได้แก่นูวตด้านสกัดทั้ง ๒. อย่างไรชอบ
แก่เหตุ ข้าพเจ้าขอฝากนักวินัยไว้พิจารณาต่อไป. ในที่นี้ มีแบบ
จีวรที่ใช้อยู่บัดนี้ไว้ให้ดูด้วย.

๑. อัชฌมมณฑล ทีเวยยกะ
๒. มณฑล วิวัฏฐะ
๓. อัชฌมมณฑล ชังฆะยกะ
๔. มณฑล อนุวิวัฏฐะ
๕. อัชฌมมณฑล พาหันตะ
๖. มณฑล อนุวิวัฏฐะ
๗. อัชฌกุกัถิ
๘. กุกัถิ
๙. อนุวาต
๑๐. รังคุม
๑๑. ลูกคุม

ในครั้งแรก คุณเหมือนเป็นแต่เพียงตรีสีให้ตัด พออย่าให้เป็น
ผ้าทั้งผืน เหตุนั้น จึงมีพระบัญญัติห้ามไม่ให้ทรงจีวรมีชายไม่ได้ตัด
มีชายยาว มีชายเป็นลาดดอกไม้ มีชายเป็นแผ่น. ต่อมาตรีสีสั่งให้
ตัดจีวรเอาอย่างอันนาของชาวมคธ สันนิษฐานตามชื่อว่า ทีเวยยกะ
และพาหันตะดูเหมือนเฉพาะอุตตราสงค์ แต่อันตราวาสก ก็คงทำ
ตามอย่าง สังฆาฎิกงเป็นผ้าท่อนเย็บเปลาะอย่างที่ใช้อยู่ในทุกวันนี้.

ส่วนผ้าถุงผ้าห่มอย่างอื่น คือ ผ้าอาบน้ำฝน ผ้าปาวาร ผ้า
โกเชาว์ ที่ขนไม่รุงรัง หาที่ชำระบูให้ตัดคุดไตรจีวรไม่.

จีวรนั้น ตรีสีให้ข้อมด้วยของ ๖ อย่าง ๆ ใดอย่างหนึ่ง คือ
รากหรือเง่า ๑ ต้นไม้ ๑ เปลือกไม้ ๑ ใบไม้ ๑ ดอกไม้ ๑

ผลไม้ ๑ ให้เอาของนี้แช่น้ำเคี้ยวไฟ. ในบาลี หาได้ระบุชื่อแห่ง
เครื่องข้อม ๖ อย่างเหล่านี้ไม่ จีวรที่ข้อมแล้ว มีสีเป็นอย่างไร ก็
ไม่ได้กล่าว เป็นแต่เรียกว่ากาสาจะบังบ กาสาจะบัง ที่แปลว่าข้อม
ด้วยน้ำฝาด และห้ามสีบางอย่างไว้ คือสีคราม สีเหลือง สีแดง
สีบานเย็น [แดงฝาง] สีแสด สีชมพู สีดำ โดยนัยนี้ ต้องเป็น
ของพ้นจากสีเหล่านี้ แต่สีที่รับรองกันเป็นสีเหลืองเจือแดงเข้มหรือ
สีเหลืองหม่น พึงเห็นเช่นสีที่ข้อมแก่นขนุน อันเรียกว่ากรัก.

จีวรนั้น ไม่โปรดให้เป็นของกาวาว จึงทรงห้ามไม่ให้ใช้จีวร
ดอกเป็นลายรูปสัตว์ เป็นลายดอกไม้ เว้นไว้แต่เป็นดอกไม้ ๆ
ที่ไม่กาวาว เช่นดอกเมื่อดพริกไทย หรือเป็นริ้ว เช่นแพรโล.
อุตตราสงค์และสังฆาฏิ มีห่วงและคุมสำหรับกมัดได้ มีที่ตรงไหน
ไม่ได้กล่าวไว้ชัด แต่ทรงอนุญาตเพื่อกันลมพัดจีวรปลิว จึงได้ความ
ว่ามีชายล่าง ครึ่งยังห่มผ้าแคบสั้นจำเป็นแท้. แต่ในบัดนี้ มีชาย
ล่างแห่งหนึ่ง ที่ขอบนูนวด้านบนตรงซ้นท์กลางแห่งหนึ่ง ห่วง
ติดไว้ขวา ลูกติดไว้ซ้าย จงดูในแบบ. ลูกคุม ห้ามไม่ให้ใช้ของ
งดงาม ในบาลีระบุให้ใช้ของที่ทำด้วยกระดูก งา เขา ไม้ไผ่ ไม้รวก
ไม้แก่น ครั่ง กะลา โลหะ สังก์ หรือด้ายถัก อย่างใดอย่างหนึ่ง.
สำหรับกับอันตราวาสก ทรงอนุญาตีประคดเอาไว้ ๒ ชนิด คือ
ประคดแผ่น [เช่นที่เรียกว่าประคดลังกา] ๑ ประคดใส่ตุกร ผ้า
เย็บเป็นปลอด ๑ ห้ามประคดถักวิจิตรมีชนิดต่าง ๆ ในเมืองเรา
ใช้ผ้าหรือแพรแถบแคบเป็นประคดใส่ตุกร. ลูกถวิลที่ผูกสายประคด

ก็มีห้ามไม่ให้ไขของงดงาม ควรทำด้วยของอย่างเดียวกับลูกคุมจีวร.

อาการครองจีวรอย่างไร ในบาลีไม่ได้กล่าวไว้ชัด มีใน
เสขยวัตรเพียงว่า ให้ทำความสำเหนียกว่า จักนุ่งจักห่มให้เป็น
ปริมณฑล คือเรียบร้อย, ในวิภังค์แห่งสิกขาบทนี้ แก้เพียงว่า พึง
นุ่งปิดสะดือและปกหัวเข่าให้เรียบร้อย พึงทำชายทั้งสองให้เสมอกัน
ห่มให้เรียบร้อย. ในการแสดงเคารพหรือทำวินัยกรรม ให้ห่มดอง,
ในการเข้าบ้าน กล่าวแต่เพียงว่า ห่มสังฆาฏิทั้งหลายทำให้มีชั้นแล้ว
กลัดคุม แต่กำชับไว้ให้ปิดกายด้วยดี ห้ามไม่ให้เปิดไม่ให้เว็กผ้าขึ้น
อาการเหล่านี้ให้สำเร็จสันนิษฐานว่า ห่มคลุมทั้งสองบ่า. โดยอาการ
ได้เห็นตัวอย่างและชั้นสูตรได้ ได้ความว่า ครั้งยังใช้จีวรเล็กนุ่งจับ
ชายผ้าพอเท่ากันแล้ว ก็จับหรือทบเข้ามาเหน็บที่สะดือแล้วรัดประคด
เอว ประคดเอวเป็นของมีประโยชน์แท้ จึงมีห้ามว่า อย่าไม่รัด
ประคดเข้าบ้าน, ต่อมาใช้ผ้ายาว จึงต้องมีวนชายเข้ามา. ห่มคลุม
เอาชายจีวรข้างหนึ่งพาดบ่าซ้ายทาบลงมาถึงอก เอาชายอีกข้างหนึ่ง
โอบหลังคลุมบ่าขวาตัวค้อมาปกบ่าซ้าย ห้อยลงมาทางแขนซ้ายจนมือ
ซ้ายยึดไว้ได้ มือขวาสอดออกทางริมจีวรด้านล่าง กลัดคุมที่ชาย
ล่างจดถึงกันทางข้างซ้าย ห่มเช่นนี้ถูกแก่อาคารรับบิณฑบาต ซึ่ง
กล่าวไว้ในบิณฑจาริกวัตรว่า เมื่อท่ายกถวายภิกขา พึงยกสังฆาฏิ
ขึ้นด้วยมือซ้าย ยืนบาตรออกด้วยมือขวา ประคองไว้ด้วยมือทั้ง ๒
รับภิกขา, กลัดคุมล่างก็มีประโยชน์จริง ต่อมาต้องการความสะดวก
มากเข้า จึงเอามือขวาแหวกออกจากริมจีวรด้านข้าง หาลอดทาง

ต่างเหมือนอย่างก่อนไม่ พระพุทธรูปยืนปางห้ามสมุทร มีชายจีวร ออก ๒ ข้างด้านหลัง แสดงอาการห่มอย่างนี้เอง ครั้นใช้จีวรกว้าง ยาว จึงต้องม้วนลูกบวบชักขึ้นเอาริมผ้าพาดบ่า หนีบลูกบวบไว้ด้วย แขนซ้าย อย่างพระมหานิกายครองอยู่ ต่อมาจึงเอาลูกบวบพาดบ่า เสียทีเดียว ไม่ต้องหนีบแล้วกลายลูกบวบแหวกเอามือขวาออกอย่าง พระรามัญครอง และพระธรรมยุตครองตามอย่าง. การครองผ้า ธรรมดานำให้หันลงหาความสะดวกเช่นนี้ ข้าพเจ้าเข้าใจว่า ความ ต้องการสะดวกนี้เอง พาให้เห็นว่า ห่มอย่างเดิม เอามือเอาแขนขวา ลอดทางล่าง เมื่อยกขึ้นเป็นวิกผ้า ผิดแบบเวชียวัตร แต่อันที่จริง หาเป็นเช่นนั้นไม่ เพราะมีข้ออื่น ๆ บ่งให้เห็นสมว่า เดิมเป็นเช่นนั้น ยกขึ้นเกิดประมาณจนเปิดข้าง จึงจัดว่าเป็นอันวิก. ห่มดองครั้งยัง ใช้จีวรเล็ก เอาชายจีวรข้างหนึ่งลอดรักแร้ขวาโอบหน้าอกขึ้นไปปก บ่าซ้าย เอาชายอีกข้างหนึ่งโอบหลังขึ้นไปปกบ่าซ้ายทับชายก่อน ห้อยลงมาทางราวมซ้าย พระพุทธรูปเชียงแสนแสดงอาการห่ม อย่างนี้เอง ครั้งใช้ผ้ากว้างยาว จึงต้องจีบชายข้างหนึ่งไว้ และพับ ทบลงมาก่อนจึงห่ม อย่างพระมหานิกายห่ม ต่อมา ต้องการความ สะดวกมากเข้า จึงห่มม้วนลูกบวบเอาขึ้นพาดบนบ่าซ้ายอย่างพระ รามัญห่ม และพระธรรมยุตห่มตามอย่าง. สังฆานุกิสำหรับซ้อนห่ม เมื่อเข้าบ้าน เมื่อซ้อนเข้ากับอุตตราสงค์แล้ว ในบาลีเรียกว่าสังฆานุกิ ทั้งหลาย โดยเอกเสสนัย คือกล่าวแต่ศัพท์เดียว แต่ใช้พหูวนะ และมีห้ามไม่ให้มีแต่ลำพับผ้านุ่งกับผ้าห่มเข้าบ้าน เว้นไว้แต่มีสมัย

คือ เจ็บไข้ ๑ สังเกตเห็นว่าฝนจะตก ๑ ไปสู่มังมน้ำ ๑ วิหารคือ
กุฏิคุ้มได้ด้วยศาล ๑ ได้กรานกฐิน ๑ เมื่อได้สมัยเช่นนั้นอย่างใด
อย่างหนึ่ง จะไม่ห่มผ้าสังฆาฏิไปด้วยได้อยู่ หรือจะห่มสังฆาฏิไป เอา
อุตตราสงค์ไว้เสียก็ได้เหมือนกัน ในที่นี้มีแบบห่มผ้าไว้ให้ดูด้วย
ตั้งแต่ห่มผ้าเล็กจนถึงใหญ่ จะเห็นได้ว่า การห่มผ้าของภิกษุกลายมา
อย่างไร.

การห่มผ้า ครั้งแรกดูเหมือนไม่มีจำกัดถ้วนถี่ เข้าบ้านห่ม
คลุมกายมิดชิดก็แล้วกัน ห่มดองปิดบ่าซ้ายเปิดบ่าขวาก็แล้วกัน
เหมือนอย่างห่มผ้าห่มนอน ไม่ต้องมีแบบจำกัด ภายหลังมาถ้วนถี่
หนักเข้า จนถึงเป็นเครื่องหมายนิกาย ข้าพเจ้าเองไม่เห็นเป็นสำคัญ
เลย ห่มอย่างใดอย่างหนึ่ง แต่ให้เรียกว่าเป็นปริมณฑลได้แล้ว ก็
เป็นแล้วกัน.

เดิมที มีพระพุทธรูปประสงค์จะให้มีเฉพาะไตรจีวรสำหรับเดียว
จึงตั้งสิกขาบทห้ามไม่ให้ใช้ดิเรกจีวร ภายหลังทรงผ่อนให้ใช้ได้
เพียง ๑๐ วัน และทรงพระอนุญาตผ้าอาบน้ำฝนและผ้าปิดฝิให้ใช้ได้
ชั่วคราว ผ้าอาบน้ำฝนนั้น มีจำกัดประมาณยาว ๖ คืบ กว้าง ๒ คืบ
ครึ่งแห่งคืบสุด ให้มีได้ผืนเดียวชั่วฤดูฝน พ้นจากนั้นต้องเลิก ผ้าปิด
ฝินั้น จำกัดประมาณยาว ๔ คืบ กว้าง ๒ คืบแห่งคืบสุด ให้มีได้
ผืนเดียว ในคราวอาพาธตัวเป็นฝิเป็นแผล เช่นออกฝีดาษ ออก
สุกใส หรือเป็นพุพอง หายแล้วต้องเลิก. ยังผ้าที่ไม่ได้ใช้นุ่งห่มทรง
อนุญาตให้มีไว้ใช้สำหรับตัวได้ คือผ้าปูนั่ง เรียกนิสีทนะ มีจำกัด

ประมาณดังจะกล่าวข้างหน้าผืนเดียว ผ้าปูนอน เรียกปัจฉัจฉัตถะ ไม่มีจำกัด แต่น่าจะเป็นผืนเดียว, ผ้าเช็ดหน้าเช็ดปาก เรียกมุข-ปุลญณะ ไม่มีจำกัด, ผ้าใช้เป็นการบริวาร เช่นถุงบาตรหรือยาม ไม่มีจำกัด, ผ้าที่ไม่ได้ใช้ถุงเหล่านี้ ไม่มีจำกัด, แต่ผ้าสีทนะ ใช้เหลือเป็นพื้น ฆะรอยจะเป็นของเข้าสำหรับกับไตรจีวร. ผ้านุ่งห่มก็ใช้ผ้าใช้สอยก็ดี ที่ทรงอนุญาตให้มีไว้สำหรับตัวได้ โปรดให้อธิษฐานคือตั้งเอาไว้สำหรับเป็นของนั้น ๆ ผ้าอธิษฐานนี้ ที่มีจำกัดจะเปลี่ยนใหม่ ต้องเลิกของเดิมเสียก่อน เรียกว่าปัจจุทธรณั หรือถอนอธิษฐาน เช่นไตรจีวรเก่าจะเปลี่ยนใหม่ ต้องถอนของเดิมก่อนแล้วจึงอธิษฐานของใหม่. ส่วนผ้านอกจากนี้ มีกำหนดตั้งแต่ยาว ๘ นิ้วกว้าง ๔ นิ้วขึ้นไป จัดเข้าในพวกอติเรกจีวร โปรดให้วิกัป คือทำให้เป็นของ ๒ เจ้าของ อาศัยใช้ได้ด้วยตั้งไว้เป็นของกลาง

เพราะโปรดให้อธิษฐานผ้าสำหรับตัวอันมิได้ใช้ถุงห่ม และผ้าเหล่านั้นไม่มีจำกัด และอติเรกจีวรมีจำกัดตั้งแต่เป็นของนุ่งห่มไม่ได้กระมัง ในบัดนี้ สักว่าผ้าแล้วเป็นใช้อธิษฐานหรือวิกัปทั้งนั้น. ใครควรดูตามมูลเหตุ น่าจะเห็นว่า อติเรกจีวรนั้น ประสงค์เอาผ้านุ่งห่มได้ แต่เมื่อกล่าวประมาณไว้เช่นนั้น ก็น่าจะหมายเอาตลอดถึงผ้าก่อนที่จะเย็บเปลาะทำจีวรนุ่งห่มได้ ส่วนผ้าสีต่าง ๆ อันจะใช้ทำผ้านุ่งห่มไม่ได้ คู่มิฉะนั้นจะถือว่าเป็นอติเรกจีวรเลย ข้อที่ทรงอนุญาตให้อธิษฐานผ้าเหล่านั้น ตัวอย่างคือผ้าปูนอน แลเห็นว่าเป็นของรุมมาจากผ้านุ่งห่ม ซึ่งอาจใช้ถุงห่มโดยฐานเป็นอติเรกจีวรได้อีก ขอ

นักวินัยใคร่ครวญคุณเกิด.

ในที่นี้ ควรกล่าวถึงฝ้านิสิตนะให้พิสดารสักหน่อย เป็นบริวาร ไม่สำคัญก็จริง แต่ความเข้าใจของพระเถระทั้งหลายแย้งกัน. ฝ้านิสิตนะนั้น มีจำกัดประมาณยาว ๒ คืบ กว้างคืบครึ่ง ชายคืบ ๑ ชายนั้นต่อทางด้านไหน เป็นปัญหาที่เถียงกันอยู่. ในอรรถกถาสอนให้ตัดในที่สุดข้างหนึ่ง ๒ รอยเป็น ๓ แฉก เรียกว่ามีชาย ตามคำนี้ ชายนั้นดูเหมือนประกอบไว้ด้านเดียวกัน ในด้านใดด้านหนึ่งก็ได้. ในครั้งหนึ่งพระเถระทั้งหลายลงสันนิษฐานว่า ให้ต่อด้านสกัดคือด้าน คืบครึ่ง ฝ่ายสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาปวเรศวริยาลงกรณ์ เสด็จพระอุปัชฌายะของข้าพเจ้า ทางพระดำริเห็นว่า พระพุทธา- นุญาติให้เพิ่มชายคืบ ๑ นั้น ก็เพื่อจะให้ภิกษุผู้มีกายใหญ่นั่งพอ เอาชายต่อทางด้านสกัดไม่สำเร็จประโยชน์อย่างนั้น ทรงเห็นอย่างฝ้า ห้อยหน้าตักพระพุทธรูป ซึ่งเรียกว่าฝ้าทิพย์ หรือสันถัด มีขิ้นเล็ก ประกอบ ๒ ข้างแห่งด้านยาว ขิ้นใหญ่ประกอบข้างหนึ่งแห่งด้าน สกัด และทรงทำให้ตามแบบนั้น สำเร็จประโยชน์อย่างนั้น. อย่าง ที่ ๑ ชายยาวคืบครึ่ง กว้าง ๑ ตัดเป็น ๓ ขนาดเท่ากัน ทางด้าน กว้าง ๆ ชายละ ๖ นิ้ว ต่อชายเข้าแล้ว เป็นฝ้านิสิตนะยาว ๓ คืบ กว้างคืบครึ่ง, อย่างที่ ๒ ชายยาว ๒ คืบ กว้าง ๑ คืบ ตัด เป็น ๓ ชายใหญ่กว้าง ๖ นิ้ว ชายเล็กกว้าง ๓ นิ้ว ยาวเท่ากัน. ต่อชายเข้าแล้ว เป็นฝ้านิสิตนะยาว ๒ คืบ ๖ นิ้ว กว้าง ๒ คืบถ้วน. ยังมีทางทำใช้ชายเพียงคืบหนึ่งจตุรัส แต่ให้สำเร็จประโยชน์คือนั่ง

พอก็ได้ เอาชายคืบหนึ่งจตุรัสนั้น ตัดกลางให้เป็น ๒ ชายเท่ากัน ชายหนึ่ง ๆ ยาวคืบ ๑ กว้าง ๖ นิ้ว เอาชายหนึ่งตัดกลางให้เป็น ๒ ชายเท่ากันอีก, ชายหนึ่ง ๆ เป็น ๖ นิ้วจตุรัส เอาเพลาะเข้ากับ ด้านสกัดของชายใหญ่ด้านละชาย เป็นชายเดี่ยว ยาว ๒ คืบถ้วน กว้าง ๖ นิ้ว เอาเพลาะเข้ากับตัวนิสีทนะ ทางด้านยาว เมื่อต่อ ชายเข้าแล้ว ผ่านนิสีทนะนั้นเป็น ๒ คืบจตุรัส ใ้ขุ่นสำเร็จประโยชน์ สมกับทรงพระอนุญาต จำเป็นต้องตัดตามอรรถกถาณัถ์ เนื้อผ้าที่เป็นชายน้อยกว่า ๒ แบบข้างต้น และผ้าที่เพิ่มขึ้นเรียกว่าชายนั้น เห็นจะหมายความว่า เมื่อนั่งหันหน้าตัดออกทางนั้น. ในที่นี้ ข้าพเจ้าทำแผนไว้ให้คุณทั้ง ๓ อย่าง ขอฝากพระวินัยธรไว้พิจารณาและสันนิษฐานต่อไป.

ตัวอย่างฝ้านิสิตนระ

แบบที่ ๑

๑. ต้วนิสิตนระ
๒. ชายฝ้าเป็นแฉก
ไม่ได้เย็บติดกันบ้าง
ไม่ได้ฝ้าทีเดียวบ้าง.

แบบที่ ๒

๑. ต้วนิสิตนระ
๒. ชายใหญ่
๓. ชายเล็ก.

แบบใหม่ที่ ๓

๑. ตัวนิสิตนระ

๒. ชายใหญ่

๓. ชายเล็ก

ผ่านิสิตนระนี้ คูเหมือนเป็นบริวารที่ทรงอนุญาตเพิ่มเป็นพิเศษ
สาวกผู้ได้รับพระอนุญาตเป็นผู้ได้ประโยชน์ ถ้าจะไม่ถือเอาประโยชน์
นี้ ก็จะไม่มีไว้ใช้ ถิ่นน่าจะได้ แต่มีห้ามไว้ไม่ให้อยู่ปราศจากนิสิตนระ
ถึง ๔ เดือน เช่นนี้น่าจะเห็นไปได้อีกทางหนึ่งว่า เป็นบริวาร
จำเป็น จะต้องมีสำหรับตัว ขาดได้เป็นครั้งคราว แต่ไม่ถึง ๔
เดือน มคินี้สมด้วยอุปนิธานสิกขาบทที่ ๑๐ แห่งสุราปานวรรค

แห่งปาจิตติยกัณฑ์ ที่ยกฝ่านิสิตนหะเป็นวัตถุแห่งปาจิตติยะ เสมอ
ด้วยบริวารจำเป็นอย่างอื่นมีบาตรจีวรเป็นต้น, แม้ข้อนี้ ก็ควรคำริ
ของนักวินัยด้วย.

บาตร

บาตรเป็นบริวารดั้งเดิมสำหรับตัวของภิกษุด้วยอย่างหนึ่ง เป็น
คู่กับไตรจีวร ผู้มุ่งจะอุปสมบทจำจะต้องมีไว้ก่อน. บาตรนั้น ทรง
พระอนุญาตไว้ ๒ ชนิด คือ บาตรดินเผา [สุมคำสนธิ] ๑ บาตร
เหล็ก ๑. ห้ามไม่ให้ใช้ของอื่นแทนบาตร เช่นกะทะดิน กะโหลก
น้ำเต้า กะโหลกหัวผี. บาตรชนิดอื่นก็ห้ามไม่ให้ใช้ ระบุชื่อไว้ใน
บาลี ๑๑ อย่าง คือ บาตรทอง บาตรเงิน บาตรแก้วมณี บาตร
แก้วไพฑูรย์ บาตรแก้วผลึก บาตรแก้วหุง บาตรทองแดง บาตร
ทองเหลือง บาตรดีบุก บาตรสังกะสี บาตรไม้. ในเรื่องพุทธประวัติ
กล่าวว่า บาตรของพระศาสดาเป็นศิลา แต่หาได้ออกชื่อไว้ในจำพวก
บาตรที่ห้ามหรือที่อนุญาตไม่.

ในที่นี้ สมควรที่จะแสดงมติของข้าพเจ้าไว้สักหน่อยว่า เหตุไฉน
จึงห้ามบาตร ๑๑ อย่างนั้น บาตรทอง บาตรเงิน เป็นอกัปปิยะ, บาตร
แก้วมณี บาตรแก้วไพฑูรย์ ข้าพเจ้าไม่เข้าใจ เป็นของมีไฉ่อย่างไร
นอกจากเป็นของประดับด้วยพลอยเท่านั้น, แก้วผลึก ก็ไม่เชื่อว่า จะหา
ได้ใหญ่จนถึงทำบาตรได้, บาตรแก้วหุง เป็นของแตกง่ายและสะเก็ด
ที่แตกปนกับอาหารกลืนเข้าไปเป็นอันตรายแก่ชีวิต, บาตรทองแดง
บาตรทองเหลือง บาตรดีบุก บาตรสังกะสี ถูกของเปรี้ยวของเค็มเข้า

ขึ้นสนิม ที่มีพิษติดอาหารบริโภคเข้าไป ทำให้ลงท้อง ฐูไม่ทัน อาจทำให้ถึงตาย, ในอรรถกถากรุณที กล่าวว่า ถ้วยจานเป็นทองแดง ควรอยู่ ข้าพเจ้าขอแนะนำว่าอย่าใช้ ยังของที่นำกล้วในบัดนี้ คือ ฝาบาตรทองเหลือง ท่านโบราณจะรู้บ้างกระมัง จึงไม่ใช่ฝาบาตรทองแดง ทองเหลืองเลย และใช้ฝาบาตรลงรัก, บาตรไม้ ของกิน อาจซึมเข้าได้ไม่สะอาด.

ขนาดแห่งบาตรนั้น คงใกล้เคียงกับกะโหลกน้ำเต้าบ้าง กับกะโหลกหัวผีบ้าง กะทะดินบ้าง จึงทรงยกของเหล่านี้ขึ้นห้ามไม่ให้เอาใช้แทนบาตร. นอกจากนี้ยังมีคำสาธกอีก ในมหาสกุททายิสูตร มัชฌิมนิคาย มัชฌิมปิณฑาสกะ [หน้า ๓๑๘] มีบาลีเป็นพระพุทธรกษิต ตรัสแก่สกุททายิปริพาชกว่า " อุทายิ บางคราว เราฉันเต็มขอบบาตรนี้ก็มี ยิ่งกว่าก็มี หากว่าพวกสาวกของเราจะสักการะ เคารพ นับถือ บูชาเรา แล้วอยู่ฟังเรา ด้วยเข้าใจว่า เรามีอาหารน้อยและสรรเสริญความเป็นผู้มีอาหารน้อย สาวกของเราผู้มีอาหารน้อยเพียงเท่าโกสะ [จูในผลกะเบา ?] หนึ่งก็มี เพียงเท่าเวพุระ [จูในผลมะตูม ?] หนึ่งก็มี เพียงกึ่งนั้นก็มี ที่ไหนเราจะสักการะ เคารพ นับถือ บูชาเรา แล้วอยู่ฟังเราเล่า ? " แม้ในที่อื่นก็กล่าวว่า พระศาสดาเสวยพระอาหารน้อย พระอาหารเต็มขอบบาตรที่ว่าเสวยหมคนั้น คงไม่เท่าไรนัก. และในภคตคคัทรกล่าวว่า ภิกษุทั้งหลายฉันยังไม่แล้ว พระเถระอย่าพึงรับน้ำล้างบาตรก่อน แปลว่าฉันกันหมดบาตร เทียบตามส่วนบาตรและส่วนพระพุทธรูปผู้ถือ

ที่ถ่ายจากรูปศิลา ของพวกพุทธศาสนิกในชมพูทวีปตอนเหนือ ไม่ใหญ่
จุขนาดที่ภิกษุใช้อยู่ในประเทศเรานี้ ขนาดเท่าเราถือขันน้ำได้
อยู่ สันฐานก็ออกจะคล้ายกะโหลกน้ำเต้าด้วย. ในคัมภีร์วิภังค์
กล่าวขนาดบาตรไว้ ๓ ชนิด ใหญ่ กลาง เล็ก
กำหนดด้วยจุอาหาร. บาตรขนาดใหญ่ จุข้าวสุกแห่งข้าวสารทั้ง
อาพหุ บาตรขนาดกลาง จุข้าวสุกแห่งข้าวสารนาฬินึ่ง บาตร
ขนาดเล็ก จุข้าวสุกแห่งข้าวสารปีดละหนึ่ง เดิมของเถียวเท่า ๑
เถียว ๔ แห่งข้าวสุก และกับข้าวพอสมควร. บาตร ๓ ขนาดนี้
อาหารทวีคูณกว่ากันโดยลำดับ. ตามคำในเรื่องเมณฑกเศรษฐีใน
อรรถกถาธรรมบท ตอนมลวรรค ข้าวสารนาฬินึ่ง หุงเป็นข้าวสุก
แจกกัน ๕ คน ส่วนที่คนหนึ่งได้ พอกินอิ่ม แต่ไม่พอแก่ ๒ คน โดย
นี้ บาตรขนาดเล็ก จุข้าวสุก ๒ คนกินเหลือ กิน ๓ คนไม่พอ
บาตรขนาดกลาง จุข้าวสุกกินได้ ๕ คน บาตรขนาดใหญ่ จุข้าว-
สุกกินได้ ๑๐ คน. ลองให้หุงข้าวและทำบาตรตัวอย่างตามมาตรา
ดวงในมาตราเกณฑ์ก็ลงรอยกัน. บาตรขนาดเล็กเชื่องกว่ากะโหลก
หัวผีหน้อยหนึ่ง ถ้ากำหนดเอาแต่จุข้าวสุก ไม่เพิ่มของเถียวและกับ
ข้าวก็จะพอได้กัน ป็นเป็นโอกาสสำหรับของเถียวของกินไว้บ้าง
ข้าวก็คงพอกินคนเดียวเหลือ หรือพอ ๒ คน สมเป็นบาตร บาตร
ขนาดกลางสันฐานเท่ากับบาตรที่ใช้กันเป็นพื้นในบัดนี้ วัตรอบตัว
๒๓ นิ้วฟูตครึ่ง แต่จุข้าวสุกมากเกินต้องการ บาตรขนาดใหญ่
อนุมานว่า ทั้งสันฐานใหญ่ทั้งจุข้าวสุกมากเกินไป ไม่ได้ลงทำ

ตัวอย่าง. ขนาดบาตรในคัมภีร์วิภังค์นั้น น่าจะกล่าวเมื่อครั้งพระใช้
บาตรใหญ่กัน. พระวินัยธรพึงพิจารณาสอบสวนคุณเถิด.

บาตรนั้น ในเวลาที่ยอมรับภิกษา ใช้ถือ ดูเหมือนจับที่ปาก
ด้วยมือขวา ในภายในจีวร ไม่ใช่ฝ่า ขณะจะรับอาหารจึงเอามือ
ซ้ายยกชายจีวรขึ้น ยื่นบาตรออกด้วยมือขวา แต่ภิกษุผู้อยู่ป่าต้อง
เดินทางไกล เอาบาตรเข้าถุ้งมีสายโยคคล้องจะยอบ่าเดินมาก่อน
เมื่อจะเข้าบ้าน จึงเอาบาตรออกจากถุ้ง ถอดรองเท้าเอาไว้ในถุ้ง
แทน เอาจีวรที่ถือมาห่มคลุม ๒ บ่าแล้ว ถือบาตรในจีวรเข้าไป
กลับออกมาแล้ว จึงเปลื้องจีวร เอารองเท้าออกจากถุ้ง เอาบาตร
เข้าถุ้งใหม่ กลับไป. เมื่อการห่มผ้าค้อยกลายมา จนเป็นแหวก
ทางหน้าอก บาตรก็ต้องเอาออกทางนั้น ทาก็ไม่สมกันกับคำกล่าว
ในบิณฑปาติกวัตร ที่สำแดงแล้วในหนหลัง. ยังภิกษุบางพวกใช้
บาตรเข้าถุ้งคล้องจะยอบ่ารับภิกษา ก็เอาอาการของภิกษุอยู่ป่ามาปน
ไม่สมธรรมชาติเดิมเหมือนกัน.

บาตรมีชนิดและขนาดดังกล่าวแล้วนี้ ภิกษุมีสำหรับตัวได้
เพียงใบเดียว โปรดให้อธิษฐาน คือตั้งเอาไว้สำหรับ บาตรตั้งแต่
ใบที่ ๒ เป็นอธิเรกบาตร มีไว้เป็นสิทธิ์ของตนได้เพียง ๑๐ วัน ต้อง
วิกัไปไว้แต่ในกำหนดนั้น. ถ้าจะเปลี่ยนบาตรสำหรับตัว ต้อง
ปัจจุทธรณ์บาตรเดิมก่อน แล้วจึงอธิษฐานบาตรใหม่. บาตรที่ใช้
ไม่ได้ จำจะต้องเปลี่ยนใหม่นั้น มีรอยร้าวแห่งเดียวหรือหลายแห่ง
รวมเข้าได้ ๑๐ นิ้ว เรียกว่ามีแผล ๕ แห่ง หรือแตกทะลุ อาหารร่ว

ออกได้.

เข้าใจว่า ครั้งพุทธกาล คงใช้บาตรดินเป็นพื้น บาตรเหล็ก คงเป็นของมีน้อย จึงมีธรรมเนียมระวางบาตรอย่างกวาดขัน ห้ามไม่ให้วางบาตร เก็บบาตร ในที่จะตกแตก และในที่จะประทุษร้ายบาตร ห้ามไว้ในบาติ ไม่ให้วางบาตรบนเตียง บนตั่ง [คือม้าหรือโตะ] บนร่ม บนพนัก บนพริ้ง [คือชานนอกพนัก] บนตักก็ไม่ให้วาง [ฉวยว่าลุกขึ้นด้วยไม่มีสติ บาตรจะตกแตก] ไม่ให้แขวนบาตร] เช่นที่ราวจีวร] แต่จะเอาเข้าถุงมีสายโยคคล้อง จะงอบว่า ท่านอนุญาตไว้ในอรัญญิกวัตรดังกล่าวแล้ว ห้ามไม่ให้คร่ำบาตรที่พื้นคมแข็งอันจะประทุษร้ายบาตร ทรงอนุญาตให้มีเครื่องรอง จะเป็นหญ้าเป็นผ้าเป็นเสื่ออย่างใดอย่างหนึ่งก็ได้ เว้นไว้แต่พื้นที่ไม่ประทุษร้ายบาตร เช่นพื้นกระดาน. มีบาตรอยู่ในมือ ห้ามไม่ให้ผลักบานประตุ คือเปิดหรือปิดประตุ.

อนึ่ง ให้รู้จักใช้รู้จักรักษาบาตร ห้ามไม่ให้ใช้บาตรต่างกระโถน คือทิ้งก้างปลา กระจุก เนื้อ หรืออื่น ๆ อันเป็นเคนลงในบาตร ห้ามไม่ให้ล้างมือหรือบ้วนปากลงในบาตร จะเอามือเปื้อนจับบาตรก็ไม่ควร ฉ้นแล้วให้ล้างบาตร ห้ามไม่ให้เก็บไว้ทั้งยังเปียก ให้ผึ่งแดดก่อน ห้ามไม่ให้ผึ่งทั้งยังเปียก ให้เช็ดจนหมดน้ำก่อนจึงผึ่ง ห้ามไม่ให้ผึ่งไว้นาน ให้ผึ่งสักครู่หนึ่ง.

บาตรนั้น ทรงพระอนุญาตเชิงไว้สำหรับรอง แต่ห้ามไม่ให้ใช้ของเป็นอกัปปิยะ และของวิจิตรกาวาวด้วยรูปต่าง ๆ ให้ใช้ของ

ปกติเรียบ ๆ ทำด้วยศิษุกสังกะสีหรือไม้ก็ได้. ฝ่ายบุตร มีขึ้นเมื่อ ภายหลัง บางทีจะสันนิษฐานจากศัพท์ว่า " **ปตุตมณฺฑลํ** " แปลตาม พยัญชนะว่า วงสำหรับบาตร ทรงพระอนุญาตเพื่อกันก้นบาตรสึก เพราะถูกครูดสี. แต่มีอีกสิ่งหนึ่ง เรียกว่า " **ปตุตธาธารโก** " แปลตาม พยัญชนะว่า ของรับบาตร น่าจะเข้าใจว่า เชิงบาตรเหมือนกัน ทรงพระอนุญาตเพื่อกันบาตรกลิ้งเมื่อต้องพายุพัด ในเมื่อวางไว้กลาง แจ็ง พระอรรถกถาจารย์แก้ว่า ทำด้วยไม้ที่แข็งแรง ซ้อนบาตร ได้ ๒ ใบบ้าง ๓ ใบบ้าง ข้าพเจ้ายังไม่เข้าใจว่าอะไร รวมกล่าวไว้ในเชิงบาตรนั่นเอง.

อีกอย่างหนึ่ง ทรงพระอนุญาตดุมมีสายโยคไว้สำหรับ เพื่อจะ ได้สอดบาตรเข้าไว้ และคล้องจะงอยบ่าในเวลาเดินทาง ดังกล่าวแล้วในหนหลัง.

เครื่องอุปโภค

เดิมที คุณเหมือนมีพระพุทธรูปประสงค์จะให้ภิกษุมิบริหารแต่เล็กน้อยพอติดตัวไปไหนได้สะดวก บริหารเหล่านี้ สันนิษฐานตาม อปนิธานสิกขาบทที่ ๑๐ แห่งสุราปานวรรค ปาจิตตยิกัณห์ บาตร ไตรจีวร ผ้านิสีทนะ กล่องเข็ม ประคดเอน จำเนียรกาลล่วงมา เมื่อความต้องการเกิดขึ้น ก็ทรงพระอนุญาตเพิ่มเป็นสิ่ง ๆ บริหารของภิกษุจึงมีมากออกไป พันวิสัยที่จะกล่าวให้ทั่วถึง ในที่นี้จะกล่าวเป็นสิ่ง ๆ เฉพาะมีธรรมเนียมเนื่องอยู่ด้วย.

กล่องเข็ม ห้ามไม่ให้ใช้ของทำด้วยกระดูก ด้วยงา ด้วยเขา

ทำให้เองต้องอาบัติปาจิตตยะที่ให้ต่อเสีย ได้ของที่คนอื่นทำและใช้ ต้องทุกกฎ. ห้ามเฉพาะกล่องเข็มที่ภิกษุเกิดเล่นกันขึ้นตามสมัย ไม่ได้ห้ามทั่วไปถึงของอื่น หรือที่ทรงพระอนุญาตให้ทำด้วยของเช่นนั้นก็มี เช่น ลูกคุมจีวร ลูกถวินประคด เป็นตัวอย่าง. กล่องเข็มที่ทำด้วยของอื่นพ้นจากของ ๓ อย่างนั้นและเป็นกัปปิยะ เช่น ไม้หรือโลหะควรอยู่ของเก่าใช้ไม้เป็นพื้น.

เครื่องกรองน้ำ เป็นผ้าผืนก็มี เป็นกระบอกกั้นผูกผ้าที่เรียกว่า ธรรมกรกก็มี หรือเป็นอย่างอื่นได้ได้เหมือนกัน สุดแท้แต่ให้น้ำได้ กรอง. เป็นธรรมเนียมของภิกษุ จะดื่มน้ำต้องกรองก่อน. ไม่มีเครื่องกรองน้ำ ห้ามไม่ให้เดินทางไกลที่กำหนดว่าตั้งแต่ถึงโยชน์ หออย่างอื่นไม่ได้ แม้ชายสังฆาฎิกี่ให้อธิษฐาน ก็ตั้งเอาไว้เป็นเครื่องกรอง ใช้ได้เหมือนกัน และภิกษุผู้เดินทางไกลมีผ้ากรองน้ำไปด้วย หากภิกษุอื่นผู้ไม่มีผ้ากรองขอยืม ห้ามไม่ให้หวง จำเป็นจะให้.

เพราะมีสิกขาบทห้ามไม่ให้บริโภคน้ำมีตัวสัตว์ จึงเข้าใจกันว่า ธรรมเนียมกรองน้ำฉันของภิกษุ เพื่อจะกันตัวสัตว์ นี้เป็นความมุ่งหมายอย่างหนึ่ง ไม่ผิด, แต่ดูเหมือนมุ่งถึงให้ได้น้ำฉันสะอาดด้วย เพราะเครื่องกรองที่ทรงพระอนุญาตไว้บางอย่าง เช่น ขดไม้เป็นรูปช้อน เอาผ้าผูก มีคันถือ ตักน้ำเข้าในผ้า ยกขึ้นกรองให้น้ำไหลลงไปทางผ้า ห้ามมีตัวสัตว์ติดน้ำลงไป ในผ้า ก็คงติดอยู่ในผ้านั้น ไม่ใช่เครื่องป้องกันชีวิตสัตว์ เครื่องกรองน้ำอย่างนี้ เพื่อทำให้น้ำสะอาดต่างหาก ที่เป็นของใหญ่สำหรับคนมากเช่นคนทำงาน ทำโดยทำนอง

เดียวกัน มีคันหรือสายหย่อน จุ่มลงในน้ำยกขึ้น รอน้ำที่ไหล
ลงจากฝ้านั้นก็ยังมี.

มิดโกนพร้อมทั้งฝึก หินสำหรับลับ กับเครื่องสะบัด เป็นของ
ทรงพระอนุญาตไว้สำหรับปลงผม ปลงหนวด ไม่นับว่าศีลศตรา แต่
ยกภิกษุผู้เคยเป็นช่างกัลบก คือเป็นไส้หูกมาก่อนบวช ห้ามไม่ให้ภิกษุ
เช่นนั้นมิดโกนไว้สำหรับตัว. ข้อนี้เข้าใจว่า ฆระอยจะตัดเครื่องมือ
สำหรับหากินเดิมเสีย จะได้สิ้นกังวล ไม่หวนนึกถึงกาลหนหลัง และ
จะได้ตั้งหน้าบำเพ็ญสมณธรรม.

ร่มในบาติไม่ได้ระบุไว้ว่าเป็นของชนิดใดบ้าง แต่ในอรรถกถา
ห้ามไม่ให้ใช้ของกาวาว เช่นร่มปักด้วยไหมสีต่าง ๆ และร่มมี
ระบายเป็นเฟือง ควรใช้แต่ของที่ทำเรียบ ๆ ทรงอนุญาตให้ใช้ได้
ในอารามและอุปจารแห่งอาราม ห้ามไม่ให้กันร่มเข้าบ้าน หรือกัน
เดินตามถนนหนทางในละแวกบ้าน เว้นไว้แต่เจ็บไข้ไม่สบาย ถูก
แดดฝนอาพาธจะกำเริบ เช่นปวดศีรษะ เช่นนี้ กันร่มเข้าบ้านได้
ในชั้นอรรถกถาพ่อนให้ว่า กันเพื่อกันจิวรเปียกในเวลาฝนตก กัน
เพื่อป้องกันภัย กันเพื่อรักษาตัว [เช่นในคราวแดดจัด] ได้อยู่.

รองเท้า มีชื่อ ๒ ชนิด เรียกว่าปาตุกา ๑ อุปาหนา ๑.
ปาตุกานั้น น่าจะได้แก่รองเท้ามีสัน มีรองเท้าไม้เป็นตัวอย่าง ท่าน
จึงแปลเป็นคำไทยว่า เขียงเท้า. แต่ในบาติเรียกรองเท้าชนิดอื่นด้วย
หรือรองเท้าเช่นนั้นเป็นนของที่สันด้วย ก็หาไม่รู้ ปาตุกาที่ระบุชื่อไว้
ในบาติ คือเขียงเท้าที่ทำด้วยไม้ ทำด้วยทอง ทำด้วยเงิน ประดับ

ด้วยแก้วมณี ด้วยแก้วไพฑูรย์ ด้วยแก้วผลึก ทำด้วยทองแดง
ทำด้วยดีบุก ทำด้วยสังกะสี สานด้วยใบตาล ด้วยตอก ด้วยหญ้า
ต่างชนิด ด้วยใบเป้ง ด้วยแฝก ถักหรือปักด้วยขนเจียม. ปาทุกา
เหล่านี้ ห้ามมิให้ใช้ทุกอย่าง แต่ปาทุกาที่ทำด้วยไม้นั้น ห้ามเฉพาะ
ของทีสำหรับสวมเดิน ของทีตั้งอยู่กับที่ สำหรับถ่ายอุจจาระ
ปัสสาวะและเป็นที่ชำระ ทรงพระอนุญาตให้ขึ้นเหยียบได้. อุปาหนานั้น
น่าจะได้แก่รองเท้าไม่มีสัน ชนิดที่ทรงพระอนุญาตนั้น ทำด้วยหนัง
สามัญ ขึ้นเดียวใช้ได้ทั่วไป มากชั้นตั้งแต่ ๔ เป็นของเก่าใช้ได้ทั่วไป
มากขึ้นเป็นของใหม่ ใช้ได้เฉพาะปัจฉิมตชนบท นอกมัธยมชนบท.
มีสายรัดหรือใช้คิบบด้วยนิ้ว ไม่ปกหลังเท้า ปกสั้น. ห้ามไม่ให้ใช้
อุปาหนา ๒ ชั้น ๓ ชั้น แม้มากชั้นแต่เป็นของใหม่ ใช้ในมัธยม
ชนบทไม่ได้ นี่เป็นเหตุอะไร ? ข้าพเจ้ายังไม่เข้าใจ. แม้
อุปาหนามีลักษณะใช้ได้ แต่เป็นของมีสีต่าง ๆ คือ สีขาบ สีเหลือง
สีแดง สีบานเย็น สีแสด สีชมพู สีดำ ก็ห้ามไม่ให้ใช้ แต่สำรอง
สีนั้นออกแล้ว แมแต่เพียงทำให้หมองก็ใช้ได้. ห้ามไม่ให้ใช้
อุปาหนามีหูหรือสายรัดมีสีต่าง ๆ เช่นนั้น เปลี่ยนหูหรือสายรัดเสีย
ใหม่ก็ใช้ได้. ห้ามไม่ให้ใช้อุปาหนาอันขลิบด้วยหนังสีหะ เสือโคร่ง
เสือเหลือง ชะมด นาก แมว ค่าง นกเค้า เอาหนังที่ขลิบออกเสีย
แล้วใช้ได้. ห้ามไม่ให้ใช้อุปาหนาปกสั้น ปกหลังเท้า ปกแข็ง พื้น
ยัดนุ่น ตรึงหรือประดับนกกกระทา ขนนกยูง มีหูเป็นช่องดังเขาแกะ
ดังเขาแพะ ดังง่ามแมลงป่อง แก้วให้เป็นกับปียะแล้วใช้ได้. อุปาหนา

อันเป็นของทรงอนุญาตแล้วนั้น ใช้ในที่ทั่วไปไม่ได้ ไม่เจ็บเท่า ห้ามไม่ให้สวมเข้าบ้าน เป็นอาคันตุกะเข้าไปในวัดอื่นก็ให้ถอด ในอารามอันไม่ใช่ที่ต้องห้าม ในป่าสวมได้. ฝ่าเท้าบางเหยียบพื้นแข็งไม่ได้ เหยียบเข้าเจ็บ หรือในฤดูร้อน พื้นร้อน เหยียบเท้าพอง สวมเข้าบ้านได้ เข้าวัดได้, ในฤดูฝน ไปในที่ฉ่ำและ ภิกษุผู้อาพาธเป็นโรคกระษัย สวมเพื่อกันเท้าเย็นก็ได้.

ส่วนบริวารอื่น พระอรรถกถาจารย์ชี้ชนิดไว้ว่า อย่างนั้นควรอย่างนั้นไม่ควร ดังมีแจ้งในบริวารกถาแห่งบุพพสิกขาวิวัฒนา ฟังฟังเผื่อเสียจริง ๆ ยากที่จะกำหนดให้เข้าใจ. ผู้ศึกษาพระวินัย ฟังเข้าใจต้นเค้าดังนี้ : ภิกษุยอมนิยมนิยมนใช้สอยบริวารที่เป็นของปอนหรือของเรียบ ๆ ไม่ใช่ของดีที่เขากำลังตื่นกันในสมัย อันฟังจะเรียกว่าของโอโถง ความประพฤติปอนของภิกษุนี้ ย่อมนำไปให้เกิดความเลื่อมใสแก่คนบางเหล่า ที่เรียกว่าพวกลูขประมาณ แปลว่า มีของปอนเป็นประมาณ มีของปอนเป็นเหตุนับถือ. ศิลปะ คือความคิดและฝีมือทำพัสดุสำหรับใช้สอยของมนุษย์ ย่อมเจริญขึ้นโดยลำดับกาล. ของที่ประณีตในสมัยหนึ่ง ย่อมกลับเลวในสมัยอื่น. ของที่พระอรรถกถาจารย์พรรณนาไว้ว่าเป็นของดีในครั้งนั้น มาในบัดนี้ กลับเป็นของสามัญหรือของเลวก็มี จะหาของที่ท่านว่าเป็นสมณสารูปเกือบไม่ค่อยได้ เหตุนั้น ฟังเข้าใจว่า ท่านก็พรรณนาตามสมัยของท่าน. ภิกษุผู้เคร่งไม่นึกถึงกาลเทศะ ปรารณาเพียง

ทำให้ถูกแบบ ย่อมได้ความลำบาก ด้วยหาของใช้ยาก แสวงหาใหม่ ก็ออกจะเสียสิ้นโดย เพราะไม่บริโภครตามมีตามได้ ถ้าใช้ของนั้น ก็เป็นอันสิ้นความรู้สึกว่าไม่ควร ที่แปลว่าต้องอาบัติทุกกฏ บริหารที่ปอนที่ประณีต ควรกำหนดตามสมัย. ส่วนบริหารที่จะทำใช้เอง ไม่ควรมุ่งความงามเป็นที่ตั้ง ควรมุ่งให้เป็นของสำเร็จประโยชน์ หรือเป็นของทนได้นาน. เข้าใจต้นเค้าเช่นนี้แล้ว อาจปฏิบัติให้พอดี สมแก่ภาวะและกาลเทศะ.

เครื่องเสนาสนะ

กฐินที่อยู่ของภิกษุครั้งพุทธกาล คงเป็นแต่สักว่ากระท่อม พื้นโบกปูนหรือเป็นแต่ดิน จึงทรงอนุญาตเตียงไว้สำหรับนอน ตั้งไว้สำหรับนั่ง เพื่อกันชื้นกระมัง. เตียงและตั้งนั้น ให้มีเท้าสูงเพียง ๘ นิ้วสุด ยกแม่แครงที่เท้าสอดเข้าไปเสียบ ห้ามไม่ให้ใช้เตียงตั้งมีเท้าสูงกว่านั้นเพราะเหตุอะไร? ข้าพเจ้ายังแปลไม่ออก นอกจากเป็นของโอโงง ภิกษุทำใช้เอง ล่อยให้เท้าสูงกว่ากำหนด ต้องอาบัติปาจิตตियะ ที่ให้ตัดของนั้นเสีย ถ้าใช้ของที่คนอื่นทำ ต้องอาบัติทุกกฏ. ภายหลังอนุญาตให้หนุนเตียงขึ้นด้วยเจียง สูงเพียง ๘ นิ้วก็ได้. เตียงนั้น แม้มือเท้าได้ประมาณ แต่มีรูปสัตว์ร้ายที่เท้า เช่น เตียงจุมูกสิงห์เรียกบัลลังก์ ห้ามไม่ให้ใช้. อาสนธิ เป็นม้านั่งสำหรับนั่งเหมือนกับตั้ง แต่ตั้งเป็นม้า ๔ เหลี่ยมรี นั่งได้ ๒ คนก็มี อาสนธิเป็นม้า ๔ เหลี่ยมจตุรัส นั่งได้คนเดียว เดิมทรงห้ามของที่มีเท้าสูงว่า ๘ นิ้ว แต่ภายหลังทรงอนุญาต, ม้ามีพนัก ๓ ด้าน ตรงกับ

เก้าอี้มีแขน เรียกว่า สัตตังคะ แปลว่า อาสนะมีองค์ ๗ คือเท้า ๔
พนัก ๓ สูงก็ใช้ได้ เป็นของทรงอนุญาต, ม้ามีพนักหลังอย่างเดียว
เรียกว่า ปัญจังคะ ได้แก่เก้าอี้ไม่มีแขน ไม่ได้กล่าวถึง แต่เป็น
ของอนุโลมสัตตังคะ สูงก็เห็นว่าใช้ได้เหมือนกัน. พูกเตียง คือที่
นอน พูกตั้ง คือเบาะ เป็นของทรงอนุญาต แต่ห้ามไม่ให้ใช้ของ
ยัดนุ่น [ลำลิกีนับเข้าในนุ่น] พูกที่ควรใช้ได้ ๕ อย่าง คือพูกยัด
ด้วยขนแกะ ๑ พูกยัดด้วยท่อนผ้าหรือเศษผ้า ๑ พูกยัดด้วยเปลือก
ไม้ ๑ พูกยัดด้วยหญ้า ๑ พูกยัดด้วยใบไม้ ๑, เปลือกพูกนั้น ห้าม
กำหนด ๖ อย่าง เช่นจิวร ใช้ได้. ขนปีกแห่งนก และขนสัตว์ ๔ ทำ
อย่างอื่น ยกขมขมมนุษย์เสีย อนุโลมขนแกะ พูกยัดด้วยขนเหล่านี้
ก็ใช้ได้. ใบไม้ นั้น ใช้ได้ทุกอย่าง เว้นแต่ในพิมเสนล้วน ที่ห้ามไว้
ในอรรถกถา แต่ปนของอื่นท่านอนุญาต. ขมขมมนุษย์ท่านห้ามนั้น
เพื่อจะป้องกันขมขมคนเป็นโรค อันจะติดกันได้กระมัง. ส่วนใบ
พิมเสน ท่านห้ามเพราะมีกลิ่นร้อนกระมัง. เสียงก็ดี ตั้งก็ดี เป็น
ของหุ้มคือเก้าอี้เบาะก็ใช้ได้ แต่ใช้ไส้ที่เป็นกบปิยะ. เตียงก็ดี ที่นอน
ก็ดี ที่เป็นของใหญ่ ห้ามไม่ให้ใช้, แต่จะใหญ่เท่าไรท่านไม่ได้
กำหนดไว้. ข้าพเจ้าสันนิษฐานเอาเองว่า ใหญ่่นอนได้ ๒ คน ภิกษุ
เป็นพรหมจารี ใช้ของสำหรับคนคู่นอนไม่สมควร เพราะเหตุนี้
กระมัง ท่านจึงห้าม. หมอนหนุนศีรษะ ทรงอนุญาตให้ยัดนุ่นได้ แต่
ให้มีประมาณพอศีรษะ คือเป็นหมอนหนุนได้ศีรษะเดียวไม่ถึง ๒
ห้ามไม่ให้ใช้หมอนใหญ่กึ่งกาย, หมอนข้างห้ามไม่ให้ใช้ ะรอย

ในครั้งนั้น เขาจะใช้ผ้าแดงเป็นเปลือกเหมือน ในบาลีจึงออกชื่อว่า "อุกโต โลหิตกุปธาน" แปลว่า ของสำหรับจุน ๒ ข้างมีสีแดง แต่ในอรรถกถาแก้หลงไปว่า หมอนหนุนศีรษะและหมอนหนุนเท้า ที่ไม่ใช่ของแดง อนุญาตให้ใช้ได้. อย่างไรก็ตามอนข้างเป็นของไม่สมควรจะใช้แห่งภิกษุผู้เป็นพรหมจรรย์? นี้ก็ดูสทกน้อยก็คงจะรู้ได้. เครื่องลาด อันจัดว่าเป็นของวิจิตรห้ามไม่ให้ใช้ ระบุชื่อไว้ในยาสี คือผ้าขน เรียกโคณกะ มีขนยาวกว่า ๔ นิ้ว, เครื่องลาดทำด้วยขนแกะ เรียกชื่อต่างกัน ที่ปักหรือทอเป็นลาย เรียกว่าจิตตกา. ที่เป็นลักษณะนางพวงดอกไม้ เรียกปฏิกกา, ที่เป็นรูปสัตว์ร้าย มีสีหะเสื่อ เป็นต้น เรียกวิกติกา ที่มีสีขาวล้วน เรียกปฏิกกา, ที่มีขนตั้ง เรียกอุททโลมิ, ที่มีขนตกไปข้างเดียวกัน เรียกเอกันตโลมิ, ที่เป็นของใหญ่ นางพอน ๑๖ คน ยืนรำได้ [เช่นพรหมห้อง] เรียกกุกกะ เครื่องลาดที่ทอด้วยด้ายทองแกมไหม เช่นเยียรบับ เข็มขาบ เป็นต้น และเครื่องลาดที่เป็นไหมล้วน เครื่องลาดที่ทำด้วยหนังสัตว์ชื่ออชิระ อันมีขนอ่อนนุ่ม [เช่นแมวน้ำที่เรียกในภาษาอังกฤษว่าลีล] และเครื่องลาดอย่างดีทำด้วยหนังชะมด และที่นอนมีเพดานข้างบน ที่เข้าใจว่าที่นอนมีมุ้งกาง หรือเตียงมีเพดาน กับเครื่องลาดหลังข้าง เครื่องลาดหลังม้า เครื่องลาดบนรถ อันไม่ปรากฏว่าชนิดใด. ในเครื่องลาดเหล่านี้ ที่นอนมีเพดานข้างบน ตั้งแต่ทรงอนุญาตมุ้งกันยุงแล้ว ชื่อว่าเป็นของเล็กจากการห้าม ของนอกจากนี้ บางอย่างก็ตกมาเป็นสามัญ เช่นเครื่องลาดทำด้วยขนแกะและผ้าไหม พระ

อรรถกถาจารย์จึงแก้เครื่องลาดที่ทำด้วยขนแกะ ซึ่งเอาของที่วิจิตร
ในยุคของท่าน ผ้าไหมนั้น ก็แก้ว่าเป็นของขลิบด้วยทอง ที่เราเรียก
กันว่าขลิบลูกไม้. มาบัดนี้ เครื่องลาดที่ทำด้วยขนแกะ ก็เป็นของ
มีคั้น เป็นสามัญไปเสียแล้ว ไม่น่าจะถือให้มากไป. เครื่องเสนาสนะ
เป็นอภิปิยะ ที่เป็นของคฤหัสถ์ ทรงอนุญาตให้นั่งทับได้ แต่ไม่ให้
นอนทับ เดิมเว้นของ ๓ อย่าง คือ อาสน์ที่ ๑ บัลลังก์ ๑ ของที่
ยัดนุ่น ๑ ภายหลังทรงอนุญาตอาสน์ที่ และทรงอนุญาตให้นั่งทับ
เตียงตั้งอันหุ้มนุ่น เช่นเก้าอี้เบา ยัดนุ่นอันเป็นของคฤหัสถ์ได้ นั่ง
เบาะยัดนุ่นก็ได้เหมือนกัน คงเว้นแต่บัลลังก์อย่างเดียว. ภิกษุ ๒ รูป
จะนอนบนเตียงเดียวกัน บนเครื่องลาดอันเดียวกัน หรือมีผ้าห่มผืน
เดียวกันไม่ควร ทรงห้ามไว้, แต่จะนั่งบนเตียงหรือบนตั้งด้วยกัน ๒ รูป
ได้อยู่ แต่ในบาลีให้นั่งได้เฉพาะกับภิกษุผู้มีพรรษาไล่เดียวกัน แก่
หรืออ่อนกว่ากันไม่ถึง ๓ พรรษา เรียกสมานาสนิก, ห้ามไม่ให้นั่ง
กับผู้มีพรรษาห่างกันเกินกำหนดนั้น เรียกอสมานาสนิก, ตามมติของ
ท่าน อุปัชฌายะกับสัทธวัหาริกจะนั่งบนเตียงเดียวกันไม่งาม แต่
ข้าพเจ้ามีความเห็นแตกต่างนี้ ดังจะกล่าวในวัตตคกัณฑ์ ในหมวด
จริยวัตร. ภิกษุจะนอนบนที่นอนอันโรยด้วยดอกไม้ไม่ควร ทรง
ห้ามไว้ ได้ดอกไม้มา ทรงอนุญาตให้วางไว้ข้างหนึ่งในที่อยู่. ใน
เวลานี้ ใช้วางไว้บนที่บูชาพระ สมควรแท้.

กัณฑ์ที่ ๑๓

นิตย

ในครั้งแรกตรัสรู้ ที่เรียกว่า ปฐมโพธิกาล ภิกษุยังไม่มากมาย ก็ยังปกครองง่าย เมื่อมีภิกษุมากขึ้น การปกครองก็ยากขึ้นตามกัน พระศาสดาจึงได้ทรงบัญญัติสิกขาบทวางเป็นพุทธอาณา และทรงตั้งขนบธรรมเนียมเป็นอธิสมาจาร มีมากขึ้นโดยลำดับเวลา คราวนี้ผู้มาใหม่ ไม่สามารถจะรู้ทั่วถึงและประพฤติกให้ถูกระเบียบ ด้วยคำพึงใช้ความสังเกตทำตามกัน จำจะศึกษาจึงจะรู้ได้ พระศาสดาจึงทรงพระอนุญาตให้มีอุปัชฌายะเป็นผู้ตั้งสอน ภิกษุมีพรรษาหย่อน ๕ จัดเป็นนวกะผู้ใหม่ ต้องถือภิกษุรูปใดรูปหนึ่งเป็นอุปัชฌายะ และอาศัยภิกษุรูปนั้นอยู่ รับโอวาทอนุศาสนของภิกษุนั้น ในครั้งแรกที่ทรงอนุญาตอุปัชฌายะ ภิกษุผู้อุปสมบทอยู่แล้ว แต่หย่อน ๕ พรรษา ก็จำถืออุปัชฌายะ, ในบาลีท่านจึงวางแบบไว้ว่า ให้ทำฝ่าห่มเฉียงบ่ากราบเท้าแล้ว [กล่าวตามอาการนั่งตั้งห้อยเท้า]. นั่งกระหย่ง ประณมมือกล่าวว่า " อุปัชฌาโย เม ภนุเต โหหิ " ซึ่งแปลว่า " ขอท่านจงเป็นอุปัชฌายะของข้าพเจ้า " ๓ หน เมื่อภิกษุผู้ที่นวกะนั้นขออาศัย รับว่า " สาหุ " ซึ่งแปลว่า " ดิละ " " ลหุ " " เมาใจดอก " " โอปายิกิ " " ชอบแก่อุบาย " " ปฎิรูป " " สมควรอยู่ " หรือว่า " ปาสาทิเคน สมฺปาเทหิ " ให้ถึงพร้อม

ด้วยอาการอันน่าเลื่อมใสเถิด " อย่างใดอย่างหนึ่ง เป็นอันถือ
อุปัชฌายะแล้ว. ภิกษุผู้รับให้ฟังฟัง ได้ชื่อว่าอุปัชฌายะ แปลว่า
ผู้ฝึกสอนหรือผู้ดูแล ภิกษุผู้ฟังฟัง ได้ชื่อว่าสัทธวิहारิก แปลว่า
ผู้อยู่ด้วย กิริยาที่ฟังฟัง เรียกว่านิตย. ส่วนผู้มาขออุปสมบทใหม่
ทรงพระอนุญาตให้ถืออุปัชฌายะมาแต่แรก ถือเอาอุปัชฌายะนั้น
เป็นผู้นำเข้ามาหมู่และเป็นผู้รับรอง ให้ออกชื่อในกรรมวาจาสด
ประกาศด้วย คำขอและคำรับก็เช่นเดียวกัน แต่ในบัดนี้ว่าคำขอ
นิตยนำและว่าคำรับเป็นธุระกันข้างท้าย ดังมีแจ้งในอุปสมบทวิธี.

ครั้นตั้งให้อุปัชฌายะและสัทธวิहारิก ตั้งจิตสนิทสนมในกัน
และกัน ให้อุปัชฌายะสำคัญสิทธิวิहारิกฉันบุตร ให้อุปัชฌายะ
นับถืออุปัชฌายะฉันบิดา เมื่อเป็นเช่นนี้ ต่างจะมีเคารพเชื่อฟังถูก
กันอยู่ ย่อมจะถึงความเจริญงอกงามไปพลุลย์ในพระธรรมวินัย. ครั้น
ตั้งให้อุปัชฌายะและสัทธวิहारิก ต่างเอื้อเพื่อประพฤดิชอบในกันและ
กัน หน้าที่อันสัทธวิहारิกจะพึงทำแก่อุปัชฌายะ เรียกอุปัชฌายวัตร
หน้าที่อันอุปัชฌายะจะพึงทำแก่สัทธวิहारิก เรียกสัทธวิहारิกวัตร
จักกล่าวถึงข้างหน้า.

นิตยอันมีในระหว่างสัทธวิहारิกกับอุปัชฌายะนั้น ยังอยู่ด้วย
กันเพียงใด ก็ยังมีเพียงนั้น ถ้าแยกจากกันชั่ววันหนึ่ง นิตยระงับ
ขาดจากปกครอง ในบาลีแสดงเหตุนิตยระงับจากอุปัชฌายะไว้ ๕
ประการ คือ อุปัชฌายะหลีกไปเสีย ๑ ลี้กเสีย ๑ ตายเสีย ๑ ไป
เขาริตเดียรถียเสีย ๑ ตั้งบังคับ ๑ องค์เหล่านี้ยกตั้งบังคับเสีย ได้

ในฝ่ายสังฆวิহারิกเหมือนกัน สังฆวิহারิกหลีกเลี่ยงไปเสียเอง ลี้กเสียเอง ตายเสียเอง ไปเข้ารีตเดิยรดิยเสียเอง นิสัยก็ระงับเหมือนกัน. ในองค์คือหลีกเลี่ยงไปนั้น ถ้าฝ่ายที่หลีกเลี่ยงไปกลับมา หรือฝ่ายที่อยู่ตามไปอยู่ในที่แห่งเดียวกัน นิสัยย่อมกลับมีอีก กำหนดความ มีด้วยสังฆวิহারิกได้ร่วมกับอุปัชฌายะเข้า ที่พระอรธรรคทททททท แม้ว่ ได้เห็นอุปัชฌายะถนคจนจ้ได้ หรือได้ฟังเสียงจ้ได้ แก่ อย่างนี้เฝินมาก ควรจะแก้ให้เป็นกิจลักษณะสักหนอย ค้บาสีว่ "อุปัชฌายเณ สโมธานคโต" ที่ข้าพเจ้าแปลว่ ร่วมกับอุปัชฌายะเข้านั้น น่าจะหมายควมว่ ได้เข้าอยู่ในปกครองของอุปัชฌายะอีก ไม่ควรถือเอาการพบปะตามถนนหนทางชั่วขณะ ที่สุดจนอุปัชฌายะไม่เห็น เช่นนี้นิสัยไม่มีได้เลย และเป็นเหตุลำบากอย่างไร ของ ผู้ให้ผู้ถือนิสัย จักกล่าวในวาระแห่งนิสัยอาจารย์. องค์คือสั่ง บังคับนั้น พระอรธรรคทททททท แก้วว่า ประณามคือไล่เสีย. เมื่อ อุปัชฌายะอดโทษ ยอมรับให้เข้าอยู่ในควมปกครองอีก นิสัยย่อม ดิดอย่างเดิม. ข้าพเจ้าเห็นว่า น่าจะหมายควมถึงว่ อุปัชฌายะ เห็นมีพรรษาพัน ๕ แล้ว มีความรู้พระธรรมวินัยพอรักษาตัวได้แล้ว ปลดจากนิสัย ให้อยู่เป็นนิสัยมุตตกะ นี้ควรจะนับเข้าในองค์คือ สั่งบังคับได้เหมือนกัน.

ประทานอำนาจไว้แก่อุปัชฌายะ เพื่อจะประณามคือไล่สังฆวิহারิกผู้ประพฤติมิชอบ. ในบาลีท่านแสดงองค์เป็นเครื่องกำหนดไว้ ๕ คือ หากความรักใคร่ในอุปัชฌายะมิได้ ๑ หากความเลื่อมใส

มิได้ ๑ หากความละอายมิได้ ๑ หากความเคารพมิได้ ๑ หากความหวังดีต่อมิได้ ๑. ฟังรู้ธิบายดังนี้ :-

สัทธวิहारิก ผู้มีใจสนิทสนมในอุปัชฌายะฉันบุตรกับบิดา ชื่อว่ามีความรักใคร่ มีใจห่างเหินฉันคนอื่น ชื่อว่าหากความรักมิได้ สัทธวิहारิกผู้นิยมในความประพฤติและคุณธรรมของอุปัชฌายะ ชื่อว่ามีความเลื่อมใสในอุปัชฌายะ เห็นเป็นเลวที่ไม่ควรถือเป็นแบบอย่าง ชื่อว่าหากความเลื่อมใสในมิได้. สัทธวิहारิกจะประพฤตินอกธรรมวินัย กระดากอุปัชฌายะ ชื่อว่ามีความละอายต่ออุปัชฌายะ เป็นผู้หน้าด้าน กล่าวทำได้ต่อหน้าอุปัชฌายะ ชื่อว่าหากความละอายมิได้. สัทธวิहारิกผู้หนักอยู่ในอุปัชฌายะ เห็นอุปัชฌายะเป็นสำคัญ สั่งให้ทำอะไรก็ต้องทำ ชื่อว่ามีความเคารพ เห็นอุปัชฌายะเป็นผู้ไม่สำคัญ ว่าอะไรก็ไม่เชื่อฟัง ชื่อว่าหากความเคารพมิได้. สัทธวิहारิกหวังให้อุปัชฌายะเป็นสุข ปราศจากทุกข์ พลอดดีใจเสียใจด้วยตามเหตุ ชื่อว่ามีความหวังดีต่ออุปัชฌายะ, เพิกเฉยไม่นำพา เป็นอย่างไรก็ช่าง ชื่อว่าหากความหวังดีต่อมิได้. สัทธวิहारิกจอบรรณด้วยองค์อันเป็นคุณ ก็เพราะอุปัชฌายะเป็นเดิม, เพราะเหตุนั้นอุปัชฌายะควรสงเคราะห์สัทธวิहारิกด้วยลาภผล ด้วยสอนธรรม ด้วยแสดงเมตตาจิตสนิทสนม สัทธวิहारิกจะได้รักใคร่ ควรตั้งตนให้เป็นหลักในความประพฤติและคุณธรรม สัทธวิहारิกจะได้เลื่อมใส นิยมในปฏิบัติและจะกระดากไม่กล้าประพฤตินอกทาง ควรจะเคารพในพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ในอุปัชฌายะอาจารย์

หรือแม้ในพระเถระอันเป็นผู้ใหญ่เหนือคน สัททวิหาริกจะได้ถือเอา เป็นทิฏฐานุคติ และทำตามอย่างบ้าง ควรประพฤติไม่ให้เป็นที่ กิดขวางของสัททวิหาริก แสดงให้เธอรู้สึกได้ว่า เธอได้ประโยชน์เพราะ ฟังพานักตน เธอจะได้หวังดีต่อ. เมื่ออุปัชฌายะทำดีเช่นนี้แล้ว สัททวิหาริกยังประกอบด้วยองค์เป็นโทษ อุปัชฌายะต้องประณาม ถ้าทำอ่อนแอเพราะรัก หรือเพราะเกรงใจ หรือเพราะเหตุอย่างอื่น เป็นเสียอยู่กับอุปัชฌายะ. ประณามนั้น ฟังทำอย่างนี้: ฟังพูดให้ รู้ว่าตนไล่เธอเสีย ท่านวางอย่างไว้ในบาลีว่า "เราประณามเธอ " "อย่าเข้ามา ณ ที่นี้ " "จงขนบาตรจีวรของเธอออกไปเสีย " หรือ "เธอไม่ต้องอุปฐากข้าดอก " หรือแสดงอาการกายให้รู้เช่นนั้น ก็ได้, สัททวิหาริกผู้ถูกประณามแล้ว ต้องทำดีแก้ตัวแล้วขอให้ อุปัชฌายะอดโทษ ถ้าทอดธุระเสีย เป็นโทษแก่สัททวิหาริก. สัททวิหาริกกลับทำดีแล้วและขอขมาโทษ อุปัชฌายะไม่รับและไม่ระงับ ประณาม ก็มีโทษแก่อุปัชฌายะเหมือนกัน เว้นแต่สัททวิหาริก ยังไม่ได้แก้ตัวจากเหตุที่ให้ถูกประณาม หรือเห็นว่ารับง่ายนักจักไม่ เจ็ดหลาบ ยังผูกใจว่าจักรับ ไม่มีโทษ. อีกฝ่ายหนึ่ง สัททวิหาริก ประกอบด้วยองค์อันเป็นคุณ แต่อุปัชฌายะขุน โกรธ หรือเป็นผู้ไม่ จู้จักอะไร ประณามผิดไป ก็มีโทษแก่อุปัชฌายะเอง.

ภิกษุผู้ไม่ได้อยู่ในปกครองของอุปัชฌายะ ด้วยเหตุ ๕ ประการ อันกล่าวแล้ว ต้องถือภิกษุอื่นเป็นอาจารย์ และอาศัยท่านแทน อุปัชฌายะ. วิธีถืออาจารย์ก็เหมือนกับวิธีถืออุปัชฌายะ ต่างแต่

คำขอว่า " อาจารย์โย เม ภนฺเต โหหิ, อายสฺมโต นิสฺสาย วุจฺจามิ " ๒ หน ซึ่งแปลว่า " ขอท่านจงเป็นอาจารย์ของข้าพเจ้า ๆ จักอยู่อาศัยท่าน " ภิกษุผู้รับให้ฟังจึง ได้ชื่อว่าอาจารย์ ซึ่งแปลว่า ผู้ฝึกมารยาท ภิกษุผู้อิงอาศัยได้ชื่อว่า อันเตวาสิกหรืออันเตวาสี ซึ่งแปลว่า ผู้อยู่ในสำนัก. อาจารย์นี้ ในบาลีหมายถึงภิกษุผู้ให้นิสัยแทนอุปัชฌายะเท่านั้น, แต่ในอรรถกถานับอาจารย์เป็น ๔ คือ ท่านผู้ให้สรณคมน์เมื่อบรรพชา* ท่านผู้ลดกรรมวาจาเมื่ออุปสมบท ท่านผู้ให้นิสัย และท่านผู้สอนธรรม จะให้รู้ว่าเป็นอาจารย์ในฝ่ายอะไร ก็ออกชื่อกิจนั้นด้วยดังนี้ว่า ปัพพชาจารย์ อาจารย์ในบรรพชา, อุปสัมปทาจารย์ อาจารย์ในอุปสมบท, นิสสยาจารย์ อาจารย์ผู้ให้นิสัย, อุทเทสาจารย์ อาจารย์ผู้บอกธรรม, จัตตนิสสยาจารย์ไว้ในลำดับเป็นที่ ๑. อันเตวาสิกก็ได้ชื่อตามนัยนั้นว่า ปัพพชานเตวาสิก อันเตวาสิกในบรรพชา, อุปสัมปทานเตวาสิก อันเตวาสิกในอุปสมบท นิสสยันเตวาสิก อันเตวาสิกผู้ถือนิสัย, ฆมมันเตวาสิก อันเตวาสิกผู้เรียนธรรม. ความสนิทสนมและความเอื้อเฟื้ออันอาจารย์และอันเตวาสิกจะพึงแสดงแก่กันนั้น ก็เช่นเดียวกับอุปัชฌายะและสัททวิหาริก เพราะจะต้องนับถือกันจริง ๆ ต่างฝ่ายต่างจะรอพอให้รู้ว่าเป็นสภาคันโดยความประพฤติกแล้ว จึงขอจึงให้นิสัย ก็ควรทรงพระอนุญาติ. ความระงับแห่งนิสสัยจากอาจารย์ ก็มีเพราะเหตุ

๑. ข้าพเจ้าเห็นว่า แม้ภิกษุผู้ให้ฝากสาชยะ ก็ควรเรียกอาจารย์เหมือนกัน เพราะเมื่ออุปสมบทก็ต้องขอถือเป็นอุปัชฌายะอีก หรือถือรูปอื่นก็ได้.

อย่างเดียวกัน เป็นแต่เพิ่มเข้าอีกองค์หนึ่ง เป็นที่ ๖ ว่า อันเตวาสิก
ร่วมเข้ากับอุปัชฌายะของเธอ.

องค์ที่ ๖ นี้ พระอรรถกถาจารย์ แปลว่า อันเตวาสิกนั้น เห็น
อุปัชฌายะของเธอจำได้ว่าท่าน หรือได้ยินเสียงแล้ว จำได้ว่าเสียง
ของท่าน เป็นนิตยระงับ เนื่องจากนี้มีธรรมเนียมว่าต้องขอนิตย
ใหม่. ธรรมเนียมนี้ ทำความลำบากให้แก่อาจารย์ และอันเตวาสิก
ทั้ง ๒ ข้างไม่น้อยเลย. ข้าพเจ้าจักเล่าเรื่องของข้าพเจ้าพอเป็นเครื่อง
สาธก เมื่อครั้งข้าพเจ้ายังเป็นอาจารย์ให้นิตยอยู่ ถึงคราวที่
อันเตวาสิกของข้าพเจ้า ได้พบอุปัชฌายะของเธอเข้าพร้อมกันมาก
รูป เช่นในเวลาอุปัชฌายะของเธอมาในการอุปสมบทผู้อื่น พอ
อุปัชฌายะไปแล้ว ต้องขอนิตยใหม่ตั้งครั้งวัด กว่าจะเสร็จล่วง
เวลาเป็นอันมาก ไม่ช้าก็ถึงวันอุปสมบทผู้อื่นอีก นิตยระงับและ
ต้องขอกันใหม่ ฝ่ายอันเตวาสิกเห็นอาจารย์ได้ความลำบาก ก็นึก
เกรงใจไปเอง ไม่จำเป็นก็มักหลบ ไม่เข้าหน้าอุปัชฌายะ อันเป็น
อาการไม่ดี. อันที่จริงแม้ในเวลา นิตยระงับ เธอก็อยู่ในปกครอง
ของข้าพเจ้านั่นเอง ต้องขอนิตยใหม่พอเป็นพิธีเท่านั้น แต่ให้ผลคือ
ความลำบากไม่น้อยเลย คิดดูเหมือนทำเล่น อันเตวาสิกไม่เห็นเป็น
การจริงจัง เสียผลในทางปกครอง ถ้าเข้าใจว่า คำว่า ร่วมกับ
อุปัชฌายะ หมายความว่า ร่วมด้วยเข้าอยู่ในปกครองของท่าน
ไม่ใช่ร่วมด้วยพบท่านครู่เดียว เช่นท่านมาให้อุปสมบท ไม่ต้องกล่าว
ถึงพบท่านตามถนน หากท่านมาค้างคืนที่วัด เช่นนี้จักจัดการ

ปกครองเนื่องด้วยอุปัชฌายะก็ชอบอยู่ เมื่อท่านไปแล้ว นิสัย
อาจารย์กลับติดอีก กิจด้วยจะต้องขอใหม่ไม่มี ตลอดเวลาอยู่ใน
ปกครองของท่าน ต่อเมื่อออกจากปกครองของท่านด้วยองค์ ๕
ข้างต้นอย่างใดอย่างหนึ่ง นิสัยจึงระงับ เช่นอันเตวาสิกลาอาจารย์
ไปอยู่วัดอื่น ถือกิษุอื่นเป็นอาจารย์ในวัดนั้น ภายหลังกลับมาวัด
เดิมอีก เช่นนี้ของนิสัยใหม่ก็ชอบแก่เหตุ. ถ้าเข้าใจอย่างว่ามานี้
จะเปลื้องความลำบากของอาจารย์และอันเตวาสิกได้ จะทำให้
อันเตวาสิกพอใจจะเข้าหน้าอุปัชฌายะของตน ทั้งจะเป็นผลอันดีแก่
การปกครอง.

กิชุมีพรรษาหย่อน ๕ เป็นนวกะอยู่ แม้เป็นผู้มีความรู้ทรง
ธรรมทรงวินัย จะไม่ถึงนิสัยอยู่ในปกครองของอุปัชฌายะหรือของ
อาจารย์ไม่ชอบ ทรงห้ามไว้ ไม่ต้องกล่าวถึงกิชุผู้ยังไม่รู้อะไร
เว้นไว้แต่กิชุผู้ยังไม่ตั้งลงเป็นหลักแหล่ง ที่แสดงไว้ในบาลีว่า กิชุ
เดินทาง กิชุผู้ไ้ กิชุผู้พยาบาลผู้ได้รับขอของคนไ้เพื่อให้อยู่ กิชุ
ผู้เข้าป่า เพื่อเจริญสมณธรรมชั่วคราว. ในที่ใด หาท่านผู้ให้นิสัยมิได้
และมีเหตุขัดข้องที่จะไปอยู่ในที่อื่นไม่ได้ จะอยู่ในที่นั้นด้วยผูกใจว่า
เมื่อใดมีท่านผู้ให้นิสัยได้มาอยู่ จักถือนิสัยในท่าน ก็ใช้ได้.

กิชุผู้มีพรรษาได้ ๕ แล้ว แต่ยังมีหย่อน ๑๐ ได้ชื่อว่ามัชฌิมะ
แปลว่าผู้ปานกลาง มีองค์สมบัติพอรักษาตนผู้อยู่ตามลำพังได้ ทรง
พระอนุญาตให้พ้นจากนิสัยอยู่ตามลำพังได้ เรียกว่า นิสสัยมุตตะกะ
ฝ่ายกิชุผู้มีความรู้ไม่พอจะรักษาตน แม้พ้น ๕ พรรษาแล้ว ก็ต้อง

ถือนิสัย. องค์สมบัติที่กำหนดไว้ในบาลีอย่างอุกฤษฏ์ เป็นคุณ
ของพระอรหันต์ แต่ผ่อนลงมาเป็นหมวด ๆ จนถึงเป็นคุณของภิกษุ
กัลยาณบุรุษน จักย่อกล่าวเฉพาะองค์อันสมแก่ภิกษุในบัดนี้.

๑. เป็นผู้มึศรัทธา มีหิริ มีโอตตปปะะ มีวิริยะ มีสติ.

๒. เป็นผู้ถึงพร้อมด้วยศีล อาจารย์ ความเห็นชอบ เคยได้ยิน
ได้ฟังมาก มีปัญญา.

๓. รู้จักอาบัติ มิใช่อาบัติ อาบัติเบา อาบัติหนัก จำปาติโมกข์
ได้แม่นยำ.

ทั้งมีพรธษาได้ ๕ หรือยิ่งกว่า.

องค์เหล่านี้ แม้บกพร่องบางอย่างก็ได้ ที่ขาดไม่ได้คือ
กำหนดพรธษา.

ภิกษุผู้มีธษิมะ ประกอบด้วยองค์สมบัติเหล่านี้ เป็นแต่อยู่ได้
ตามลำพัง ยังห้ามไม่ให้ปกครองบริษัท.

ภิกษุผู้มีพรธษากรบ ๑๐ แล้ว ได้ชื่อว่าเถระ แปลว่า ผู้หลัก
ผู้ใหญ่, มีองค์สมบัติอาจปกครองผู้อื่นได้ ทรงพระอนุญาตให้เป็น
อุปัชฌายะให้อุปสมบท เป็นอาจารย์ให้นิสัย มีสามเณรไว้อุปฐาก
ที่แปลว่าให้บรรพชาเป็นสามเณรได้ เรียกปริสุปัฐากปะกะ แปลว่า
ผู้ให้บริษัทอุปฐากหรือผู้ใช้บริษัท ถือเอาความว่า ผู้ปกครองบริษัท
ฝ่ายภิกษุผู้ขาดองค์สมบัติ แม้มีพรธษากรบกำหนดแล้ว ก็ไม่ทรง
พระอนุญาต. องค์สมบัติที่กำหนดไว้ในบาลี ที่เพิ่มจากองค์ของ
ภิกษุมัธษิมะ ผู้นิสสัยมุตตกะดังนี้ :-

๔. อาจจะทำบาปเอง หรือสั่งผู้อื่นให้ทำบาปสังฆวิหริก อันเตวตสิกผู้อาพาธ อาจจะทำบาปเองหรือหาผู้อื่นให้ช่วยระงับความ กระสัน คือไม่ยินดีในพรหมจรรย์ของสังฆวิหริกอันเตวตสิก อาจจะทำบาปเองหรือหาผู้อื่นให้ช่วยบรรเทาความเบื่อบ่น อันเกิดขึ้นแก่สังฆวิหริกอันเตวตสิกโดยทางธรรม รู้จักอาบัติ รู้จักวิธีออกจากอาบัติ.

๕. อาจจะทำผิดสังฆวิหริกอันเตวตสิก ในสิกขา เป็นส่วน อภิสมจารคือมารยาท อาจจะทำแนะนำสังฆวิหริกอันเตวตสิกในสิกขา เป็นส่วนเบื้องต้นแห่งพรหมจรรย์ คือพระบัญญัติอันเป็นหลักแห่งการประพฤติพรหมจรรย์ อาจจะทำแนะนำในธรรมในวินัยอันยิ่งขึ้นไป อาจจะทำเปลื้องทิฏฐิผิด อันเกิดขึ้นแก่สังฆวิหริกอันเตวตสิกโดยทางธรรม.

ทั้งมีพรรษาได้ ๑๐ หรือยิ่งกว่า.

องค์เหล่านี้ แม้บกพร่องบางอย่างก็ยังมี ที่ขาดไม่ได้คือ กำหนดพรรษา.

หลักเหล่านี้ คู่มือใช้สำหรับไว้ให้ภิกษุตัดสินตนเอง สำหรับอุปัชฌายะอาจารย์หรือพระเถระผู้เป็นใหญ่เหนือตน กำหนดรู้ว่าภิกษุผู้นิสิตของตน สมควรจะได้รับปลดนิสัยให้อยู่ได้ตามลำพังหรือยัง, และภิกษุผู้นิสิตยุติคนนั้น สมควรจะเป็นปริสุปฏิฐาปกะปกครอง หมู่หรือยัง, เมื่อเห็นสมควรก็จะได้รับปลดจากนิสัยและสั่งให้สงเคราะห์บริษัท ดังพระศาสดาได้ทรงทำมา เมื่อครั้งทรงส่งพวกสาวกไปประกาศพระศาสนา และเมื่อครั้งทรงอนุญาตให้พวกสาวกรับให้อุปสมบทได้เอง ด้วยให้ถึงไตรสรณคมน์.

กัณฑ์ที่ ๑๔

วัตร

ขนบ คือแบบอย่าง อันภิกษุควรประพฤติในกาลนั้น ๆ ในที่นั้น ๆ ในกิจนั้น ๆ แก่บุคคลนั้น ๆ ในบาลีท่านจัดไว้เป็นหมวด ๆ นี้เรียกว่าวัตร. ภิกษุผู้เอาใจใส่ประพฤติวัตรนั้น ๆ ให้บริบูรณ์ ได้ชื่อว่า "อาจารย์สมุปนุโน" ผู้ถึงพร้อมด้วยมารยาท หรือ "วตุตสมุปนุโน" ผู้ถึงพร้อมด้วยวัตร เป็นคู่กับคุณบทว่า "ศีลสมุปนุโน" ผู้ถึงพร้อมด้วยศีล ท่านสรรเสริญไว้ในพระธรรมวินัย. ในที่นี้จักกล่าวเพียงวัตร อันยังจะพึงใช้ในเวลาแต่โดยใจความ เพื่อสะดวกแก่การถือเอาอย่างปฏิบัติให้สำเร็จประโยชน์จริง ๆ ในที่นี้ จักจำแนกวัตรเป็น ๓ คือ กิจวัตร ว่าด้วยกิจอันควรทำ ๑ จริยวัตร ว่าด้วยมารยาทอันควรประพฤติ ๑ วิวัตร ว่าด้วยแบบอย่าง ๑.

กิจวัตร

๑. ภิกษุผู้สัทธิวิหาริก ควรเอาใจใส่อุปัฏฐากอุปัชฌายะของตน ตลอดกาลที่อาศัยท่านอยู่. ในบาลี จาระไนกิจไว้เป็นอย่างดี ย่นแสดง ดังนี้ :-

ก. เอาใจใส่ในการอุปัฏฐากท่าน ในกิจทุกอย่าง. ในบาลี ยกการถวายน้ำบ้วนปาก น้ำล้างหน้าและไม่มีฟัน ขึ้นแสดงเป็นเบื้องต้น.

ข. หวังความศึกษาในท่าน.

๕. ขวนขวายป้องกัน หรือระงับความเสื่อมความเสีย อันจักมี

หรือได้มีแล้วแก่ท่าน. ในบาลีแสดงอาการระงับความกระสัน ความ เบื่อหน่าย และปลดเปลื้องความเห็นผิดของท่าน เอาธุระในการ ออกจากครุกาบัติของท่าน ขวนขวายเพื่อสงฆ์ งดโทษที่จะลงแก่ท่าน หรือเพื่อผ่อนเบาลงมา.

ฅ. รักษาหัวใจท่าน ไม่คบคนนอกให้เป็นเหตุแห่ง. ในบาลี แสดงว่า จะทำการรับ การให้เป็นต้น กับคนเช่นนั้น บอกท่านก่อน ไม่ทำตามลำพัง.

ง. เคารพในท่าน. ในบาลี แสดงการเดินตามท่าน ไม่ซิดนิก ไม่ห่างนิก และไม่พูดสอดในขณะที่ท่านกำลังพูด ท่านพูดผิด ไม่ทัก หรือค้านจ้ง ๆ พูดอ้อมพอท่านได้สติรู้สึกตัว.

จ. ไม่เที่ยวเตร่ตามอำเภอใจ จะไปข้างไหนลาท่านก่อน.

ฉ. เมื่อท่านอาพาธ เอาใจใส่พยาบาล ไม่ไปข้างไหนเสียกว่า ท่านจะหายเจ็บหรือมรณะ.

๒. ภิกษุผู้อุปัชฌายะ ควรมีใจเอื้อเพื่อในสังฆวิหาริกของตน ตลอดกาลที่เธออาศัยอยู่ ย่นแสดงโดยใจความดังนี้ :-

ก. เอาธุระในการศึกษาของสังฆวิหาริก.

ข. สงเคราะห์ด้วยบาตรจีวรและบริจาคว่างอื่น ถ้าของตน ไม่มี ก็ชวนขวยหา.

ค. ขวนขวายป้องกัน หรือระงับความเสื่อม ความเสีย อัน จักมี หรือได้มีแล้วแก่สังฆวิหาริก ดังกล่าวไว้ในกรณีของ สังฆวิหาริก.

ฅ. เมื่อสัทธาวิหริกอพาธ ทำการพยาบาล.

วัตรอันอาจารย์และอันเตวาสิกจะพึงประพฤติก่กัน พึงรู้โดยนัยนี้.

๓. ภิกษุผู้เป็นอาคันตุกะไปสู่อาวาสอื่น พึงประพฤติก่ให้สมเป็นแขกของท่าน ด้วยอาการดังนี้ :-

ก. ทำความเคารพในท่าน. ในบาลี แสดงความขื่อนี้ไว้ว่า พอจะเข้าเขตวัด ถอดรองเท้า ลดร่ม เปิดคลุมศีรษะ [ในบัดนี้ ลตฉีวรเวียงบ่า] เข้าไปสู่สำนักเจ้าของถิ่นก่อน ไหว้เจ้าของถิ่นผู้แก่กว่าตน.

ข. แสดงความเกรงใจเจ้าของถิ่น. ในบาลี แสดงความขื่อนี้ไว้ว่า เห็นเจ้าของถิ่นกำลังทำธุระ เช่นกวาดลานพระเจดีย์ หรือทำยาแก้ภิกษุไข้ เธอละกิจนั้นมาทำการต้อนรับ บอกเธอทำให้เสร็จก่อน. กล่าวอนุโลมณัยนี้ เมื่อเข้าไป เห็นเจ้าของถิ่นกำลังมีธุระอย่างนั้น รอให้เสร็จก่อนจึงเข้าไปหา ถ้าเธอต้องพักงานไว้ อย่ายู่ให้นาน.

ค. แสดงอาการสุภาพ จะเข้าไปในที่อันไม่ควรเหยียบย่ำ ด้วยเท้าเปื้อน ถ้าเท้าเปื้อนมา ล้างเท้าเสียก่อนจึงเข้าไป ถือเอาอาสนะอันสมแก่ตน ซึ่งเป็นผู้น้อยหรือผู้ใหญ่ หรือเสมอกับเจ้าของถิ่น.

ฅ. แสดงอาการสนิทสนมกับเจ้าของถิ่น. ในบาลี แสดงความขื่อนี้ ด้วยต้องการน้ำจันท์จัน ต้องการน้ำใช้ก็ใช้. อนุโลมณัยนี้

เจ้าของถิ่นทำปฏิสันถาร ก็รับ ไม่แสดงอาการรังเกียจ.

ง. ถ้าจะอยู่ที่นั่น ควรประพฤติให้ถูกธรรมเนียมของเจ้าของถิ่น. ในบาติ จึงให้ถามถึงเสนาสนะอันถึงแก่ตน ถามถึงโคจรคาม ไกลใกล้ จะพึงเข้าไปเล่าหรือสาย บ้านไหนมีจำกัดของหรือมีจำกัดภิกษุ ถามถึงที่โคจรเป็นต้นว่า บ้านมิจฉาทิฎฐิ ที่อันประกอบด้วยภัยถามถึงที่ถ่ายเว็จ ที่ถ่ายปัสสาวะ สระน้ำ และกตติกาสงฆ์.

จ. ถือเสนาสนะแล้วอย่าดูคาย เอาใจใส่ชำระปัดกวาดให้หมดจด จัดตั้งเครื่องเสนาสนะให้เป็นระเบียบ.

๔. ภิกษุผู้เป็นเจ้าของถิ่น เมื่อมีอาคันตุกะไปสู่สำนัก พึงต้อนรับโดยสมควร ด้วยอาการดังนี้ :-

ก. เป็นผู้หนักในปฏิสันถาร. ในบาติ แสดงความขื่อนี้ว่า กำลังทำจิวร หรือนวกรรมอยู่ที่ดี กำลังกวาดลานพระเจดีย์อยู่ที่ดี กำลังทำยาแก่ภิกษุไข้ไม่หนักก็ดี ให้จัดการนั้นไว้พลาง มาต้อนรับอาคันตุกะ เว้นไว้แต่กำลังทำยาแก่ภิกษุไข้หนัก ให้รีบทำให้เสร็จก่อน.

ข. แสดงความนับถือแก่อาคันตุกะ. ในบาติ แสดงความขื่อนี้ด้วยทำปฏิสันถาร ตั้งน้ำล้างเท้าเครื่องเช็ดเท้า ตั้งหรือปูอาสนะให้นั่งถามด้วยน้ำจืดน้ำใส.

ค. ทำปฏิสันถารโดยธรรม คือให้สมแก่ภาวะของอาคันตุกะ. ในบาติ แสดงความขื่อนี้ไว้ว่า ถ้าอาคันตุกะแก่กว่าตน ลูกไปรับบาตรจิวรไว้หว่าน ถ้ามีแก่ใจก็ช่วยเช็ดรองเท้าให้ด้วย เอน้ำมัน

ทาทำให้ และพัดให้ท่าน. ถ้าอาคันตุกะอ่อนกว่าตน ก็เป็นแต่บอก อาสนะให้นั่ง บอกให้น้ำฉันน้ำใช้ ให้เธอถือเอาฉันเอาใช้เอง [ใน บัณฑิตนี้ สั่งให้ผู้อื่นทำให้เป็นการสมควร].

ฅ. ถ้าอาคันตุกะมาเพื่อจะอยู่ที่วัด เอาใจเอื้อเพื่อ แสดง เสนาสนะให้ ถ้ามีแก่ใจ ช่วยปิดกวาดให้ด้วย บอกที่ทางและกติกาสงฆ์ให้รู้ ตามข้อที่อาคันตุกะจะพึงถาม อันกล่าวแล้วในอาคันตุก- วัตรนั้น.

๕. ภิกษุผู้จะไปอยู่ ณ ที่อื่น พึงประพฤติดังนี้ :-

ก. เก็บงานเสนาสนะ ถ้าเห็นหลังคารั่วหรือชำรุด อาจมุง อาจซ่อมได้ ทำให้เสร็จก่อน ถ้ำรกหรือเปราะเปื้อนชำระให้สะอาด ก่อน เก็บเครื่องเสนาสนะ คือ เตียงตั้งฟูกหมอน และเครื่องใช้ไว้ ให้เรียบร้อย อย่างทิ้งให้เกลื่อนกลาด ให้พื้นอันตราย ปิดหน้าต่าง ประตูคั่นดาลหรือกุญแจ.

ข. บอกมอบคืนเสนาสนะแก่ภิกษุผู้เป็นเสนาสนคาหาปกะ ถ้า ไม่มี บอกแม่แก่เพื่อนภิกษุผู้อยู่ด้วยกัน ถ้าตนอยู่รูปเดียว บอกแก่ หัวหน้าทายกหรือแก่นายบ้าน.

ค. บอกลาท่านผู้ที่ตนพึงพำนักอยู่ กล่าวคืออุปัชฌายะ หรือ อาจารย์ผู้ให้ศีล. ในบัดนี้ บอกลาพระเถระเจ้าอาวาสด้วย.

๖. ภิกษุผู้จะเข้าไป เพื่อรับบิณฑบาตในละแวกบ้าน ควร ประพฤติให้ถูกต้องธรรมเนียมดังนี้ :-

ก. นุ่งห่มให้เรียบร้อย คือนุ่งปิดสะดือปกหัวเข่า ผูกประคคเ
เอว ซ้อนผ้าสังฆาฏิกับอุตราสงค์เข้าด้วยกันเป็น ๒ ผืน ห่มคลุม
ปิด ๒ ปากมัดคุดม.

ข. ถือบาตรในภายในจีวร เอาออกเฉพาะเมื่อจะรับบิณฑบาต.

ค. สำรวมกิริยาให้เรียบร้อย ตามสมณสารูปในเสขียวัตร.

ฅ. กำหนดทางเข้าทางออกแห่งบ้าน และอาการของชาวบ้าน
ผู้จะให้ภิกษาหรือไม่.

ง. รู้ว่าเขาจะให้ รับบิณฑบาตด้วยอาการสำรวมดังกล่าวไว้
ในหมวดโภชนปฏิบัติสังยุตในเสขียวัตร.

จ. รูปที่กลับมาก่อน เตรียมอาสนะที่นั่งฉัน น้ำฉัน ภาชนะ
รองของฉัน ตลอดถึงน้ำล้างเท้าและเครื่องเช็ดเท้า ไว้ทำรูปมา
ทีหลัง. ฝ่ายรูปมาทีหลัง ฉันแล้วเก็บของเหล่านั้นและกวาดหอนัน.
ธรรมเนียมนี้ สำหรับวัดที่ภิกษุทั้งหลายฉันในหอนันแห่งเดียวกัน แต่
ฉันไม่พร้อมกัน.

๗. ภิกษุผู้จะฉันอาหาร ควรประพฤดิให้ถูกธรรมเนียมดังนี้ :-

ก. นุ่งห่มให้เรียบร้อย ตามสมควรแก่ฉันในวัดหรือในบ้าน
ในอรรถกถาว่า เมื่อจะไปสู่ที่อังกาสของทายกแม่ในวัด ควรห่มคลุม
แต่ในบัดนี้ ในวัดใช้ห่มเฉียงปาทังนั้น.

ข. รู้จักอาสนะอันสมควรแก่ตน ถ้านั่งเข้าแถวในที่อังกาส
อย่านั่งเบียดพระเถระ ถ้านั่งมีมาก เว้นไว้ที่ ๑ หรือ ๒ ที่ ในอาสนะ

ที่เขาตั้งหรือปฐมีจำกัดจำนวนภิกษุ จะทำอย่างนั้นไม่ได้ บอกให้พระเถระทำโอกาสแล้วนั่งได้ และอย่าห้ามอาสนะภิกษุผู้อ่อนกว่าด้วยนั่งเสียดหลายแถว เช่นนี้ภิกษุอ่อนไม่มีโอกาสจะนั่ง.

ก. ห้ามไม่ให้นั่งทับผ้าสังฆาฏิในบ้าน. ข้อนี้ช่างไม่สะดวกในบัดนี้เลย แต่ได้ความว่า เป็นธรรมเนียมเมื่อครั้งใช้ห่มผ้าเล็ก เมื่อนั่งทับผ้าสังฆาฏิเอามือสอดออกมาลำบาก จึงไม่สะดวก ทั้งชวนเหนียวผ้าห่มให้เลื่อนลง. ในบัดนี้ คุณไม่จำเป็นจะถือแล้ว.

ข. ทายกถวายน้ำถวายโภชนะ รับประทานเพื่อ ถ้าโภชนะเขาไม่ได้จัดถวายเฉพาะรูป ๆ เขาจัดมาในภาชนะอันเดียว ถวายให้ตักเอาเองหรือเขาตักถวาย หวังให้ได้ทั่วกัน ถ้าของน้อยเห็นว่าจะไม่พอกัน ผลัดกันรับบ้างไม่รับบ้าง.

ง. ในโรงฉันเล็กพอจะแลทั่วถึงกัน ภิกษุทั้งหลายยังไม่ได้รับโภชนะทั่วกัน ภิกษุผู้สังฆเถระอย่าเพิ่งลงมือฉัน เว้นไว้แต่ในที่อากาศภิกษุมามากแลเห็นกันไม่ทั่ว หรือพื้นวิสัยจะรอกอยกันได้.

จ. ฉันด้วยอาการอันเรียบร้อย ตามระเบียบอันกล่าวไว้ในโภชนปฏิบัติสังยุตแห่งเสขียวัตร.

ฉ. อิ่มพร้อมกัน. ในบาลี แสดงความข้อนี้ไว้ว่า ภิกษุทั้งหลายยังฉันไม่แล้ว ภิกษุผู้สังฆเถระ อย่าเพิ่งรับน้ำล้างบาตร ในบัดนี้ให้ยังไม่บ้วนปากและยังไม่ล้างมือแทน.

ช. ระวังไม่บ้วนปากและล้างมือ ให้น้ำกระเซ็นถูกภิกษุผู้นั่งใกล้หรือถูกจีวรของตนเอง.

ฌ. ฉะนั้นที่อังกาสของทายก เสร็จแล้ว ทำอนุโมทนา.

ธรรมเนียมเก่า กล่าวอนุโมตนารูปเดียว เป็นหน้าที่ของพระสังฆเถระ เช่นเดียวกับว่ายาถาในบัดนี้ แต่ให้มีภิกษุผู้รองลงมาอยู่เป็นเพื่อนราว ๔-๕ รูป ภิกษุผู้เหลือกลับไปได้ก่อน พระเถระจะส่งภิกษุอื่นที่ตน หรือทายกปรารถนาให้อนุโมทนาก็ได้. ในบัดนี้สวดพร้อมกัน บางที รูปหนึ่งเทศนาอนุโมทนาก่อน.

ญ. เมื่อกลับอย่าเบียดเสียดกันออกมา. ถ้าโรงฉันแคบ ภิกษุ ผู้อยู่ปลายแถวออกก่อน โดยทวนลำดับขึ้นไป แล้วยืนรออยู่ข้างนอก กว่าพระสังฆเถระจะออกมา ถ้าโรงฉันกว้าง ออกตั้งแต่ต้นแถว แล้วเดินกลับตามลำดับแก่ก่อน ท่านให้ไว้ระยะพอคนเดินผ่านได้ใน ระหว่าง.

ฎ. ห้ามไม่ให้หาน้ำล้างบาตรมีเมล็ดข้าวเทในบ้านเขา ของ เป็นเดนก็เหมือนกัน.

ฉ. โคนไม้เป็นเสนาสนะดั้งเดิมของภิกษุ แม้อย่างนั้น ใน พรรษาจำต้องหาเสนาสนะอันเป็นที่กำบังฝน อันคนทำหรืออันเป็นเอง. ของที่คนทำโดยอาการปกติของเรือน มีสัณฐานต่างกัน ใช้ได้ทั้งนั้น เว้นไว้แก่กุฎิฉินล้วน อันเป็นของคิบัติตาม เสาสุกก็ตาม ข้อที่ห้าม ไม้ให้อยู่ในคุ่ม ก็น่าจะหมายเอากุฎิฉินล้วนอันเสาสุกนี้เอง, ของอัน เป็นเองนั้นออกชื่อไว้แต่ถ้าแห่งภูเขา จะถือเอาเป็นเสนาสนะได้ ส่วน โพรงไม้เป็นของห้ามไม่ให้ใช้เป็นที่อยู่.

ในสังฆิกาวาส ภิกษุทั้งปวงมีสิทธิในอันจะได้อยู่ในเสนาสนะ

ของสงฆ์ เว้นไว้แต่ประพาศิตนผิศจรณวินัย ถูกขับไล่เสียจากวัด
สงฆ์จัดให้มีภิกษุไว้เป็นผู้แจกเสนาสนะ เรียกเสนาสนคาหาปกะ ห้าม
ไม่ให้ภิกษุแย่งชิงเสนาสนะกันอยู่ตามลำพัง การแจกเสนาสนะให้ถือ
มี ๒ คราว เมื่อในพรรษา ๑ เมื่อนอกพรรษา ๑. ในพรรษา ภิกษุ
ผู้ถือเสนาสนะมีสิทธิจะอยู่ได้ตลอดเวลาจำพรรษา ๓ เดือน นอก
พรรษา ภิกษุผู้แจกเสนาสนะจะย้ายภิกษุ จากเสนาสนะแห่งหนึ่งไปอยู่
แห่งอื่น เพื่อจะให้ภิกษุทั้งหลายได้รับเสนาสนะอันเหมาะสมแก่ตน ๆ
ในเวลาเช่นนั้น ห้ามไม่ให้กัณฑ์เสนาสนะ คือคือไม่ยอมไป ในบาติ
แสดงความข้อนี้ไว้ ด้วยห้ามไม่ให้หวงเสนาสนะที่ได้ถือไว้วันตลอด
กาลทั้งปวง ห้ามไม่ให้หวงเสนาสนะสงฆ์ แม้ที่เขาทำเฉพาะบุคคล
ตามลำดับพรรษา. อาพาธเพียงเล็กน้อย จะถือเอาเป็นเลศหวง
เสนาสนะ ก็ไม่ควร. ฝ่ายภิกษุผู้แจกเสนาสนะเล่า ควรรู้จักภิกษุผู้อัน
ตนควรให้ย้ายหรือไม่ควร. ไม่ควรย้ายภิกษุผู้แก่กว่า เพื่อจะแจก
เสนาสนะให้ภิกษุผู้อ่อนกว่า. ไม่ย้ายภิกษุผู้ยังอาพาธ เว้นไว้แต่
อาพาธเป็นโรคอันจะติดกันได้ เช่น โรคเรื้อน และเป็นโรคอันทำ
เสนาสนะให้ประอะเปื้อน เช่น โรคอุจจารธาตุ ควรจัดเสนาสนะให้อยู่
ส่วนหนึ่ง. ไม่ควรย้ายภิกษุผู้รักษาคัลมังสงฆ์ เพราะเธอมีหน้าที่จะ
ต้องอยู่เฝ้าในสถานที่ใช้เป็นที่เก็บพัสดุของสงฆ์. ไม่ควรย้ายภิกษุผู้
เป็นพหูสูต ผู้มีอุปการะแก่ภิกษุทั้งหลาย ด้วยการบอกแนะอรรถ-
ธรรม. แม้ภิกษุผู้ทำการปฏิสังขรณ์เสนาสนะอันชำรุดให้คืนเป็นปกติ
ก็ไม่ควรให้ย้าย เธอเป็นผู้ชวนชวย ก็ควรจะให้อยู่ต่อไป. คำที่ว่านี้

หมายเอาการย้ายจากเสนาสนะดีไปอยู่เสนาสนะทราม. อนึ่ง ไม่ควร
ให้ภิกษุรูปเดียวถือเสนาสนะ ๒ แห่ง

ภิกษุผู้รับถือเสนาสนะของสงฆ์ ควรเอาใจใส่รักษาเสนาสนะ
ด้วยอาการดังนี้ :-

ก. อย่าทำเประเปื้อน. ในบาติ แสดงความข้อนี้ไว้ ด้วยห้าม
ไม่ให้ล้มเขพะลงบนพื้นที่บริกรรม [เช่นคาคปุนหรือปูไม้ขัดเกลี้ยง
หรือขัดเงา]. สวมรองเท้าอยู่ ห้ามไม่ให้เหยียบเสนาสนะเช่นนั้น
เท้าเปื้อนหรือล้างแล้วแต่ยังเปียก [เหยียบลงรอยเท้าปรากฏ] ก็ห้าม
ไม่ให้เหยียบ ให้ล้างและเช็ดจนแห้งหรือจนรอยเท้าไม่ปรากฏแล้ว
จึงเข้าไป. ห้ามไม่ให้อิงฝาที่เขาทำบริกรรม [โบกปุนทาสีเขียนสี
หรือแห่งอย่างอื่น] เสา บานประตู่ บานหน้าต่าง พนักก็เหมือนกัน
อิงไม่ควร. เตียงตั้งของสงฆ์อันเป็นของตกแต่ง ตัวเป่านอนทับ
นั่งทับมลทินกายจะติดเประเปื้อน ควรเอาเครื่องลาดปูลงก่อน จึง
นอนทับนั่งทับ ทรงอนุญาตผ้าปูนอนผ้าปูนั่งเป็นบริวารสำหรับตัว
ไว้ ก็เพื่อจะได้ใช้เป็นของรับมลทินกาย. ตัวฟูกและตัวหมอน ก็
เหมือนกัน เขาทำไว้สำหรับนอนก็จริง แต่ไม่ใช่เพื่อนอนลงไปทั้ง
อย่างนั้น ตัวฟูกก็ทำเพื่อมีผ้าปูนอนลาดทับอีกชั้นหนึ่ง หมอนก็เพื่อ
มีปลอกหุ้ม บนของเช่นนี้ จะนอนทับลงไปทั้งอย่างนั้น ไม่มีผ้าลาด
กัน ไม่ควร. ส่วนเครื่องลาดที่ใช้สำหรับนั่ง ไม่ควรนอนทับ ส่วน
เครื่องลาดทำไว้สำหรับนอน คือผ้าปูที่นอนและปลอกหมอน เป็น
ของทำไว้สำหรับรับมลทินกายอยู่แล้ว นอนทับก็ได้. พระอรธรรคภา-

จารย์กล่าวถึงข้อนี้อย่างกวัดขั่น จนขึ้นนอนหลับไป อวัยวะกระทบ
เตียงตั้ง ปรับเป็นอาบัตินับด้วยจำนวนเส้นขน เป็นเคราะห์ดีจริง ๆ
ที่ทรงอนุญาตให้แสดงอาบัติมากกว่าหนึ่ง รวมกล่าวว่า " สมุพพูลา "
ถ้าต้องนับจำนวนว่าเท่านั้นเท่านั้น จะทำอะไรกัน กล่าวสั้น ของ
สงฆ์เกือบแตะเข้าไปไม่ได้ เมื่อเป็นเช่นนี้ ของสงฆ์ที่ทำไว้สำหรับ
บริโภคจะมีประโยชน์อะไร พัสคฺของสงฆ์มีไว้เพื่อประโยชน์อะไร จัก
กล่าวข้างหน้า ในที่นี้ กล่าวไว้แต่เพียงว่าของสงฆ์ ใช้บริโภคได้
เหมือนกัน เก้าคร่ำคร่าไปโดยกาล ไม่เสียหายอะไรแก่ผู้บริโภค
ข้อที่ทรงอนุญาตให้ลาดก่อนจึงนอนนั้น เพื่อจะใช้ได้นาน อย่างเดียว
กับของบุคคล ที่นอนเขาก็มีผ้าปู หมอนเขาก็มีปลอกหุ้ม เพื่อรู้จัก
รักษาของ แม้คนที่ทรัพย์ อาจผลัดได้เดือนละตำรับ เขาก็ยังต้อง
รักษา ไม่ทำเช่นนั้น เป็นสุรุ่ยสุร่ายไม่สมควร.

ข. ชำระให้สะอาด อย่าให้รกด้วยหยากเยื่อขางใยและละออง.

ค. ระวังไม่ให้ชำรุด เช่นจะยกเตียงตั้งเป็นต้นเข้าออก ระวัง
ไม่ให้กระทบบานประตูหรือฝา จะวางเตียงตั้งบนพื้นที่เขาทำกรรม
เอาสิ่งใดสิ่งหนึ่งรองปลายเท้า อย่าให้ปลายเท้ากัดพื้น.

ฅ. รักษาเครื่องเสนาสนะ เป็นต้นว่าเตียงตั้ง ที่สุดจนกระโถน
ให้สะอาด และจัดตั้งให้เข้าระเบียบ.

ง. ตั้งน้ำฉันทน้ำใช้ไว้ให้มีพร้อม.

จ. ของใช้สำหรับเสนาสนะหนึ่ง อย่าเอาไปใช้ในที่อื่นให้
กระจัดกระจาย สำหรับที่ใด ให้ใช้ในที่นั้น แต่จะยืมไปใช้ชั่วคราวแล้ว

นำมาคืนได้อยู่ หรือในเวลาไม่มีภิกษุอยู่ ของเก็บไว้ในที่นั้นจะหาย หรือเป็นอันตรายเพราะสัตว์กัดเป็นต้น ภิกษุผู้เป็นเสนาสนคาหาปกะ จะขนเอาไปเก็บไว้ในที่อื่น สมควรแท้.

๕. ในสถานที่อยู่ของคนผู้เป็นหมู่กัน คนเหล่านั้นต่างถ่ายของโสโครกออกจากกายของตน ๆ ทุกวัน ๆ นี้เป็นการสำคัญอย่างหนึ่งของหัวหน้าผู้ปกครอง จะต้องจัดให้ถ่ายเป็นที่ ไม่ปล่อยให้ทำเรี่ยราดไม่เช่นนั้น สถานที่ที่อยู่จะโสภณ ในสังฆิกาวาสก็ต้องจัดคูดเดียวกันในบาติ กล่าวทั้งที่ถ่ายอุจจาระทั้งที่ถ่ายปัสสาวะ. อันสถานที่เป็นกลางสำหรับใช้ทั่วไปเช่นนั้น จำต้องช่วยกันรักษาอยู่เอง พระศาสดาจึงต้องตั้งวัตรอันจะพึงประพฤติในวัจจกุกฎีไว้ มีนัยดังนี้ :-

ก. การถ่ายเว็จ ถ่ายปัสสาวะและอาบนํ้า ตรีสให้ทำตามลำดับผู้ไปถึง ไม่เหมือนกิจอื่น อันจะพึงทำตามลำดับพรรษา.

ข. ให้รักษากิริยา เช่นประคูปิด ห้ามไม่ให้ดวงผลึกเข้าไปให้กระแอมหรือไอก่อน ฝ่ายผู้อยู่ข้างในก็กระแอมหรือไอรับ ต่อไม่มีเสียงจึงค่อยผลึกบาน จะเข้าจะออกอย่าทำผลุนผลัน ค่อยเข้า ค่อยออก อย่าเว็กฝ้านุ่งเข้าไปหรือออกมา อย่าถ่ายเว็จและชำระให้มีเสียง.

ค. ให้รู้จักรักษาราชการ เปลื้องจีวรพากไว้เสียข้างนอก อย่าครองเข้าไป.

ฌ. ให้รู้จักรักษาตัว อย่าเบ่งแรงจนถึงชอกช้ำ เว้นไว้แต่ท้องผูกเกินปกติ อย่าใช้ไม้ชำระอันประทุษร้ายตัว เช่นไม้มีคม ไม้มีปม

ไม่มีหนาม ไม้ผู้ ให้ใช้ไม้ที่เหลาเกลี้ยงเกลมาแล้วชำระด้วยน้ำ.

ง. อย่าทำกิจอื่นในเวลานั้น ในบาติ แสดงความนี้ไว้ ด้วยห้ามไม่ให้เคี้ยวไม้ชำระฟันพลาง.

จ. ให้ระวังเพื่อไม่ทำสกปรก ถ่ายเว็จไม้ค้ำหรือเป็อนล่อง ถ่ายปัสสาวะไม่นอกราง ไม่บ้วนน้ำลายหรือสิ่งนำมูกลงในรางปัสสาวะหรือที่พื้น ไม่ทิ้งไม้ชำระลงในหลุมเว็จ ทิ้งในตะกร้าที่มีไว้สำหรับเมื่อชำระไม่เหลือน้ำไว้ในหม้อชำระ ข้อหลังนี้ กล่าวเฉพาะใช้หม้ออันมีสำหรับวัจจุกฎีอันเป็นที่ถ่ายทั่วไป ถ้าใช้หม้อของตนเอง ไม่ห้าม.

ฉ. ให้ช่วยรักษาความสะอาด พบวัจจุกฎีโสโครกอันผู้อื่นทำไว้ให้ช่วยล้าง รกให้ช่วยกวาด ตะกร้าไม้ชำระเต็มให้เท น้ำสำหรับชำระหมด ให้ตัดมาไว้.

ที่ถ่ายปัสสาวะนั้น กล่าวในบาติเพียงแต่ว่า จัดให้ถ่ายเป็นที่ มีกำแพงก่อด้วยอิฐหรือศิลาหรือมีฝาไม้บัง มีปาตุกา คือเชิงเท้าเป็นที่เหยียบนั่ง มีหม้อรองปัสสาวะที่ถ่าย มีวัตรจะพึงประพฤติอย่างไร ในที่นั้นหาได้แสดงไว้ไม่ ในวัดทั้งหลายก็ยังไม่เคยพบว่าจัดขึ้น แต่ได้พบโทษเพราะไม่จัดขึ้น คือกลิ่นปัสสาวะฟุ้งไปในที่นั้น ๆ. ข้าพเจ้าเข้าใจว่า เป็นสถานที่จัดใช้เฉพาะในบริเวณเป็นที่ประชุม เช่นในบริเวณโรงอุโบสถ ในบริเวณโรงธรรมสภา และในบริเวณอุปัฏฐานศาลา นอกจากบริเวณเหล่านี้ไม่ห้าม ใช้หม้อรอง ก็เห็นได้ว่าเป็นของใช้ชั่วคราว ไม่ใช่ยังยืนดังวัจจุกฎี

การเทและรักษาให้สะอาด จะไม่เป็นกิจอันหนัก ภิกษุผู้ทำเวร
รักษาสถานที่ประชุมเหล่านั้น ก็พอทำได้กระมัง จึงไม่ได้ตั้งวัตร
ไว้สำหรับ.

๑๐. ถ้าภิกษุรูปใดรูปหนึ่งอาพาธลง ภิกษุผู้เพื่อนสหธรรมิก
ควรเอาใจใส่ช่วยรักษาพยาบาล อย่าทอดธุระเสีย. พระศาสดาทรง
ปรารภภิกษุอาพาธ ตรัสสั่งไว้ว่า " ภิกษุทั้งหลาย มารดาที่ดี บิดา
ที่ดี ของเธอทั้งหลายไม่มี, ถ้าพวกเธอจะไม่พยาบาลกันเอง ใครเล่า
จะพยาบาลพวกเธอ ภิกษุใดปรารถนาจะอุปัฏฐากเรา ขอให้ภิกษุนั้น
พยาบาลภิกษุไข้เถิด ถ้าอุปัชฌายะ อาจารย์ สัทธวิhariก อันเดวาสึก
ของไข้ผู้มีอยู่ ให้เธอพยาบาลกัน กว่าจะหายหรือสิ้นชีพ ถ้าไม่มี
ให้ผู้ร่วมอุปัชฌายะร่วมอาจารย์พยาบาล ถ้าภิกษุไข้เป็นผู้จรมมา ตัว
คนเดียว ให้สงฆ์พยาบาล " ดังนี้. อธิบายความข้อหลังว่า ให้
พระสังฆเถระเอาธุระเป็นกิจสงฆ์ จัดภิกษุบางรูปให้พยาบาลประจำ
หรือจัดให้ผลัดกันรับวาระพยาบาล สุดแต่จะสะดวก. แต่ภิกษุผู้
เข้าพยาบาลก็มี ไม่เข้าใจก็มี ถ้าไข้หนักสมควรเลือกเอาภิกษุผู้
เข้าใจ มอบให้รับธุระเป็นผู้พยาบาลใกล้ชิดภิกษุไข้ ภิกษุนอกจากนี้
ควรให้เป็นผู้ช่วยขนขวายในภายนอก เป็นต้นว่า ช่วยต้มน้ำหรือ
ซักผ้า. ภิกษุพร้อมด้วยองค์ สมควรเลือกเป็นผู้พยาบาล ดังนี้ :
รู้จักประกอบเภสัช รู้จักของอันแสดงแก่โรคและไม่แสดง นำเข้าไป
ให้แต่ของไม่แสดง กันเอาของแสดงออกเสีย เป็นผู้ไม่เกลียดแต่ของ

โสโครก ไม่ใช่เป็นผู้มักได้ มีจิตเมตตา.

ฝ่ายภิกษุผู้อาพาธ รู้ว่าตนต้องเป็นภาระของเพื่อนสหธรรมิกด้วยกัน ก็สมควรจะทำตนให้เป็นผู้พยาบาลง่าย คือทำความสบายให้แก่ตน [ไม่ฉันทของแสง และไม่ทำฝืนความสบายอย่างอื่น] รู้จักประมาณ คือความพอดีในของไม่แสง [เช่นไม่ฉันทมากเกินไป] ฉันทง่าย บอกอาการใช้ตามเป็นจริงอย่างไรแก่ผู้พยาบาล เป็นผู้อดทนต่อทุกขเวทนา.

แม้สามเณรก็ควรได้รับความพยาบาล คู่เดียวกับภิกษุ.

เพื่อนสหธรรมิก คือภิกษุก็ดี สามเณรก็ดี อาพาธอยู่ในที่อื่น แม้เป็นทางไกล และเป็นเวลาในพรรษา ยังทรงอนุญาตให้ทำสัตตาคะไปพยาบาลได้ และประทานยกเว้นด้วยเรื่องนิตยและอื่น ๆ อีก.

จริยาวัตร

ข้อ ๑ มีห้ามไม่ให้เหยียบพื้นผ้าขาวอันเขลาดในที่นิมนต์. มีเรื่องเล่าว่า โภธิราชกุมารเป็นหมัน ไม่มีโอรสธิดา เจริญเสด็จพระศาสดากับภิกษุสงฆ์ไปฉันท และลาดผ้าขาวเป็นทางเสด็จ เสี่ยงทายว่า ถ้าจะได้บุตรหรือบุตรี ขอให้พระศาสดาเสด็จเหยียบผ้านั้นไป

๑. ในบาลีนับจำนวนเป็น ๕ เข้าใจว่าเดิมคงมีแต่ ๕ ประการข้างต้น ภายหลังชะรอยพระธรรม-สังคากาจารย์จะเห็นว่า องค์เนื่องด้วยของแสงและไม่แสง เป็นความข้อเดียวกัน จึงรวมเข้าเป็นองค์เดียวกัน เดิมไม่มักได้กับจิตมีเมตตาในระหว่างนั้น กับไม่เกลียดของโสโครก องค์ที่ ๒ จึงมี ๓ พากย์ แปรจากองค์อื่น และองค์ว่าไม่เกลียดของโสโครกกระเด็นออกไปอยู่ท้าย ไม่ต่ออนุสนธิกับการพยาบาล.

ถ้าจะไม่ได้ ขออย่าได้ทรงเหยียบ พระศาสดาไม่ทรงเหยียบ และ
'ตรัสห้ามไว้ด้วย. พระองค์ไม่ทรงเหยียบนั้น เพื่อจะไม่ทำเประเบื้อน
กรรมัง ในบัดนี้เขาปูผ้าขาวเป็นอาสนะที่พระนั่ง พระผู้ไม่ระวังกิริยา
เหยียบย่ำผ้านั้นเป็นรอยเปื้อน แสดงให้เห็นความสกปรก ไม่รู้จัก
รักษามารยาทของพระ น่าเกลียดอยู่ แม้พระพวกเดียวกันจะนั่งลง
ก็น่าขยะแขยง ผลแห่งความไม่รักษามารยาทในปัจจุบัน ส่อให้เห็น
มูลแห่งความห้ำมนี้ชัด เพราะเหตุนี้ ควระวังเพื่อจะไม่เหยียบย่ำ
ผ้าอาสนะขาวที่ปูไว้สำหรับนั่ง เป็นแต่นั่งอย่างเดียว ส่วนผ้าที่
เขาปูไว้สำหรับยืนในการมงคล และผ้าสำหรับเช็ดเท้าที่ล้างยังเปียก
เหยียบได้ ไม่ห้าม.

ข้อ ๑ ยังไม่ได้พิจารณาก่อน อย่าเพิ่งนั่งลงบนอาสนะ. อธิบาย
ว่า จะนั่งลงบนอาสนะ อย่างนั้นผลุนผลันลงไป ทำเช่นนั้น ถ้ามีของ
อะไรวางอยู่บนนั้น จะทับหรือกระทบของนั้น ถ้าเป็นชันน้ำก็จะหก
เสียมารยาท พึงตรวจดูด้วยนัยน์ตาหรือด้วยมือลูบก่อน ตามแต่จะรู้
ได้ด้วยอย่างไร แล้วจึงค่อยนั่งลง.

ข้อ ๑ ห้ามไม่ให้นั่งอาสนะยาวกับหญิงและคนพันทาง แต่จะ
นั่งกับคนมีอาสนะไม่เสมอกันได้อยู่. ที่อื่นเขาทำไว้นั่งยาว นั่งได้
ตั้งแต่ ๓ คนขึ้นไป เป็นจอยกจากที่ได้ เช่นเก้าอี้ยาวที่ตั้งตามร่ม
ต้นไม้ก็ดี เป็นของอยู่กับที่ เช่นร้านไม้ที่เขาปักกลางในดิน เอา
กระดาดตรึงข้างบน หรือแทนก่อด้วยอิฐก็ดี ชื่อว่าอาสนะยาวในที่นี้
บนที่เช่นนี้ จะนั่งกับหญิงหรือคนพันทาง มีกะเทยเป็นต้น ไม่

ควร. คนมีอาสนะไม่เสมอกันนั้น ท่านแก้ว่า ภิกษุผู้แก่กว่าหรืออ่อนกว่ากันพัน ๓ พรรษา แต่หาได้พูดถึงอนุปสัมบันไม่ ข้าพเจ้าเข้าใจว่า คนมีอาสนะไม่เสมอกันนั้น ได้แก่อนุปสัมบันผู้ที่ภิกษุไม่ได้ยอมให้เข้าพวก จะนั่งบนอาสนะยาวเช่นนั้นกับอนุปสัมบันได้อยู่ ส่วนภิกษุด้วยกันเป็นสมานาสนิก ผู้มีอาสนะเสมอกัน นั่งรวมกันได้แท้. อธิบายอย่างนี้ ความเข้ารูปกันได้ตลอด แต่ในบาติเองก็แก้สมานาสนิกว่า ภิกษุผู้มีพรรษาไล่เลี่ยกัน เก່หรืออ่อนกว่ากันไม่ถึง ๓ พรรษา นักวินัยจงพิจารณาเถิด.

ข้อ ๑ ภิกษุผู้รองลำดับฉันค้างอยู่ อย่าให้ลุก. อธิบายว่า ภิกษุผู้กำลังฉันอยู่ในโรงฉัน ภิกษุรูปหนึ่งไปล่า เมื่อเข้าไป ภิกษุผู้อ่อนกว่าเธอ จะต้องร่นลงมา ให้อาสนะแก่เธอตามลำดับพรรษา เช่นนี้อ่าให้เธอลุกจากที่ ฟังอนุญาตให้เธอนั่งต่อไป ส่วนตนฟังนั่งลงในที่ว่างแห่งใดแห่งหนึ่ง สุดแต่จะไม่ต้องกวนให้ภิกษุผู้ฉันค้างลุกจากที่. หากภิกษุนั้นขึ้นแทรกแซงเข้าไป ภิกษุผู้อ่อนกว่า ก็ควรลุกร่นลงมา ให้อาสนะแก่เธอ ไม่ควรขวางอาสนะผู้แก่กว่า.

ข้อ ๑ จะพักในกลางวัน ท่านให้ปิดประตู. ในข้อนี้พระอรธกถาจารย์อธิบายจนเหลือใจ ว่าประตูเช่นไรควรปิด ประตูเช่นไรไม่ควรปิด ย่นมติของท่านเข้า ประตูเช่นไรปิดได้ เช่นประตูห้องก็ให้ปิด ประตูเช่นไรปิดไม่ได้ เช่นประตูเค็ยเสี่ย ฝืดปิดไม่เข้า หรือประตูเป็นที่ใช้ของคนมาก ก็ไม่ต้องปิด ใจความที่ควรเข้าใจนั้น คือ ท่านให้ทำอย่างนั้น เพื่อให้พักในที่กำบัง คนเหลกหน้ามาจะได้ไม่

พบในเวลาอันหลับ เมื่อเข้าใจอย่างนี้แล้ว ก็พึงปฏิบัติให้ถูกประสงค์ หน้าที่กำบังได้จึงพัก แม้ในที่ที่ไม่มีประตู หรือมีแต่ไม่มีบาน หรือเคี้ยวเสียบปิดไม่ได้ก็ต้องมีอะไรบัง. ในที่มีคนช่วยระวัง ท่านว่าจะปิดก็ได้ นี่ควรใช้ได้ในกาลบางคราว เช่นคราวเจ็บไข้ มีผู้พยาบาลอยู่เป็นเพื่อน.

ข้อ ๑ ห้ามไม่ให้เทอูจจาระ ปัสสาวะ หยากเยื่อ หรือของเป็นเดน ทิ้งลงไปนอกฝานอกกำแพง. ถ้าภิกษุอยู่บนกุฏิ ทิ้งแม่ หยากเยื่อลงไปทางหน้าต่าง ถูกคนเข้าก็เสียดิกรียา ถ้ากุฏิอยู่ในที่ไม่ใช่ทางคนเดิน เทของเช่นนั้นลงไปจากข้างบน พื้นที่ข้างกุฏิก็รกรกสกปรก ควรถืออย่างกวดขัน. อีกอย่างหนึ่ง ห้ามไม่ให้ทิ้งของเช่นนั้นในที่สดเขียว คือในที่เพาะปลูกของเขา ต่างโดยเป็นนาเป็นไร่ ในบัดนี้ เป็นสนามหญ้าก็เหมือนกัน.

ข้อ ๑ ห้ามไม่ให้ขึ้นต้นไม้ เว้นไว้แต่มีกิจ เช่นหลงทาง ต้องการจะขึ้นสูงเพื่อดูทาง เช่นนี้ขึ้นได้สูงชั่วคราว กล่าวคือ ๔ สอก ต้องการจะหนีอันตรายแต่สัตว์ร้ายเป็นต้น. ขึ้นสูงกว่านั้นก็ไม่ได้ ว่าจะพัน.

ข้อ ๑ ห้ามไม่ให้ไปเพื่อจะดูเพื่อนขับประโคม ฟ้อนนั้น เช่นรำละคร, ขับนั้น เช่น ขับเสภา ร้องสักวา, ประโคมนั้น เช่น บรรเลงปี่พาทย์ มโหรี นี่เป็นองค์แห่งการเล่น การเล่นบางอย่างมีองค์ ๒ เช่นขับเสภา มีปี่พาทย์ส่ง บางอย่างมีองค์ครบทั้ง ๓ เช่นละครรำ มีทั้งบรรพาทย์ร้องบทส่งปี่พาทย์. ไปธุระอื่น ไม่ต้องใจจะไปดู

พบเข้าในที่นั้น ไม่เป็นของเสีย อยู่ในวัด เขามามีการเล่นเช่นนั้น เฉพาะหน้า แลเห็นหรือได้ยิน ก็เหมือนกัน. แต่เพียงไปคู้ยังห้าม ไม่ต้องกล่าวถึงเพื่อนจับประ โคมเอง เป็นอันห้ามแท้.

ข้อ ๑ ห้ามไม่ให้กล่าวธรรมด้วยเสียงขับอันยาว. แสดงธรรม กิติ สวดธรรมกิติ ด้วยทำนองมีเม็ดพรายยี่ดียวจนเสียพยัญชนะ ไม่ควร จะแสดงหรือสวดเป็นพอลำนำ เช่นที่เรียกว่า สรภัญญะ ได้อยู่ การเทศน์หรือสวดตลกคะนอง ต้องการสรวลเสเฮฮา เสีย สมณสาธูป นับเข้าในข้อนี้.

ข้อ ๑ ห้ามไม่ให้จับวัตถุเป็นอนามาต คือไม่ควรจับ อันมี ประเภทดังนี้ :-

ก. ผู้หญิง ทั้งเครื่องแต่งกาย ทั้งรูปที่ทำมีสถานะเช่นนั้น ศิรัจฉานตัวเมียก็จัดเข้าในหมวดนี้. ผ้านุ่งผ้าห่มที่เขาสละแล้ว เช่น ปู่เป็นอาสนะ พ้นจากความเป็นอนามาต.

ข. ทอง เงิน และรัตนะ ในอรรถกถาออกชื่อรัตนะ ๘ ประการ มุกดา มณี ไพฑูรย์ ประพาฬ ทับทิม บุษราคัม [ศัพท บาลีว่า มสารคลล] สังข์ สีลา รวม ทอง เงิน เข้าด้วยเป็น รัตนะ ๑๐ ประการ. เพชรครั้งนั้นก็รู้จักกันแล้ว แต่อย่างไรไม่ยก ขึ้นกล่าวหาทราบไม่. สังข์นั้น เข้าใจว่า หมายถึงของที่ตกแต่งด้วย ทองและรัตนะ สำหรับรดน้ำตามธรรมเนียมของพราหมณ์ หรือ แม้สังข์สำหรับเป่าด้วย ไม่ใช่สังข์ทั่วไป เพราะกระดองสังข์ อนุญาต ให้ใช้ทำลูกคุมลูกถวินได้. สีลานั้น เข้าใจว่า หมายถึงของมีชาติสีลา

แต่เป็นของดี เช่นหยกและโมราเป็นตัวอย่าง เดิมทีชะรอยเขาจะใช้ของเช่นนั้นเป็นเครื่องประดับ คุณกำไลมือหยกของจีน ลูกประหรีว่าผูกข้อมือที่ทำด้วยศิลาแดงร้อยสลับกับลูกทอง ก็น่าจะออกจากหยกก่อน ไม่ใช่ศิลาทั่วไป.

ค. ศัสตราวุธต่างชนิด เป็นเครื่องทำร้ายชีวิตและร่างกาย เครื่องมือทำงานเช่นขวานเป็นต้น ไม่นับเข้าในหมวดนี้.

ฅ. เครื่องดักสัตว์ทั้งบนบกทั้งในน้ำ.

ง. เครื่องประโคมทุกอย่าง.

จ. ข้าวเปลือกและผลไม้อันเกิดอยู่ในที่.

การห้ามจับต้องวัตถุเป็นอนามาสนี้ ไม่ได้มาโดยตรงในบาลี พระอรรถกถาจารย์เทียบเคียงในวินิตวัตถุ คือเรื่องเทียบสำหรับตัดสินอาบัติบ้าง ในที่อื่นบ้าง วางธรรมเนียมไว้ แต่ก็เป็นการสมควรอยู่ เช่นภิกษุผู้เว้นจากฆ่าสัตว์ จะจับศัสตราวุธหรือเครื่องดักสัตว์ ดูน่าเกลียด เป็นผู้เว้นจากประโคม จะจับเครื่องประโคม ก็น่าเกลียดเช่นเดียวกัน. ตกว่าพัสดูที่ท่านว่าเป็นอนามาส คงเป็นของไม่ควรแก่ภิกษุมาแต่เดิมด้วย.

วิธีวัตร

วิธีครองผ้าของภิกษุ ที่ใช้อยู่บัดนี้ ตามแบบธรรมยุต นุ่งอัตรวาสกม้วนชายเข้ามาข้างซ้าย เหน็บชายบนเหนือสะดือ ไม่ทำชายพก ริมผ้าข้างล่าง ทำให้ปกเข่าลงมาเพียงราวครึ่งแข้ง อย่าให้ปกลงมาจนกิดแข้งในเวลาก้าวเดิน เข้าที่ประชุมหรือออกนอก

อาราม นอกที่อยู่ รัศประคคเอาจ ห่มอุตตราสงค์ม้วนซ้ายเข้ามาดู
เดียวกัน ในอารามหรือในที่อยู่ ปิดบ่าซ้าย เปิดบ่าขวา นอกอาราม
นอกที่อยู่ คลุมทั้ง ๒ บ่า แหวกลูกบวบเอามือขวาออกมาทางกลีบ
จีวร กลัดรัศคุม. สังฆาฏิ ในบาลีกล่าวว่าใช้ซ้อนกับอุตตราสงค์ห่ม
เข้าบ้าน แต่ในอารามโดยที่สุดในเวลาทำอุโบสถสังฆกรรมไม่ได้กล่าว
ถึงเลย ในเมืองเราใช้พาดบ่าซ้ายทับอุตตราสงค์.

บาตร ใช้ถือเมื่อเวลาเที่ยวรับภิกษา ด้วยอาการอันกล่าวแล้ว
ในกัณฑ์ที่ ๑๒ บริขารบริโภค ตอนบาตร.

วิธีพับจีวร กล่าวไว้ในบาลีไม่ให้พับหักกลาง ให้พับทำขนาด
เหลี่ยมเข้าข้างออกข้างราว ๔ นิ้ว เอาประคคเอาจไว้ในขนาดแห่ง
อันตราวาสก. แบบนี้คืออยู่ กันจีวรข้างตรงกลาง แต่ในเวลานี้หาผ้า
ได้ง่าย จึงไม่ค่อยรู้สึคนัก. จีวรครั้งเก่าเก็บบนราว วิธีเก็บ ถือ
จีวรด้วยมือข้างหนึ่ง ลูบราวด้วยมือข้างหนึ่ง เอาจีวรสอดใต้ราว
ค่อย ๆ พาดให้ชายอยู่ข้างตัว ขนดอยู่ข้างนอก.

บาตร เก็บไว้ได้เพียงได้ตั้ง วิธีเก็บ ถือบาตรด้วยมือข้างหนึ่ง
ลูบได้เพียงได้ตั้งด้วยมือข้างหนึ่ง แล้วจึงเก็บ.

วิธีเช็ดรองเท้า ใช้ผ้าแห้งเช็ดก่อน แล้วจึงใช้ผ้าเปียกเช็ด.

วิธีมัดให้เถระ ในบาลีกล่าวไว้ ให้มัดที่หลังเท้าหน ๑ ที่ตัว
หน ๑ ที่ศีรษะหน ๑. แต่มัดที่ศีรษะนั้น ในจำพวกถือต่ำสูง ควรงด.

วิธีเปิดปิดหน้าต่างตามฤดู ในฤดูหนาว ท่านแนะนำให้เปิดใน
กลางวัน ปิดในกลางคืน. ในฤดูร้อน ให้ปิดในกลางวัน เปิดในกลางคืน;

ข้าพเจ้าได้ลงในฤดูร้อน เปิดหน้าต่างแต่น้อยที่สุด สบายดีกว่าเปิดมากบาน เพราะอากาศภายนอกร้อนกว่าอากาศภายใน.

วิธีเดิน ท่านให้เดินเรียงตัวตามลำดับแก่กว่า เว้นระยะห่างกันพอคนเดินผ่านได้. ถ้าพระมาก แถวจะยาว ถ้าจะเดินระยะถี่กว่านั้น ควรเว้นตอนไว้พอคนที่ช่องผ่าน ไม่เช่นนั้น คนอื่นจะเสียประโยชน์.

จะทำวินัยกรรม ให้ห่มผ้าเจวียงป่า นั่งกระหย่ง ประณมมือ ใช้นิกจมีปลงอาบัติเป็นต้น.

ว่านโนค่านมัสการ ว่า ๓ จบ ยังคำอื่นอีกก็มี เช่นคำปฎิญาเมื่อปลงอาบัติ คำพิจารณาและอื่น ๆ.

วิธีวัตรนี้ไม่คงแบบ อาจเปลี่ยนไปตามกาลเทศะ นำมากล่าวไว้ในที่นี้ เพื่อจะให้รู้ว่าหมู่ภิกษุจะประพฤติสม่าเสมอกัน ก็ต้องอาศัยวิธีด้วยประการหนึ่ง เช่นนุ่งห่มเป็นแบบเดียวกัน ครั้งโบราณท่านก็ได้จัดมาแล้ว ถ้าเป็นแบบล่วงเวลาและจะไม่ใช่ ก็ต้องมีวิธีใหม่ขึ้นแทนกัน ไม่เช่นนั้นจะค่อยหลุดไปทีละอย่าง ๆ จนไม่มีอะไรเหลือ.

กัณฑ์ที่ ๑๕

การวาระ

พระรัตนตรัย ย่อมเป็นสรณะอย่างสูงสุดของพุทธศาสนิก ท่าน จึงห้ามไว้ในบาลีไม่ให้เล่นปรารภพระพุทฺธ พระธรรม พระสงฆ์. อธิบายความว่า เล่นในที่นี้ หมายถึงทั้งทำเล่นทั้งพูดเล่น เอาเรื่อง พระพุทฺธเจ้าหรือเรื่องพระสงฆ์มาทำทำเล่น อย่างเล่นละครเพื่อความ สนุก ไม่ควร จะเล่านิยายที่ผูกขึ้น แม้เป็นเรื่องสาธก จะออก พระนามของพระพุทฺธเจ้าหรือของพระสงฆ์ ในท้องเรื่อง เช่นเคยพูด ถึงพระปัจเจกพุทฺธบ่อย ๆ เป็นต้นว่า ฝูงช้างเมื่อผ่านไปมาย่อมไหว้ พระปัจเจกพุทฺธ แม้เช่นนี้ ก็ไม่ควร หรือเรื่องพระพุทฺธเจ้า เรื่องพระสงฆ์ที่ได้ความรับรองว่าเป็นจริง จะเล่าด้วยโวหารตลกคะนอง เพื่อสรวลเสเฮฮา ก็ไม่ควร เพราะโทษแห่งความไม่สำรวมในข้อนี้ เรื่องพระพุทฺธเจ้าบ้าง เรื่องพระสาวกบ้าง อันไม่น่าเชื่อจึงมีดิน. เรื่องที่ตั้งใจแสดงทำหรือเล่าถึงความเคารพ เพื่อจะนำให้เกิดความ เลื่อมใส เช่นเรื่องสังคายนาพระธรรมวินัย ที่พวกเราทำอยู่เป็นตัวอย่าง เห็นว่าไม่เป็นความผิดในข้อนี้.

อนึ่ง กิริยาแสดงความอ่อนน้อมแก่กัน เป็นความดีงามของหมู่ พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงพระอนุญาตการกราบไหว้ การลูกรับ การ ทำอัญชลี [คือประนมมือไหว้] การทำสามัคคีธรรม [คือความอ่อน น้อมอย่างอื่น อันเป็นความดีความงาม] ให้ทำตามลำดับผู้แก่พรรษา กว่ากัน อาสนะและข้าน้ำที่ตักว่า ก็ทรงพระอนุญาตให้ได้รับตาม

ลำดับผู้แก้พรญาเหมือนกัน.

เป็นธรรมเนียมของพวกภิกษุ ถือไม้ไผ่คนอื่นนอกจากพวก
ของตน ในบาลี้นเรียกว่าอนุปสัมบัน ภิกษุณีก็นับเข้าในพวกนี้
ในพวกภิกษุด้วยกัน ถือไม้ไผ่ภิกษุผู้อ่อนกว่า ย่อมไหว้เฉพาะ
ภิกษุผู้แก่กว่า ถึงอย่างนั้น ถือไม้ไผ่ภิกษุต่างนิกายซึ่งเรียกว่า
นานาสังวาส แปลว่าผู้มีธรรมเป็นเหตุอยู่ร่วมต่างกัน แม้แก่กว่า
แต่พูดไม่เป็นธรรม ย่อมไหว้แต่ภิกษุผู้พูดเป็นธรรม แม้ภิกษุผู้แก่
กว่า ร่วมนิกายเดียวกัน ซึ่งเรียกว่า สมานสังวาส แปลว่ามีธรรม
เป็นเหตุอยู่ร่วมเสมอกัน ก็ยังคงในบางเวลาดังนี้ :-

ก. ในเวลาประพติวุฏฐานวิธี คืออยู่กรรม เพื่อออกจาก
อาบัติสังฆาติเสส.

ข. ในเวลาอุกสงฆ์ทำอุกเขปนียกรรม ที่ถูกห้ามสมโภคและ
สังวาส.

ค. ในเวลาเปลือยกาย.

ฅ. ในเวลาเข้าบ้านหรือเดินอยู่ตามทาง.

ง. ในเวลาอยู่ในที่มือที่แลไม่เห็นกัน.

จ. ในเวลาที่ท่านไม่รู้ คือนอนหลับหรือขลุกขลู่อยู่ด้วยธุระ
อย่างหนึ่ง หรือส่งใจไปอื่น แม้ไหว้ ท่านก็คงไม่ใส่ใจ.

ฉ. ในเวลาขบฉันอาหาร.

ช. ในเวลาถ่ายอุจจาระ ถ่ายปัสสาวะ.

ไหว้ใน ๓ เวลาข้างต้นโดยลำดับลงมา คือ ข้อ ก. ข. ค. ท่าน

ปรับอาบัติทุกกฎ ใหว้ในเวลาอีก ๕ ท่านว่าเพียงไม่ดีไม่งาม.

พวกภิกษุถือไม่ใหว้ผู้อื่นเนื่องมาจากมูลอะไร เป็นข้อที่นารู้ ข้าพเจ้าสันนิษฐานว่า เนื่องมาจากถือชาติก่อน ที่พวกพราหมณ์เป็นเจ้าของ พวกคนที่เลิกถือชาติ ก็คงแปรมาถือธรรมของพวกตนว่าดีกว่าของพวกอื่น แล้วกลายเป็นถือพวก ผลคือความถือตัวก็คงเป็นเช่นเดียวกัน ในพระสูตรแสดงว่า พราหมณ์บ้าง ปริพาชกบ้าง มาเฝ้าพระศาสดาบ้าง มหาพระสาวกบ้าง ทำแต่ปราศรัย หาใหว้ไม่ คนจำพวกนี้ ถือไม่ใหว้พวกอื่นจากพวกของตน พวกภิกษุก็คงถือตามธรรมเนียมนั้นเหมือนกัน จะถือไปอย่างอื่น ก็จะเป็นยอมตัวว่าเลวกว่าพวกเหล่านั้น เป็นไปไม่ได้ด้วยเอง เพราะเหตุนี้กระมัง จึงมีห้ามไม่ให้ใหว้คนต่างพวก.

การลุกขึ้นขึ้นรับ ก็เป็นกิจที่ผู้น้อยจะพึงทำแก่ผู้ใหญ่ แต่ไม่ได้กล่าวไว้ละเอียดเหมือนการใหว้ คงได้ความแต่ว่านั่งอยู่ในสำนักผู้ใหญ่ ไม่ลุกรับผู้น้อยกว่าท่าน การใหว้ก็น่าจะเป็นเช่นเดียวกัน แต่หาได้กล่าวห้ามไว้ไม่. ตามธรรมเนียม ในบัดนี้คงเวลานั่งเข้าแถวในบ้าน เข้าประชุมสงฆ์ในอาราม ไม่ลุกรับท่านผู้ใดผู้หนึ่ง.

การประณมมือ มักทำคู่กับนั่งกระหย่ง ทำได้แม้แก่ภิกษุผู้อ่อนกว่า เช่นเมื่อขอขมาโทษ หรือทำวินัยกรรม. ยืนทำก็มี ใช้ทำเฉพาะแก่ท่านผู้ใหญ่.

การทำสามิจิกรรมก็เหมือนกัน ทำได้แก่ภิกษุผู้อ่อนกว่า ในกาลบางคราว เช่นในเวลาสัทธิวิหาริกอาพาธ เป็นหน้าที่ของอุปัชฌายะ

จะพึงอุปัฏฐากสัทธวิहारิก.

ใน ๓ อย่างนี้ ไม่มีปรับอาบัติเหมือนในการไหว้.

อนึ่ง ครั้งพระศาสดายังทรงพระชนม์อยู่ ภิกษุทั้งหลายต่างพูดเรียกกันว่า "อาวุโส" ที่แปลตามพยัญชนะว่า "ผู้มีอายุ" ตรงความของเราว่า "คุณ" ตั้งตัวเป็นผู้เสมอกัน เว้นไว้แต่เป็นผู้ใหญ่ผู้น้อยกว่ากันไกลไม่ไล่เสีย เช่นเป็นอุปัชฌายะกับสัทธวิहारิก เช่นนี้ผู้น้อยพูดเรียกท่านผู้ใหญ่ว่า "ภนฺเต" แปลกันมาว่า "ท่านผู้เจริญ" ตรงความของเราว่า "ท่าน" ผู้ใหญ่พูดเรียกผู้น้อยว่า "อาวุโส" ตรงคำของเราว่า "เฮอ." ก่อนหน้าปรินิพพาน ตรัสตั้งภิกษุทั้งหลายให้เรียกกันตามแก่อ่อน ให้ผู้อ่อนเรียกผู้แก่ว่า "ภนฺเต" ให้ผู้แก่เรียกผู้อ่อนว่า "อาวุโส" จึงใช้เป็นธรรมเนียมสืบมาจนกาลนี้. ข้อนี้มาในมหาปรินิพพานสูตร ในพระวินัยหาได้กล่าวถึงไม่ จึงไม่มีข้อปรับอาบัติแก่ผู้ทำผิดแบบ.

อีกอย่างหนึ่ง พวกภิกษุให้ออกชื่อกัน นำคำว่า "อายุสุมมา" ข้าหน้าชื่อ เช่น "อายุสุมมา อุปาสิ" เป็นตัวอย่าง. ศัพท์นี้แปลตามพยัญชนะว่า "ผู้มีอายุ" ตรงความหมายของเราว่า "ท่าน" ยังใช้เรียกภิกษุผู้แก่กว่าและผู้ไล่เสียกัน จนทุกวันนี้.

วณะแห่งกิริยาในทางไวยากรณ์ ผู้อ่อนพูดแก่ผู้แก่ใช้พหูวณะเหมือนพูดแก่มากคน ผู้แก่พูดกับผู้อ่อน ใช้เอกวณะ เป็นพูดแก่คนเดียว. คำเหล่านี้ ใช้ในวินัยกรรมนั้น ๆ มีแสดงอาบัติเป็นต้น ที่ให้พูดภาษามคธ.

อนึ่ง ข้อที่ทรงอนุญาตอาสนะดีกว่าตามลำดับผู้แก่นั้น ภิกษุผู้น้อยแสดงธรรม จะนั่งสูงกว่าพระเถระ และพระเถระจะนั่งต่ำกว่า หรือต่างนั่งเสมอกัน ด้วยเคารพในธรรมควรอยู่ และผู้น้อยเมื่อจะแสดงธรรมต้องอัญญาให้ได้รับอนุญาตจากผู้ใหญ่ก่อน จึงแสดงได้ ไม่เช่นนั้นเป็นข้ามผู้ใหญ่ เพราะหน้าที่แสดงธรรม เป็นของผู้ใหญ่ ต่อผู้ใหญ่ไม่สามารถด้วยประการไร จึงถึงผู้น้อย.

ข้อ ๑ อยู่ในกฎเดียวกับภิกษุผู้แก่กว่า จะสอนธรรม จะอธิบายความ จะสาธยาย จะแสดงธรรม จะจุดจะดับไฟ จะเปิดจะปิด หน้าต่าง ต้องบอกขออนุญาตของท่านก่อนจึงทำได้ ห้ามไม่ให้ทำตามอำเภอใจ. ถ้าท่านอนุญาตไว้ให้ทำได้เสมอไป ไม่ต้องบอกทุกขณะก็ได้.

ข้อ ๑ อุปัชฌายะก็ดี อาจารย์ก็ดี แม้ภิกษุอื่นผู้เป็นอุปัชฌายมัตต์ ผู้เป็นอาจารย์มัตต์ก็ดี เดินไม่ได้สวมรองเท้า ห้ามไม่ให้เดินสวมรองเท้า ภิกษุผู้พอเป็นอุปัชฌายะหรืออาจารย์ให้นิสัยได้ กล่าวคือ มีพรรษาแก่กว่าพัน ๑๐ ขึ้นไป ได้ชื่อว่า อุปัชฌายมัตต์ อาจารย์มัตต์ เหล่าปุณอุปัชฌายะ ปุณอาจารย์ แต่พระอรรคถาจารย์ แก้วว่า ภิกษุแก่กว่าเพียง ๖ พรรษา ได้ชื่อว่าอาจารย์มัตต์ เพราะอาจให้นิสัยแก่ภิกษุหนุ่มได้ เมื่อคราวเธอ ๔ พรรษา. ข้าพเจ้าเข้าใจว่า ภิกษุจะรับเป็นอาจารย์ให้นิสัยแก่ภิกษุใด ควรจะมีพรรษาแก่กว่าภิกษุนั้นพัน ๑๐ เช่นจะให้นิสัยแก่ภิกษุ ๔ พรรษา ตนควรจะมีพรรษา ๑๔ แล้ว ดังจะกล่าวเด็กอายุ ๑๒ ขวบว่า พอเป็นบิดาของเด็ก

เกิดใหม่ได้ เป็นอย่างไรบ้าง. จริงอยู่ เด็ก ๑๒ ขวบนั้นอีก ๔ ปี อายุได้ ๑๖ ขวบ อาจมีบุตรในปีนั้นก็ได้อีก ฝ่ายเด็กเกิดใหม่อายุได้ ๔ ขวบ ก็ยังต้องการคนเลี้ยง และคน ๑๖ ขวบอาจเลี้ยงก็ได้ แต่จะเรียกว่าเป็นคนคราวบิดาได้ละหรือ ข้าพเจ้าเห็นเป็นไม่ได้เลย เป็นได้เพียงพี่เลี้ยงน้องเท่านั้น อันจะนับว่าพอเป็นบิดาเขาได้ ก็ต้องเทียบเมื่อเขาเกิด ฉันทใด อันจะนับว่าพอเป็นอาจารย์เขาได้ ก็ควรเทียบเมื่อเขาบวช ฉันทนั้น.

อนึ่ง เป็นธรรมเนียมของภิกษุผู้จะเข้าไปในเจดีย์สถาน อันเป็นที่ระลึกถึงพระศาสดา จะแสดงอาการเคารพไม่กั้นร่มไม้สวมรองเท้า ไม่ห่มคลุมเข้าไป ไม่แสดงการดูหมิ่นต่าง ๆ เช่น พุดเสียงดัง และนั่งเหยียดเท้า เป็นต้น ไม่ถ่ายอุจจาระปัสสาวะ และไม่ถ่มขี้ในลานพระเจดีย์ต่อหน้าพระปฏิมา นี่นับว่าเคารพในพระศาสดา.

อนึ่ง เป็นธรรมเนียมของภิกษุผู้จะทำวินัยกรรมต่อกัน เช่น บอกรักษาปาติสัทธา ปวารณา แสดงอาบัติ จะทำผ้าห่มเฉียงบ่า นั่งกระหย่ง ประณมมือทำ และเมื่อฟังวินัยกถา หรือธรรมเทศนา นั่งฟังไม่พูดจាកันเสียด และระวังเพื่อจะไม่ไอกลบลเสียงผู้แสดง ไม่มีเหตุจำเป็น ไม่ลุกไปเสียดในเวลาที่ท่านกำลังแสดงค้างอยู่ รอจนจบจึงลุก ถ้าเป็นกถาที่ยาว เช่น เทศนาคัมภีร์ รออัจฉบกัณฑ์หนึ่ง ๆ. อักษรจารึกพระธรรม ไม่เดินข้ามหรือย่ำเหยียบ. นี่นับว่าเคารพในพระธรรม.

อนึ่ง เป็นธรรมเนียมของภิกษุผู้จะเข้าประชุมสงฆ์ จะห่มผ้าเฉียงบ่า เว้นไว้แต่ในละแวกบ้าน และแสดงอาการสำรวมเรียบร้อย

ไม่ว่าผู้ใหญ่ผู้น้อย. นี้ชื่อว่าเคารพในสงฆ์.

การระ ๓ ประการนี้ มีในบาลีแต่การห่มผ้าเจวียงบ่านั่งกระหย่ง
ประณมมือทำวินัยกรรม นอกนั้นเป็นธรรมเนียมบัญญัติขึ้นภายหลัง
แต่เป็นวัตรอันดี ควรประพฤติตาม จึงกล่าวไว้ในกัณฑ์นี้ด้วย.

กัณฑ์ที่ ๑๖

จำพรรษา

เป็นธรรมเนียมของบ้านเมือง ในครั้งโบราณ เมื่อถึงฤดูฝน ต้องงดการไปมาหาสู่ต่างเมืองชั่วคราว มีตัวอย่าง เช่นพ่อค้าสัตว์พาหนะ ถึงฤดูฝน ณ ที่ใด ต้องหยุดพัก ณ ที่นั้น เป็นอย่างนี้เพราะทางเดิน เป็นหล่ม ไปไม่สะดวก นอกจากนี้ยังจะถูกน้ำป่าหลากมาท่วมด้วย เมื่อครั้งปฐมโพธิกาล ภิกษุยังมีน้อย ถึงฤดูฝน ท่านก็หยุดเที่ยวจาริก ตามลำพังของท่านเอง ไม่ต้องทรงตั้งเป็นธรรมเนียม ครั้นมีภิกษุมากขึ้น จึงได้ทรงตั้งเป็นธรรมเนียม เมื่อถึงฤดูฝน ให้หยุดอยู่ที่เดียว ไม่ไปแรมคืนข้างไหนตลอด ๓ เดือน เราเรียกกันว่า จำพรรษา.

คิลิที่กำหนดให้เข้าพรรษา เรียก วัสสูปนายิกา ในบาลีกถาว่า วั ๒ คือ ปุริมิกา วัสสูปนายิกา วันเข้าพรรษาต้น ๑ ปัจฉิมิกา วัสสูปนายิกา วันเข้าพรรษาหลัง ๑. วันเข้าพรรษาแรก มีที่กำหนดว่า เมื่อพระจันทร์เพ็ญเสวยฤกษ์อาสาฬหะล่วงไปแล้ววันหนึ่ง คือวันแรมค่ำ ๑ เดือน ๘ วันเข้าพรรษาหลัง เมื่อพระจันทร์เพ็ญเสวยฤกษ์อาสาฬหะนั้นล่วงไปแล้วเดือนหนึ่ง.

เหตุไฉน จึงกำหนดวันเข้าพรรษาไว้เป็น ๒ เป็นปัญหาที่มัวอยู่ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาปวเรศวริยาลงกรณ์ เสด็จพระอุปัชฌายะของข้าพเจ้า ทรงสันนิษฐานว่า วันเข้าพรรษาในปีหนึ่ง มีแต่วันเดียว แต่ในบาลีกถาว่าไว้เป็น ๒ นั้น ปุริมิกา วัสสูปนายิกา ได้แก่วันเข้าพรรษาในปีมีปกติกมาส, ปัจฉิมิกา วัสสูปนายิกา ได้แก่วันเข้าพรรษาในปีมีอธิกมาส ที่ต้องเลื่อนวันจำพรรษาจากกำหนด

แรกออกไปอีกเดือนหนึ่ง. พระมตินี้ เพ่งอาการเพียงเท่านั้น ชอบ
แก้เหตุ แต่ตามโหราศาสตร์ การที่ต้องเลื่อนวันจำพรรษาออกไป
อีกเดือนหนึ่ง คือเพิ่มอธิกมาสนั้น ก็เพราะในวันเพ็ญแรก พระจันทร์
ยังหย่อน โคจรไม่ถึงฤกษ์อาสาพาหะ ถึงฤกษ์นั้น ต่อวันเพ็ญหลัง
เมื่อเป็นเช่นนี้ วันเข้าพรรษาก็มีแต่วันเดียว คือเมื่อพระจันทร์เพ็ญ
เสวยฤกษ์อาสาพาหะล่วงไปแล้ววันหนึ่ง เทียบกับสุริยคติกาล หลังวัน
เพ็ญในเดือนกรกฎาคม ถ้าในเดือนนั้น มีวันเพ็ญเป็น ๒ หลัง
วันเพ็ญหลัง. ข้าพเจ้าเชื่อว่า ครั้นรจนาบาลีพวกภิกษุคงไม่เข้าใจ
ในโหราศาสตร์ ถึงกับจะหมายความว่า วันเข้าพรรษาหลัง กำหนด
เมื่อพระจันทร์เสวยฤกษ์อาสาพาหะล่วงไปแล้วเดือนหนึ่งนั้น อันเทียบ
ได้กับกับวันเพ็ญในเดือนสิงหาคม คงเอากำหนดเดือนหนึ่ง ที่ต้อง
เลื่อนออกไปนั้น บวกเข้ากล่าวอย่างนั้นเอง ไม่รู้ว่าเพิ่มอธิกมาส
เพื่อจะใช้วันทางจันทรคติ อันเร็วกว่าทางสุริยคติให้ลงกัน เช่นให้
ฤกษ์ที่จำพรรษา อันค่อยเหลือมจากกำหนดออกไป จนถึงเดือน
หนึ่งนั้น ตรงตามเดิม เพราะเหตุนั้น พระมติของเสด็จพระอุปัชฌายะ
ของข้าพเจ้าน่าจะถูก ข้าพเจ้าดำริหาทางสันนิษฐานที่เหมาะสมกว่านี้ยัง
ไม่แลเห็น.

เหตุไฉน จึงไม่ให้จำพรรษาตลอด ๔ เดือนฤดูฝน เป็นปัญหา
ที่กระจ่าง ต้องการเดือนท้ายฤดูฝนไว้เป็นจิรกาล คราวแสวงหา
จิรวร คราวทำจิรวรผลัดผ้าไตรจิรวรเดิม ทั้งในเวลานั้น ตอนเหนือ
น้ำคงลดแล้ว เช่นในประเทศของเรา.

ภิกษุจำพรรษา ต้องมีเสนาสนะที่มุงบัง มีบานประตูเปิดปิดได้ ห้ามไม่ให้อยู่จำพรรษาในกระท่อมผี ในร่ม [เช่นกลดพระธุดงค์หรือ กุฎีผ้า เช่นเต็นท์] ในตุ่ม [คือกุฎีดินเผากระมัง] ในโพรงต้นไม้ บนค้ำคบต้นไม้.

ในสังฆาราม เป็นหน้าที่ของภิกษุผู้เสนาสนคาหาปกะ จะแจกเสนาสนะแก่ภิกษุทั้งหลายในพอกัน. ภิกษุผู้ได้รับแจกเสนาสนะแล้ว พึงปิดกวาดจัดเสนาสนะให้เรียบร้อย จนถึงตั้งน้ำจันน้ำใช้ไว้ให้เสร็จ นี้เป็นบรรพกิจอันจะพึงทำก่อนเข้าพรรษา เสนาสนะควรแจกก่อน ให้ผู้ได้รับมีเวลาจัดให้สะอาดทันวันเข้าพรรษา.

เข้าพรรษาทำกันอย่างไร ? ในบาลีกถ่าวเพียงให้ทำอาลัย คือ ผูกใจว่า จักอยู่ในที่นี้ ๓ เดือน. ความลงสันนิษฐานนั่นเอง ชื่อว่า ทำอาลัยในที่นี้ แม้หากจะไม่ทำอาลัย แต่เมื่อถึงกำหนดเข้าพรรษาแล้ว ไม่ไปแรมข้างไหน ก็ได้ชื่อว่า เข้าพรรษาเหมือนกัน. แต่ในบัดนี้ มีธรรมเนียมที่ประชุมกัน กล่าวคำอธิษฐานพร้อมกันว่า " อิมสมิ อวาเส อิม เตมาสิ วสุสิ อุเปม " แปลความว่า " เรา เข้าถึงฤดูฝน ในอวาสนี้ ตลอดหมวด ๓ เดือน. "

การจำพรรษาอยู่ในที่เดียวนั้น ควรมีเขตเป็นเครื่องกำหนดว่าอยู่ในที่เดียวเพียงไหน ? ในข้อนี้แล ท่านลั้งเลกัน จะกำหนดด้วยวิหารคือกุฎีที่อยู่ หรือกำหนดด้วยอวาสนทั้งสิ้น. เพราะเหตุนี้ จึงตั้งธรรมเนียมอธิษฐานพรรษาเฉพาะรูป ๆ ที่กุฎีซ้ำอีกว่า " อิมสมิ วิหารอ อิม เตมาสิ วสุสิ อุเปมิ " แปลความอย่างเดียวกัน เปลี่ยน

แต่เพียงในวิหารแทนในอवास. ข้าพเจ้าเข้าใจว่า สุดแต่จะกำหนดเขต คู่เดียวกันกับสมมติสีมาแดนทำสังฆกรรม ถ้าภิกษุทำกุฎีอยู่จำพรรษาในป่าเฉพาะรูป เช่นนี้ คงกำหนดเขตเฉพาะกุฎีกับบริเวณ เข้าในคำบาลีว่า " ปาฏิปเท วิหาริ อูเปติ เสนาสน์ ปถุณาเปติ " " ในวันปาฏิปท [คือคำ ๑] เข้าสู่วิหาร จัดเสนาสนะ. " ถ้าอยู่จำพรรษาเป็นหมู่กัน เช่นนี้ คงกำหนดเขตตลอดที่อยู่ของหมู่ที่เรียกว่าอवास เข้าในคำบาลีว่า " ทิวิสฺสู อวาเสสฺสู วสิสฺสู วสฺติ " แปลว่า " อยู่จำพรรษาในอवास ๒ แห่ง " [ที่ท่านห้าม] ในภายหลังความสันนิษฐานของท่านลงในอันกำหนดเอาอวาสเป็นเขต จึงมรรธรมนิยมบอกเขตอวาส ให้ภิกษุทั้งหลายรู้ในวันอธิษฐานพรรษาจะได้ยังอรุณให้ตั้งขึ้นในเขตนั้น.

ถึงวันเข้าพรรษา ไม่เข้าพรรษาเที่ยวเร่ร้อนไปเสีย ไม่สมควรภิกษุครั้งก่อนถือเป็นกวดขัน เช่นภิกษุชาวปาฐา เดินทางมาเพื่อจะเฝ้าพระศาสดา ถึงเมืองสาเกต ยังอีก ๖ โยชน์หรือ ๗ โยชน์ก็จะถึงกรุงสาวัตถีที่เสด็จประทับ ก็พอถึงวันเข้าพรรษา ต้องจำใจอยู่จำพรรษาที่นั่น มิไจรำจวนถึงพระศาสดาว่า มีอยู่ในที่ไกล แต่หาได้เฝ้าไม่ กำลังเดินทางอยู่กับพวกโคต่างก็ดี กับพวกเกวียนก็ดี หรือเดินสานไปในเรือของเขาก็คดี เมื่อวันเข้าพรรษามาถึงเข้า ฟังเข้าพรรษาที่นั่น ที่ท่านแนะนำให้ผู้เข้าใจว่า " อิท วสฺสึ อูเปมิ " แปลว่า " เราเข้าพรรษาในที่นี้. " ถ้าพวกโคต่างก็ดี พวกเกวียนก็ดี เขายกไปอื่น ท่านให้ไปกับเขา. ถ้าเขาถึงตำบลที่ภิกษุหมายจะไปในพรรษา

ท่านยอมให้อยู่จำพรรษากับพวกภิกษุในที่นั้นได้ อีกอย่างหนึ่ง ถ้าเขาถึงถิ่นของเขาเข้าก่อน ต่างคนต่างแยกย้ายกันไป ไม่ตั้งเป็นหมู่คฤคิม ท่านแนะนำให้อยู่กับพวกภิกษุในตำบลนั้นต่อไป. เดินสานไปในเรือก็เหมือนกัน. ใน ๓ สถานนี้ ท่านว่าพรรษาไม่ขาด ได้เพื่อปวารณา.

คราวจำพรรษา เป็นอภิลักขิตสมัยที่ภิกษุบำเพ็ญสมณธรรม จะตั้งข้อกติกาหนดหมายกัน ห้ามไม่ให้ตั้งข้ออันไม่เป็นธรรม ท่านแสดงตัวอย่างไว้ เช่นห้ามไม่ให้บอกไม่ให้เรียนธรรมวินัย ไม่ให้สวาชยายธรรม ไม่ให้มีเทศนา ห้ามไม่ให้ ๆ บรรพชาอุปสมบท และให้หนีภัย ห้ามไม่ให้พูดกัน เกณฑ์ให้ถือธุดงค์ เกณฑ์ให้บำเพ็ญสมณธรรม ให้นัดหมายกันแต่ในข้ออันเป็นธรรม พุจฉวนำเพื่อให้เกิดอุตสาหะในการบอกการเรียนธรรมวินัยเป็นต้น เพื่อชวนชวยในกิจพระศาสนา เพื่อรู้ประมาณในการพูด เพื่อมีแก้ไขสมมาทาน ธุดงค์และบำเพ็ญสมณธรรมตามสติกำลัง เพื่อเอื้อเพื่อนำกัน ในวัตรนั้น ๆ เพื่อรักษาความสามัคคีไม่วิวาทแก่งแย่งกัน เพื่อรู้จักนับถือเกรงใจภิกษุอื่น เช่นจะสวาชยาย ไม่ทำความรำคาญแก่ภิกษุผู้บำเพ็ญภาวนา หลีกไปทำในโอกาสส่วนหนึ่ง. ข้อห้ามไม่ให้ตั้งกติกาอันไม่เป็นธรรมนี้ ควรใช้ได้ในที่อื่นทั่วไป.

ภิกษุผู้เข้าพรรษา ต้องอยู่ในที่เดียวอันกำหนดด้วยเขต ดังกล่าวแล้วตลอด ๓ เดือน จนพ้นวันปวารณาแล้ว จึงจะออกเที่ยวจาริกได้อีก ถ้าหลีกไปเสียในระหว่างนั้น เกิน ๗ วัน ไม่ได้รับ

ประโยชน์แห่งการจำพรรษา คั้งจะกล่าวข้างหน้า. ถ้ามีธุระจริง ๆ ทรงอนุญาตให้ไปได้ แต่ให้กลับมาใน ๗ วัน เรียกว่าไปด้วยสัตตาทหกรณียะ หรือเรียกสั้นว่า สัตตาทหะ. ไปแรมคืนในที่อื่นไม่เกินกำหนดนั้น พรรษาไม่ขาด ได้อานิสงส์แห่งการจำพรรษา ถ้าเกินกำหนดพรรษาขาด. เมื่อจะไปด้วยสัตตาทหกรณียะ ให้ผูกใจว่า จะกลับมาใน ๗ วัน. แม้ไม่ได้ทำในใจไว้แต่เดิม เช่นไปคิดจะกลับในวันนั้น แต่เผอิญมีอันตรายเกิดขึ้น กลับไม่ได้ เห็นว่าพรรษาไม่ขาด เพราะยังอยู่ในพระพุทธานุญาตนั่นเอง ทั้งจิตคิดจะกลับก็มีอยู่. การไปด้วยสัตตาทหกรณียะ ไม่จำจะทำพิธีก็ได้ เพราะเหตุนั้น ในบาลีจึงมีพระพุทธานุญาตไว้ว่า ยังอีก ๗ วันจะถึงวันปวารณา ภิกษุออกจากอาวาสไปเลยก็ได้ พรรษาไม่ขาด. บาลีนี้แสดงว่า ไปด้วยไม่ผูกใจจะกลับก็ได้ ในที่นี้ว่าไปเลยได้นั้น เพราะวันสุดแห่งการจำพรรษาดกในวันที่ ๗ นั้น ในที่อื่นบ่งให้กลับใน ๗ วันนั้น เพราะยังไม่สิ้นกำหนดจำพรรษา. ในชั่ว ๓ เดือนนั้น ทรงอนุญาตให้สัตตาทหะได้คราวเดียว หรือหลายคราวก็ได้ ไม่ปรากฏชัดในบาลี เข้าใจกันในบัดนี้ว่า หลายคราวก็ได้ แต่ทำเป็นกิจลักษณะ ต้องมีธุระจึงไปพอเสร็จก็รีบกลับ หากจะรวมวันที่ไปในต่างคราวเข้าด้วยกัน บางทีจะไม่เกิน ๗ วันหรือรวมนั้น เช่นนี้พอสมควร. แต่ข้อที่พระอรธกถาจารย์กล่าวว่า เข้าพรรษาแล้วยังไม่ทันค้างคืน สัตตาทหะก็ได้ ดูลอกแปลกจกนัก จะเชื่อว่าอยู่จำพรรษาได้ละหรือ? ไม่ต้องกล่าวถึงอยู่คืนหนึ่งแล้ว ไปเสียตั้ง ๗ คืน ท่านคงอนุญาตเป็นแท้ ใน ๗

เดือนอยู่ที่ว่าจำพรรษาเพียง ๑๑ หรือ ๑๒ วัน นอกจากนั้น ไปเที่ยวเตร่เสียข้างไหน ๆ ก็เห็นจะได้ละสิ.

ฐะเป็นเหตุไปด้วยสัตตาหกรณียะ อันกล่าวในบาลีนั้น คือ :-

ก. สหธรรมิกหรือมารดาบิดาเจ็บไข้ รู้เข้า ไปเพื่อรักษาพยาบาลก็ได้.

ข. สหธรรมิกกระสันจะสึก รู้เข้า ไปเพื่อระงับก็ได้.

ค. มีกิจสงฆ์เกิดขึ้น เป็นต้นว่า วิหารชำรุดลงในเวลานั้น ไปเพื่อหาเครื่องทำพัสตัมภาระมาปฏิสังขรณ์ ได้อยู่.

ฌ. ทายกต้องการจะบำเพ็ญกุศล ส่งมานิมนต์ ไปเพื่อบำรุงศรัทธาของเขา ได้อยู่.

แม้ฐะอื่นนอกจากนี้ ที่เป็นกิจลักษณะ อนุโลมตามนี้ เกิดขึ้น ไปก็ได้เหมือนกัน.

ในเวลาจำพรรษาอยู่ มีอันตรายเกิดขึ้น จะอยู่ต่อไปไม่ได้ และไปเสียจากที่นั้น พรรษาขาด แต่ท่านไม่ปรับอาบัติ. ในบาลีแสดงอันตรายไว้ ดังนี้ :-

ก. ถูกสัตว์ร้ายกัดตี โจรก็ตี ปีศาจก็ตี เบียดเบียน.

ข. เสนาสนะถูกไฟไหม้ หรือน้ำท่วม.

ค. ภัยเช่นนั้นเกิดขึ้นแก่โคจรคาม ลำบากด้วยบิณฑบาต.

ในข้อนี้ ชาวบ้านเขาอพยพไป จะไปตามเขาก็ควร.

ฌ. ขัดสนด้วยอาการ โดยปกติ ไม่ได้อาหารหรือเกศอันสบาย หรือไม่ได้อุปฐากที่สมควร.

ในข้อนี้ ยังทนอยู่ได้ ควรทนอยู่ไป พระศาสดาได้ทรงทำเป็นตัวอย่างไว้แล้ว เมื่อครั้งทรงจำพรรษาอยู่เมืองเวรัญชา ข้าพแส กิษุสงฆ์ได้รับความอดอยาก แม้อย่างนั้น ยังเสด็จอยู่จนตลอดพรรษา. ต่ออยู่ไปอีกไม่ได้จริง ๆ จึงค่อยไป.

ง. มีหญิงมาเกลี้ยกล่อม หรือมีญาติมารบกวน ล่อด้วยทรัพย์ จิตเป็นธรรมชาติกลับกลอกเร็ว สักหน่อยจะเป็นอันตราย แก่พรหมจรรย์ ไปเสียก็ได้. เห็นทรัพย์อันหาเจ้าของมิได้ ก็จุกเดียวกัน.

จ. สงฆ์ในอาวาสอื่น รวนจะแตกหรือแตกกันแล้ว ไปเพื่อจะห้ามหรือเพื่อจะสมาน.

ในข้อนี้ ถ้ากลับมาทัน ควรไปด้วยสัตตาคหณิยะ.

กิษุรับนิมนต์ของชาวบ้านก็ดี หรือนัดกันเองก็ดี เพื่ออยู่จำพรรษาในที่ใด ไม่อยู่ในที่นั้น ทำให้คลาดเสีย ต้องปฏิสวทุกกฎ แปลว่า ทุกกฎเพราะรับคำ แม้ในการรับคำอย่างอื่นแม้ทำให้คลาดก็เหมือนกัน. ท่านปรับเพียงทุกกฎนั้น มีอธิบายว่า เพราะเจตนาเดิมบริสุทธิ์ ถ้าตั้งใจจะทำให้คลาดมาแต่ต้น ท่านว่าเป็นปาจิตติยะ เพราะรับ เป็นทุกกฎเพราะทำให้คลาด. ข้าพเจ้าเห็นว่า วัตถุยังไม่จัดว่าเท็จลงไปโดยส่วนเดียว เหมือนเห็น จงใจพูดว่า ไม่เห็น ความสำเร็จผลอยู่ที่ทำหรือไม่ทำ ถ้าจะเทียบกับองค์ของมุสา ก็เท่ากับ วัตถุไม่ปรากฏ มีแต่เจตนา และยังไม่ได้ทำวิการกายหรือวาจาให้เขาเข้าใจด้วย ยังไม่สำเร็จเป็นมุสา ควรปรับเป็นปฏิสวทุกกฎ

ตามบาลีเท่านั้น. แต่ทุกกฎเพราะทำผิดสัญญาชนิดนี้ อย่าพึงเข้าใจ
ว่าเบา ล่วงได้ง่าย ๆ อาจให้ร้ายกว่ามุสาบางอย่างก็ได้.

ภิกษุผู้อยู่จำพรรษาตลอดกาลจนได้ปวารณาแล้ว ย่อมได้อานิสงส์แห่งการจำพรรษา นับแต่วันปาฏิบตไปเดือนหนึ่ง คือเที่ยวไปไม่ต้องบอกลา ตามสิกขาบทที่ ๖ แห่งอเจลกวรรค ในปาจิตติยกัณฑ์ ๑ เทียวจาริกไปไม่ต้องถือเอาไตรจีวรไปครบสำหรับ ๑ ฉันทคณโกชน์และปรมปรโกชน์ได้ ๑ เก็บอธิเรกจีวรไว้ได้ตามปรารธนา ๑ จีวรอันเกิดขึ้นในที่นั้น เป็นของได้แก่พวกเธอ ๑ ทั้งได้โอกาสเพื่อจะกรานกฐินและได้รับอานิสงส์ ๕ ข้างต้นนั้นเพิ่มออกไปอีก ๔ เดือนฤดูเหมันต์.

กัณฑ์ที่ ๑๗

อุโบสถ ปวารณา

อุโบสถ

นี่เป็นชื่อของการบำเพ็ญพรตอย่างหนึ่ง เนื่องด้วยอดอาหาร แปลว่า การเข้าอยู่ ตรงกับการจำศีลของเรา เป็นธรรมเนียมมีมาก่อนพุทธกาล กำหนดให้สมาทานในวันพระจันทร์เพ็ญ พระจันทร์ดับ และพระจันทร์กึ่งดวง ที่ตรงกับขึ้น ๑๕ ค่ำ แรม ๑๕ ค่ำ หรือ ๑๔ ค่ำ และขึ้น ๘ ค่ำ แรม ๘ ค่ำ โดยลำดับ. ครั้นถึงพุทธกาล พระศาสดาทรงพระอนุมัติธรรมเนียมนั้น ตรัสให้ใช้วันเช่นนั้น เป็นที่ประชุมกัน กล่าวธรรมฟังธรรม และเป็นทีที่สมาทานอุโบสถของคฤหัสถ์ แต่ในฝ่ายภิกษุบริษัท ทรงอนุญาตให้ทำอุโบสถเฉพาะในวันพระจันทร์เพ็ญ พระจันทร์ดับ. ๑๕ วัน หรือ ๑๔ วัน ต่อครั้งหนึ่ง.

ครั้งปฐมโพธิกาล พระองค์ประทานพระบรมพุทโธวาทในที่ชุมนุมสงฆ์ด้วยพระองค์เอง ทรงยกคุณธรรมอันเป็นหัวใจพระศาสนาบางอย่างขึ้นแสดง ดังมีแจ้งในโอวาทปาติโมกข์. ในภายหลังประทานพระพุทธานุญาตให้ภิกษุสงฆ์ทำอุโบสถตามลำพัง ให้ภิกษุรูปหนึ่งสวดสีกขาบทหมวดหนึ่ง ที่จัดไว้สำหรับเรียกว่าปาติโมกข์ ในที่ชุมนุมสงฆ์. ในบาลีเล่าเหตุทรงเลิกแสดงโอวาทปาติโมกข์ว่า เพราะมีภิกษุมิบริสุทธฺิ์ป่นอยู่ในหมู่สงฆ์ ใคร่ครวญตามอนุรูปเหตุ น่าจะเห็นว่า เมื่อทรงมอบอำนาจให้สงฆ์เป็นใหญ่ในสังฆกรรม และ

โปรดให้สวดปาติโมกข์ ก็เพื่อให้ฟังจนชินจะได้จำได้ เพราะการ
เรียนการทรงธรรมวินัย ใช้การฟังแล้วจำไว้เป็นทาง. นอกจาก ๒
วันนี้ ทรงพระอนุญาตให้ทำอุโบสถเป็นพิเศษบ้างก็มี ในคราวที่ภิกษุผู้
แตกกันปรองดองกันเข้าได้ เช่นภิกษุชาวกรุงโกสัมพี นี้เรียกสามัคคี
อุโบสถ. นอกจากวันกำหนดนี้ ห้ามไม่ให้ทำอุโบสถพร่ำเพรื่อ. โดย
นัยนี้ วันอุโบสถจึงมี ๓ คือ วันที่ ๑๔ วันที่ ๑๕ และวันสามัคคี.

ภิกษุชุมนุมกันตั้งแต่ ๔ รูปขึ้นไป ตรัสให้สวดปาติโมกข์ มี
เพียง ๓ รูป ๒ รูป เรียกว่าคณะ ตรัสให้บอกความบริสุทธิ์ของตน
แก่กันและกัน. มีรูปเดียว เรียกบุคคล ให้อธิษฐานใจเอา. โดยนัยนี้
ได้การก คือผู้ทำก็เป็น ๓ คือ สงฆ์ คณะ บุคคล และได้อาการ
อันจะพึงทำก็เป็น ๓ คือ สวดปาติโมกข์ บอกความบริสุทธิ์ และ
อธิษฐาน.

ในอาวาสหนึ่ง ๆ [ที่มีสีมา] ให้มีโรงไว้แห่งหนึ่ง เป็นที่
สงฆ์ประชุมทำอุโบสถ กำหนดให้จุภิกษุได้ไม่น้อยกว่า ๒๑ รูป เมื่อ
ถึงวันกำหนด ให้ประชุมกันทำในที่นั้น นี้เรียกว่าโรงอุโบสถ. สถานที่
ที่เราเรียกว่าอุโบสถหรือโบสถ์ อันเป็นหลักของวัดในบัดนี้นั้น คือโรง
อุโบสถนี้เอง ในอาวาสเดียว ห้ามไม่ให้มีโรงอุโบสถมากกว่าหนึ่ง
ใช้แห่งหนึ่งอยู่ก่อน ภายหลังใช้แห่งอื่น ให้เลิกแห่งเดิมเสีย และห้าม
ไม่ให้เที่ยวทำอุโบสถตามบริเวณนั้น ๆ [นี้หมายเอาอาวาสที่มีสีมา
ใหญ่ หมู่กุฏิอยู่ในสีมา] เว้นไว้แต่ภิกษุบางรูปเจ็บหนัก ไม่อาจให้
ปาริสุทธิ ดังจะกล่าวข้างหน้า และไม่อาจห้ามไปเข้าที่ชุมนุมสงฆ์ ถ้า

จำเป็นต้องทำอุโบสถในที่อื่นด้วยเหตุเช่นนี้ ให้บอกนัยหมายให้รู้ทั่วกัน

ถึงวันอุโบสถ ให้ภิกษุผู้เถระไปโรงอุโบสถก่อน สั่งภิกษุทั้งหลายให้ช่วยกันกวาดที่นั่น ถ้าค่ำให้ตามไฟ ตั้งน้ำฉันน้ำใช้ ตั้งหรือปูอาสนะไว้ ให้เสร็จก่อนประชุมสงฆ์ หรือจะจัดวาระให้ผลัดกันทำไว้แต่ต้นก็ได้. กิจ ๔ อย่างนี้เรียกบุพพกรณ์ แปลว่า ธรรมเนียมอันจะพึงทำก่อน.

ยังมีกิจอันจะพึงทำก่อนสวดปาติโมกข์อีก ๕ อย่าง คือ :-

ก. นำปาริสุทธิของภิกษุผู้เจ็บมา.

อธิบายว่า ภิกษุเจ็บ มีอยู่ในสี่มาคือในเขตร่วมสังฆวาส ไม่อาจไปสู่วัดที่ประชุมสงฆ์ ณ โรงอุโบสถ ภิกษุอีกรูปหนึ่งพึงรับมอบปาริสุทธิของเธอมานำแจ้งแก่สงฆ์ นี้เรียกว่านำปาริสุทธิมา. วิธีมอบปาริสุทธินั้น ภิกษุผู้เจ็บ น่าจะชำระตนให้บริสุทธิ์จากอาบัติก่อน แล้วจึงบอกมอบ แต่ในบาลีหาได้กล่าวถึงไม่ กล่าวแต่เพียงให้ทำผ้าห่าเฉวียงบ่านั้นกระหย่งประณมมือ กล่าวกะภิกษุรูปนั้นว่า " ปาริสุทธิทมฺมิ, ปาริสุทธิ เม หร, ปาริสุทธิ เม อาโรเจहि." แปลว่า ฉันมอบความบริสุทธิ์ของฉัน. " นี้เป็นคำของผู้เจ็บที่แก่กว่าผู้รับ เธอจงบอกความบริสุทธิ์ของฉัน. " นี้เป็นคำของผู้เจ็บที่แก่กว่าผู้รับ ถ้าอ่อนกว่า ใช้คำว่า " หรต " แทน " หร " ใช้คำว่า " อาโรเจहि " แทน " อาโรเจहि " สำเร็จความแปลว่า " ผมมอบความบริสุทธิ์ของผม ขอท่านจงนำความบริสุทธิ์ของผมไป ขอท่านจงบอกความบริสุทธิ์ของผม. " ฝ่ายภิกษุผู้รับปาริสุทธิของภิกษุไข้ พึงบอกในสงฆ์

จะพึงบอกด้วยคำอย่างไร ในบาลีไม่ได้วางแบบไว้ จำกล่าวว่ แม้ไม่บอกก็เป็นอันนำมา. แบบที่ท่านใช้นั้น บอกควบกันกับบอกฉันทะดังจะกล่าวข้างหน้า. ข้าพเจ้าเข้าใจว่า มอบปารีสุทธินี้ ก็คือขอให้ช่วยบอกปารีสุทธิแทนตนนั่นเอง ถ้ามตินี้ถูก น่าจะบอกเมื่อสวดปาติโมกข์จบแล้ว อย่างเดียวกับภิกษุผู้ไปบอกได้ด้วยตนเอง. คำบอกน่าจะว่าอย่างนี้ ต่างว่าภิกษุผู้อาพาธชื่ออุตตระ และแก่กว่าภิกษุผู้นำปารีสุทธิมา บอกว่า " อายสุมา ภนเต อุตตระโร คิลานโน ; 'ปารีสุทธิโรติ ปฏิชานี, "ปารีสุทธิโรติ ตํ สงฺโฆ ชาเรตุ " แปลความว่า " ท่านเจ้าข้า ท่านอุตตระอาพาธ ท่านปฎิญาณตนว่าเป็นผู้บริสุทธิ ขอสงฆ์จงทราบท่านว่า เป็นผู้บริสุทธิ " ถ้าผู้นำแก่กว่า พึงกล่าวว่ "อุตตระโร ภิกขุ " แทนคำว่า "อายสุมา อุตตระโร " ใช้คำเรียกอุตตระภิกษุว่า " เธอ " แทนคำว่า " ท่าน " เมื่อนำปารีสุทธิมาแล้ว ภิกษุใช้ก็เป็นอันได้ทำอุโบสถ.

ข. นำฉันทะของเธอมาค้ำว.

อธิบายว่า ภิกษุผู้อยู่ในสีมาคือเขตชุมชนุม มีสิทธิในอันจะเข้าประชุมด้วย จะทำกิจสงฆ์เว้นเธอเสีย กิจนั้นไม่เป็นธรรมใช้ไม่ได้ เว้นแต่จะได้รับความยินยอมของเธอ การให้อนุมัตินี้เรียกว่าให้ฉันทะ. ภิกษุทุกรูป ผู้ได้รับนัดหมาย ควรมีแก้ไขในการเข้าประชุมทำกิจสงฆ์ ถ้าไม่อาจด้วยประการใดประการหนึ่ง เช่นอาพาธ ก็พึงให้ฉันทะยินยอมให้สงฆ์ทำกิจนั้น. และในสมัยก่อน คงไม่ได้ประชุมกันบ่อย ๆ เหมือนในบัดนี้ ถ้ามีกิจจะพึงทง เช่นสมมติภิกษุ

ผู้เป็นเจ้าของหน้าที่ทำการสงฆ์ คงเอาไว้ทำในวันอุโบสถ เมื่อเป็นเช่นนี้ ท่านจึงแนะนำให้นำฉันทะของภิกษุไปใช้มาด้วยทีเดียว. จะทำให้สมควร คุณเหมือนจะต้องบอกเรื่องที่จะสงฆ์จะทำนั้นด้วย. บางที ด้วยการให้ฉันทะนี้เอง สงฆ์จึงทำอุโบสถได้ ถ้าเข้าใจว่า การมอบปาริสุทธิตเป็นอันสั่งให้ปฏิบัติแทนตัว.

วิธีให้ฉันทะนั้น ในบาลีวางแบบไว้ว่า ภิกษุผู้ให้พึงทำอุตตรา-
สังคฺ์เฉียงบ่า นั่งกระหย่งประณมมือ กล่าวกะภิกษุรูปหนึ่งว่า
" ฉนฺทํ ทมฺมิ, ฉนฺทํ เม หร, ฉนฺทํ เม อาโรเจหิ. " แปลว่า " ฉันท
ให้ฉันทะของฉัน เธอจงนำฉันทะของฉันไป เธอจงบอกฉันทะของ
ฉัน. " น่าจะเห็นว่า ท่านวางแบบไว้เพื่อกล่าวคำใดคำหนึ่งก็ได้ ถึง
มอบปาริสุทธิตก็เหมือนกัน. นี่เป็นคำของผู้ให้แก่กว่า ถ้าอ่อนกว่า
ใช้คำว่า " หรต " แทน " หร " ใช้คำว่า " อาโรเจต " แทน
" อาโรเจหิ " และถือเอาความเข้าใจโดยสมควรแก่บรรด ดังกล่าว
แล้วในมอบปาริสุทธิตนั้น. คำบอกของภิกษุผู้นำฉันทะ ไม่ได้วางแบบ
ไว้ในบาลี ท่านผูกขึ้นใช้ ต่างว่าภิกษุผู้ให้ฉันทะชื่ออุตตระและแก่กว่า
บอกว่า " อายสุมา ภนฺเต อุตฺตโร มยฺหิ ฉนฺทํ อทาสี, ตสฺส
ฉนฺโท มยา อาหโร, สาธุ ภนฺเต สจฺโฆ ธาเรตุ. " แปลความ
ว่า " ท่านเจ้าข้า ท่านอุตตระ ได้มอบฉันทะแก่ผมๆ นำฉันทะของ
ท่านมาแล้ว ขอสงฆ์จงทราบ. " ถ้าผู้ให้อ่อนกว่า ใช้คำว่า " อุตฺตโร
ภนฺเต ภิกฺขุ " แทน " อายสุมา ภนฺเต อุตฺตโร " และแปลคำเรียก
อุตตระภิกษุว่า " เธอ " แทน " ท่าน " ภิกษุผู้ให้ชื่ออย่างไร พึง

เปลี่ยนตามชื่ออย่างนั้น ยกชื่ออุตตระออกเสีย. บอกฉันทะเลควบกับ
ปารีสัทธินั้น ดังนั้น :- " อุตตระโร ภูนเต ภิกขุ คิลานो มยหิ ฌนุทญจ
ปารีสัทธินญจ อทาสิ, ตสฺส ฌนุโท จ ปารีสัทธา จ มยา อาหญา,
สาธู ภูนเต สงฺโฆ ชาเรตุ." แปลว่า " ท่านเจ้าข้า อุตตรภิกษุอาพาธ
ได้มอบฉันทะเลและปารีสัทธให้แก่ผม ผมนำฉันทะเลและปารีสัทธของเธอมา
แล้ว ขอสงฆ์จงทราบ." " ได้รับฉันทะเลของภิกษุผู้ไม่มาเข้าประชุม
อย่างนี้แล้ว สงฆ์ทำอุโบสถก็ได้ ทำสังฆกรรมอื่นด้วยก็ได้. ท่านว่า
ปารีสัทธาสำหรับอุโบสถอย่างเดียว ฉันทะเลสำหรับทั้ง ๒ อย่าง.

ค. บอกฤดู.

ฤดูที่นับกันอยู่ในพุทธกาล มี ๓ คือ เหมันตฤดู ๆ หนาว ๑
กิมหฤฤดู ๆ ร้อน ๑ วัสสานฤดู ๆ ฝน ๑ มีการกำหนดเริ่มต้น และม
ีการวิภาคแจกออกไปเป็นเดือนเป็นปักษ์เป็นคิถี กล่าวแล้วในมาตรา
เวลาในมาตรากัณฑ์. การบอกฤดูนั้น เข้าใจว่ามีประโยชน์นัยค
งหมาย ให้ภิกษุสงฆ์นับเวลาต้องกัน. เหตุอันจะให้นับเวลาคลาดเคลื่อนกัน
ที่แลเห็นอยู่ คืออธิกมาส อธิกวาร ที่เดิมเข้าไปในบางคราว เพราะ
เหตุอันกล่าวแล้วในมาตราเวลาในมาตรากัณฑ์นั้น คุณเป็นประโยชน์
จริง ๆ ในครั้งนั้น ในบัดนี้ก็ยังมีการประกาศของบ้านเมืองให้ใช้ ต่าง
ว่าไม่มีประกาศเช่นนั้น การนับเวลาโดยจันทรคติ คงคลาดเคลื่อน
ด้วยอำนาจอธิกมาส อธิกวารนี้เป็นแน่. ในครั้งนั้น พวกภิกษุคงได้
เคยนับเวลาคลาดเคลื่อนมาแล้ว ในอุโบสถชั้นชกะจึงกล่าวถึงวัน
อุโบสถที่เจ้าอาวาสและอาคันตุกะนับแย้งกัน ข้างหนึ่งเป็นวันที่ ๑๔

ข้างหนึ่งเป็นวันที่ ๑๕. ตรัสให้บอกฤดู มีประโยชน์นัดหมายให้นับ
ถูกต้องกันแบบนี้. บอกว่าอย่างไร น่าจะนึกอยู่บ้าง. ข้าพเจ้าเข้าใจ
ว่าคงบอกฤดู เดือน ปักษ์ คติ อันเป็นปัจจุบัน หรือแม้บอกกาล
ล่วง กาลยัง ในปีนั้นด้วย ฟังเห็นในวิธีบอกศักราช. แต่บอกกัน
อยู่ในบัดนี้ เพียงชื่อฤดู และในฤดูนั้น มีอุโบสถ ๘ หรือมีอุโบสถ ๙
ปวารณา ๑ หรือมีอุโบสถ ๑๐. อุโบสถอันมาถึงเข้านั้น เป็นที่เท่า
นั้น บ่วงไปแล้วเท่านั้น ยังเท่านั้น, โดยนัยนี้ เมื่อได้ฟังแต่ต้นฤดูว่า
ในฤดูนั้นมีอุโบสถ ๑๐ ก็รู้ได้ว่าในฤดูนั้นมีอุทกมาส.

ฉ. นับภิกษุ.

การนับภิกษุนี้ มีประโยชน์จะให้รู้ว่า ในอาวาสนั้น หรือใน
จังหวัดนั้นมีภิกษุเท่าไร กล่าวโดยความก็คือในระยะถึงเดือนสำรวจ
บัญญัติภิกษุกันคราวหนึ่ง เพื่อจะได้รู้ว่า มีจำนวนคงหรือขึ้นลงเท่าไร.
วิธีนับ ท่านให้เรียกชื่อบ้าง ใส่คะแนนบ้าง. ข้าพเจ้าเข้าใจว่า ภิกษุ
ผู้อยู่ในอาวาสเดียวกันประชุม ควรนับด้วยวิธีเรียกชื่อ ถ้าภิกษุผู้
ประชุมอยู่ต่างอาวาส แต่ในจังหวัดเดียวกัน ควรนับด้วยวิธีใส่
คะแนน. ในบัดนี้ใช้นับไม่จำกัด ใช้วิธีอย่างหนึ่งอย่างใดก็ได้ สุดแต่
จะสะดวก แต่การนับเรียกชื่อ ใครขาดรู้ได้ง่าย และการบอกก็บอกแต่
จำนวนภิกษุผู้เข้าประชุม ไม่ได้จำแนกว่าเจ้าอาวาสเท่านั้น อาคันตุกะ
เท่านั้น.

ง. สั่งสอนนางภิกษุณี.

ข้อนี้ได้กล่าวแล้วในสิกขาบทที่ ๑ แห่งโอวาทวรรค ปาจิตตिय-

กัณฑ์. ในบัดนี้ ภิกษุณีไม่มีแล้ว กิจนี้ก็เป็นอันไม่ต้องทำ.

กิจ ๕ อย่างนี้ เรียกว่าบุพพกิจ แปลว่า ธุระอันจะพึงทำก่อน [แต่สวดปาติโมกข์].

ภิกษุผู้จะทำอุโบสถ ต้องชำระตนให้บริสุทธิ์จากอาบัติที่เป็น เทศนาคามินี คือแก้ได้ด้วย การแสดง รู้ว่ามีอาบัติติดตัว เข้าฟัง ปาติโมกข์ ถูกปรับอาบัติทุกกฏ ขณะเมื่อฟัง นึกขึ้นมาได้ก็ต้อง บอกแก่ภิกษุผู้นั่งใกล้ๆ ว่า ข้าพเจ้ายังต้องอาบัติชื่อนั้น ลุกจากที่นั่ง แล้วจักแสดง.

ภิกษุทั้งหลายละเมิดพระบัญญัติเหมือนกัน ต้องอาบัติอย่าง เดียวกัน อาบัติของเธอทั้งหลายนั้น ท่านเรียกว่าสภาคาบัตติ ท่าน ห้ามไม่ให้แสดงต่อกัน ห้ามไม่ให้รับของกัน จินทำ ท่านปรับเป็น ทุกกฏทั้งผู้แสดงทั้งผู้รับ แต่อาบัตินั้น ท่านยอมให้เป็นอันแสดงแล้ว. อาบัติต่างวัตถุ แม้ชื่อเดียวกัน เช่นปาจิตติยะเพราะนอนร่วมกับ อนุปลัมบันเกินกำหนด และปาจิตติยะเพราะสอนธรรมแก่อนุปลัม บันว่าพร้อมกันเข้า ไม่จัดเป็นสภาคาบัตติ ต่างรูปต่างแสดงต่าง รับของกันได้. ถ้าสงฆ์คือภิกษุทั้งปวงต้องสภาคาบัตติ ท่านให้สวด ประกาศในที่ประชุมแล้วฟังปาติโมกข์ได้ ข้อนี้จักไว้กล่าวข้างหน้า. อาบัติที่เป็นวุฏฐานคามินี จะพ้นได้ด้วยอยู่กรรม คือสังฆาติเสส. ท่านให้บอกไว้แก่ภิกษุแม้รูปหนึ่งว่า ข้าพเจ้าต้องอาบัติสังฆาติเสสมิ วัตถุอย่างนั้น ๆ แล้วฟังปาติโมกข์ก็ได้. วิธีนี้เป็นเครื่องกันไม่ให้ ภิกษุปิดอาบัติสังฆาติเสสอันเป็นเหตุอยู่ปริวาสไว้เกิน ๑๕ วัน คืออยู่

ภิกษุปฏิบัติตามแล้ว วันอยู่ปริวาสอย่างมากก็เพียง ๑๕ วันเท่านั้น.

ในที่ประชุมพร้อมด้วยองค์ ๔ ดังต่อไปนี้ ท่านจึงให้ทำสังฆอุโบสถ คือสวดปาติโมกข์ :-

๑. วันนั้นเป็นที่ ๑๔ หรือที่ ๑๕ หรือวันสามัคคี ใดๆ หนึ่ง. วันที่ ๑๔ หรือที่ ๑๕ นั้น นับแต่อุโบสถหลัง สมด้วยคำในปาฏิโมกข์ฐปนขันธกะ คัมภีร์จุลวรรคว่าเพียง " ตพหุโปสเถ ปณฺณรเส " ในวันอุโบสถที่ ๑๕ [เล่ม ๒ หน้า ๒๖๐] โดยนัยนี้ ดูเหมือนว่าสงฆ์จะทำในวันใดวันหนึ่งก็ได้ สุดแต่ความพอใจ แต่ในบาลีพระสูตรมีคำบังคับว่า ในวันนั้นตรงคติที่เท่านั้นของปิกษ์ ด้วยคำนั้นว่า " ตพหุโปสเถ ปณฺณรเส ปุณฺณาย ปุณฺณมาย รตฺติยา " ในราตรีเต็มมีพระจันทร์เพ็ญ ในวันอุโบสถที่ ๑๕ [จุฬปุณณมสูตร มัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสกะ เล่ม ๑๔ หน้า ๑๐๕ ฉบับสยามรัฐ] และในอุโบสถขันธกะคัมภีร์มหาวรรค กล่าวถึงวันอุโบสถของเจ้าอาวาสกับของอาคันตุกะแย้งกัน เป็นที่ ๑๔ กับที่ ๑๕ บ้าง เป็นที่ ๑๕ กับวันปาฏิบทบ้าง ไม่กล่าวว่ที่ ๑๖, โดยนัยนี้ ลงสันนิษฐานว่า วันที่ ๑๔ หรือที่ ๑๕ นับแต่วันอุโบสถหลังนั้น ได้แก่คติที่เท่านั้นแห่งปิกษ์ด้วย. ถ้าเกิดนับวันอุโบสถแย้งกันขึ้นดังกล่าวแล้ว ท่านให้ข้าน้อยอนุวัตข้างมาก ถ้าเท่านั้น ท่านให้อาคันตุกะอนุวัตเจ้าอาวาส แต่ฝ่ายที่นับเป็นวันปาฏิบทแล้ว จะอนุวัตไม่ได้ ให้ออกไปเสียจากสีมา หรือนั่งอยู่ด้วยเพียงเพื่อให้กายสามัคคี. การนับวันนี้ ดูเหมือนต้องตกลงกันมาก่อนหน้าแล้ว ตลอดจนยกชื่อขึ้นสวดใน

ปาติโมกข์.

๒. จำนวนภิกษุผู้ประชุม ๔ รูปเป็นอย่างน้อย เกินกว่านั้นใช้ได้ เธอทั้งหลายเป็นปกติคือเป็นภิกษุโดยปกติ ไม่ต้องปาราชิก หรือถูกสงฆ์ลงอุกเขปนียกรรม แต่ ๒ ประเภทนี้ หมายถึงเป็นที่ ๔ อยู่ในสงฆ์ คือมีรูปนั้นบรรจบเป็น ๔ จึงใช้ไม่ได้ เธอทั้งหลายเข้านั่งไม่ละหัดตบาสแห่งกันและกัน สำเร็จเป็นภิกษุผู้ประชุม.

๓. เธอทั้งหลายไม่ต้องสภาคาบัติ. แต่ถ้ามีอย่างนั้น ท่านให้ ภิกษุรูปหนึ่งสวดประกาศว่า " สุณาตุ เม ภนุเต สงฺโฆ, อัย สพุโป สงฺโฆ สภาคํ อापตฺตี อापนฺโน, ยทา อณฺณํ ภิกขุํ สุกฺขํ อนापตฺติํ ปสฺสิสฺสตี, ตทา ตสฺส สนฺติเก ตํ อापตฺตี ปฏิกฺกิสฺสตี " ดังนี้ แปลว่า " ท่านเจ้าข้า ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า สงฆ์ทั้งปวงนี้ต้องสภาคาบัติ จักเห็นภิกษุอื่นผู้บริสุทธิ์ ไม่มีอาบัติ เมื่อใด จักทำกินอาบัตินั้นในสำนักเธอเมื่อนั้น. " เมื่อได้สวดประกาศ อย่างนี้แล้ว ทำอุโบสถก็ได้ ตามนัยนี้ ข้อนี้เป็นองค์แท้ทีเดียว ก็หาไม่ ถ้าไม่นับเอาข้อนี้ แยกภิกษุที่นั่งประชุมเขาหัดตบาสมาเป็น องค์ที่ ๓ จะแลเห็นว่าเป็นองค์ที่เว้นไม่ได้ และจะเชื่อมอนุสนธิสนิท ทั้งกับองค์ที่ ๒ ทั้งกับองค์ที่ ๔.

๔. บุคคลควรเว้นไม่มีในหัดตบาส คือไม่ได้อยู่ที่ประชุม บุคคลควรเว้นนั้น ท่านแจกไว้ถึง ๒๑ เพื่อไป ทั้งดูเหมือนจะไม่สิ้นเชิงด้วย ฟังกำหนดง่าย ๆ ดังนี้ :-

ก. คนไม่ใช่ภิกษุ หรือจะเรียกง่ายว่า อนุปลัมบัน ภิกษุณี

ก็นับเข้าในจำพวกนี้ด้วย.

ข. เป็นภิกษุอยู่ก่อน แต่ขาดจากความเป็นภิกษุด้วยประการใด ประการหนึ่ง คือ ต้องปาราชิกก็ดี ไปเข้ารีตเดิยรติย์ทั้งเพศภิกษุก็ดี ลาสิกขาแล้วก็ดี.

ค. เป็นภิกษุ แต่ถูกสงฆ์ลงอุกเขปนียกรรม.

จำพวกหลังนี้ ไม่เป็นที่ ๔ ในสงฆ์ไม่เป็นอะไร, อนุปลัมบัน นั้น ไม่ใช่ผู้มีสังฆาสร่วมกัน จึงเป็นบุคคลควรเว้น เช่นเดียวกับคนผู้ ไม่ใช่สมาชิก ไม่มีส่วนในการเข้าประชุมในสโมสรฉะนั้น หากพลัดเข้าไป เช่นปลอมเพศที่เรียกว่าเถยสังฆาสร ไม่ใช่ที่ ๔ ในสงฆ์ ก็ เป็นใช้ได้ ไม่ต้องกล่าวถึงคนไม่รู้ธรรมเนียมกล่าวกรายเข้าไป. ส่วน ผู้เป็นภิกษุอยู่ก่อน แต่ขาดจากความเป็นภิกษุแล้ว เช่นเดียวกับ สมาชิกผู้ถูกไล่เสียแล้ว หรือผู้ลาออกแล้ว ไม่มีส่วนแห่งการประชุม อีก. ส่วนภิกษุผู้ถูกสงฆ์ลงอุกเขปนียกรรมนั้น เช่นสมาชิกผู้ถูกห้าม จากการประชุมชั่วคราว.

ในคราวประชุมทำอุโบสถนี้ ภิกษุทั้งหลายถือเอาโอกาส สนทนากันถึงพระวินัยในสงฆ์ด้วย แต่ไม่ใช่พระพุทธานุญาตโดยตรง เนื่องด้วยการทำอุโบสถ. มีเป็นธรรมเนียมว่า จะสนทนากันถึง พระวินัยในท่ามกลางสงฆ์ ทั้งผู้ถามทั้งผู้วิสัชนา ต้องได้รับสมมติ ก่อน ประกาศสมมติตนเองก็ได้ ภิกษุอื่นประกาศสมมติให้ก็ได้ เพียงด้วยญัตติกรรมก็พอ. คำประกาศสมมติตนเองเป็นผู้ถามว่า อย่างนี้ :- " สุณาตุ เม ภนุเต สงฺโฆ, ยถิ สงฺฆสฺส ปตฺตกลฺลิตฺติ,

อหิ อิตถุนนามิ วินยิ ปุจฺเจยฺยิ " แปลว่า " พระสงฆ์เจ้าข้า ของ
ฟังข้าพเจ้า, ถ้าความพร้อมพรั่งของสงฆ์ถึงที่แล้ว, ข้าพเจ้าขอถาม
พระวินัยต่อผู้มีชื่อนี้. " ชื่ออย่างไรกล่าวออกในที่ว่า " อิตถุนนามิ "
เช่นชื่ออุตตระ แก่กว่า กล่าวว่ " อายุสมนฺตํ อุตฺตริ " อ่อนกว่า
กล่าวว่ " อุตฺตริ ภิกฺขุ " ถ้าเป็นสังฆเถระ กล่าวว่ " อาวุโส
แทน " ภนฺเต. " คำประกาศสมมติตนเองเป็นผู้วิสันนาว่าอย่างนี้ :-
" สุณฺตฺว เม ภนฺเต สจฺโฆ, ยถิ สจฺฆสฺส ปตฺตกถลฺลํ, อหิ
อิตถุนนามเณ วินยิ ปุจฺจโห วิสขฺเขยฺยิ " แปลว่า " พระสงฆ์เจ้าข้า
ของฟังข้าพเจ้า, ถ้าความพร้อมพรั่งของสงฆ์ถึงที่แล้ว, ข้าพเจ้า
อันผู้มีชื่อนี้ ถามาถึงวินัยแล้ว ขอวิสันนา " ถ้าผู้ถามชื่อเรวตะ
แก่กว่า กล่าวว่ " อายุสมฺตา เรวเตน " อ่อนกว่า กล่าวว่
" เรวเตน ภิกฺขุณา " แทน " อิตถุนนามเณ. " ภิกษุอื่นประกาศ
สมมติให้เป็นผู้ถาม ประกอบชื่อแทนว่าอย่างนี้ :- " สุณฺตฺว เม
ภนฺเต สจฺโฆ, ยถิ สจฺฆสฺส ปตฺตกถลฺลํ, อายุสมฺมา เรวโต อายุสมนฺตํ
อุตฺตริ วินยิ ปุจฺเจยฺย " แปลว่า พระสงฆ์เจ้าข้า ฯ ล ฯ ขอ
ท่านเรวตะถามวินัยต่อท่านอุตตระ. " ให้เป็นผู้วิสันนาว่าอย่างนี้ :-
" สุณฺตฺว เม ภนฺเต สจฺโฆ, ยถิ สจฺฆสฺส ปตฺตกถลฺล, อายุสมฺมา
อุตฺตรโ ออายุสมฺตา เรวเตน วินยิ ปุจฺจโห วิสขฺเขยฺย " แปลว่า
" พระสงฆ์เจ้าข้า ฯ ล ฯ ขอท่านอุตตระอันท่านเรวตะถามถึงวินัย
แล้ววิสันนา. " ธรรมเนียมนี้คงไม่เป็นไปได้เท่าไรนัก ตกมาถึง
ภิกษุสงฆ์ไม่ใช่เจ้าของภาษาบาลี ทำไม่ถนัดหรือทำไม่ได้ด้วยเอง จึง

เกิดขึ้นเป็นแบบถามและวิสาขากันด้วยบุพพกรรม บุพพกิจ และองค์แห่งความพร้อมพร้งของสงฆ์ แห่งอุโบสถกรรมเท่านั้น ยืนที่ไม่ยักย้าย กลายเป็นพิธีไป. ในธรรมยุตติกนิกายเล็กมานานแล้ว เป็นแต่สวดเรื่อนั้นนำ พอได้บอกฤดู บอกจำนวนภิกษุ บอกวันอุโบสถเท่านั้น.

การสวดปาติโมกข์ ตรัสให้เป็นหน้าที่ของพระเถระผู้ใหญ่ แต่ถ้าไม่สามารถด้วยประการใดประการหนึ่ง จะเจริญให้ภิกษุอื่นผู้สามารถสวดก็ได้ เป็นอันว่ารูปใดรูปหนึ่งสวดก็ภิกษุผู้สวดนั้น ควรเลือกเอาผู้ฉลาด จำปาติโมกข์ได้ เข้าใจว่าพาทย์และอักษรถูกต้องจังหวะและชัดเจน และอาจสวดได้ ไม่ใช่ผู้มีเสียงแหบเสียงเครือหรือเจ็บเป็นหวัด. ภิกษุผู้สวด ควรตั้งใจสวดให้ชัดให้ดัง พอบริษัทได้ยินถนัดทั่วกัน แกล้งทำอ้อมแอ้มอุบอิบเสีย ท่านปรับเป็นทุกกฎ.

ในคำสวด มีที่เปลี่ยนวันแห่งหนึ่ง ถ้าวันที่ ๑๕ สวดว่า " อชฺชุ-โปสโต ปณฺณรโต " แปลว่า " อุโบสถวันนี้ที่ ๑๕ " ถ้าวันที่ ๑๔ สวดว่า " อชฺชุโปสโต จาคุทุทโต " แปลว่า " อุโบสถวันนี้ที่ ๑๔ " ถ้าเป็นวันปรองดอง สวดว่า " อชฺชุโปสโต สามคฺคี " แปลว่า " อุโบสถวันนี้ เป็นวันสามัคคี. "

ในปาติโมกข์ ท่านจัดหมวดไว้ เรียกว่าอุทเทศ โดยย่อมี ๕ นิตานุทเทศ ๑ ปาราชิกุทเทศ ๑ สังฆาทิเสสุทเทศ ๑ อนียตุทเทศ ๑ วิตถารุทเทศ ๑. อุทเทศหลังสงคราะห์นิตสัคคิยุทเทศ ๑ ปาจิตติ-ยุทเทศ ๑ ปาฏิเทศนียุทเทศ ๑ เสขิยุทเทศ ๑ สมถุทเทศ ๑ โดย

พิสดาร จึงเป็นอุทเทส ๕. นี้สำหรับจะได้อรรถกัณฑ์ตอนสวดปาติโมกข์
เมื่อถึงคราวที่จำเป็น. โดยปกติท่านให้สวดจนจบ เว้นแต่ไม่มีภิกษุ
จำได้จนจบ เช่นนี้ ให้สวดทำอุทเทสที่จำได้. อีกอย่างหนึ่ง เกิด
เหตุฉุกเฉินที่ท่านเรียกว่าอันตรายขึ้น ท่านให้สวดย่อได้. วิธีสวด
ตัดตอนนั้น ใน ๔ อุทเทสข้างต้น จะยกเลิกไม่สวดตั้งแต่อุทเทสใด
ไป ให้ย่อตั้งแต่อุทเทสนั้นด้วยสุดบท.

คำย่อนั้น ท่านวางแบบไว้ดังนี้ :- ต่างว่าสวดปาราชิกุทเทสจบ
แล้ว จะย่อตั้งแต่สังฆาติเสส ฟังสวดว่า " สุตา โข อายสุมฺมุตฺเทหิ
เตรส สงฺฆาติเสสา ฌมฺมา, สุตฺร โข อายสุมฺมุตฺเทหิ เทว อนิยตา
ฌมฺมา ฯ เป ฯ " แล้วลงทำยว่า " เอตฺตํ ตสฺส ภกฺวโต ฯ เป ฯ
สิกฺขิตพฺพํ " แบบนี้เทียบคำทำยอุทเทสว่า " อุทฺธิฏฺฐา โข อายสุมฺมุตฺโต
เตรส สงฺฆาติเสสา ฌมฺมา " และมีศัพท์ว่า " โข " ทุกแห่ง นำ
จะประกอบว่า " สุตา โข อายสุมฺมุตฺเทหิ เทรส สงฺฆาติเสสา ฌมฺมา,
ตตฺถายสุมฺมุตฺเต ปุจฺฉามิ ฯ เป ฯ เอวเมตฺติ ฌารยามี. " ตอนอนิยตุทเทส
เป็นต้น ก็ประกอบเช่นกัน ถ้าจะสวดเป็นตอนเดียวกัน นำจะตัด
ศัพท์ว่า " โข " และบทว่า " อายสุมฺมุตฺเทหิ " ข้างหลัง ๆ เสีย
คงไว้แต่ข้างต้นดังนี้ :- " สุตา โข อายสุมฺมุตฺเทหิ เทรส สงฺฆาติเสสา
ฌมฺมา, สุตฺรา เทว อนิยตา ฌมฺมา, ฯ เป ฯ ตตฺถายสุมฺมุตฺเต
ปุจฺฉามิ ฯ เป ฯ เอวเมตฺติ ฌารยามี " เช่นนี้ คำต่อทำยจะต้องว่า
" อุทฺธิฏฺฐํ โข อายสุมฺมุตฺโต นินฺทานิ, อุทฺธิฏฺฐา จตฺตารอ ปาราชิกา
ฌมฺมา, สุตฺรา เทรส สงฺฆาติเสสา ฌมฺมา, ฯ เป ฯ " ก่อนแล้วจึง

ต่อคำว่า "เอตตํ ๗ เป ๗ ลิกขิตพัพ" จึงถูกระเบียบ. แต่แบบ
เช่นนี้ จะใช้ได้เฉพาะในเวลาไม่มีผู้สามารถสวดจบ จะใช้เมื่อเกิด
เหตุฉุกเฉินขึ้นหาได้ไม่.

มติของข้าพเจ้าว่า สวดปาราชิกุทเทศจบแล้ว สวดคำท้าย
ที่เดียวกัน "อุทฺทิกฺขัง โข อายสฺมนฺโต นิตานัง, อุทฺทิกฺขฺจา จตฺตารโ
ปาราชิกา ชมฺมา, สุตฺตา เทรส สงฺฆาติเสสฺสา ชมฺมา, ๗ เป ๗
สุตฺตา สตฺตาริกรณสมฺมา ชมฺมา, เอตตํ ๗ เป ๗ ลิกขิตพัพ"
เช่นนี้ เข้าระเบียบไม่ถกถัน และอาจใช้ได้ในเวลาฉุกเฉิน. เมื่อกำลัง
สวดอุทเทศใดค้างอยู่ เหตุฉุกเฉินเกิดขึ้น เลิกอุทเทศนั้นกลางคันได้
เว้นแต่นิทานุทเทศ ต้องสวดจนจบ และพึงย่นอุทเทศนั้นด้วยสุตบท.

เหตุฉุกเฉินที่เรียกว่าอันตราย เป็นเหตุสวดปาติโมกข์ย่อได้นั้น
ท่านแสดงไว้ ๑๐ อย่าง คือ :-

๑. พระราชาเสด็จมา เลิกสวดปาติโมกข์เพื่อจะรับเสด็จได้.
๒. โจรมาปล้น เลิกสวดปาติโมกข์เพื่อหนีภัยได้.
๓. ไฟไหม้ เลิกสวดปาติโมกข์เพื่อดับไฟหรือเพื่อป้องกันไฟได้.
๔. น้ำหลากมา เลิกสวดปาติโมกข์เพื่อหนีน้ำได้. สวดกลาง
แจ้งฝนตก ก็เหมือนกัน.
๕. คนมามาก เลิกสวดปาติโมกข์เพื่อจะรู้เหตุ หรือเพื่อจะ
ได้ทำปฏิสังขารได้อยู่.
๖. ฝีเข้าภิกษุ เลิกสวดปาติโมกข์เพื่อขับฝี ได้อยู่.
๗. สัตว์ร้ายมีเสื่อเป็นต้น เข้ามาในอาราม เลิกสวดปาติโมกข์

เพื่อไล่สัตว์ได้อยู่.

๘. งูร้ายเลื้อยเข้ามาในที่ชุมนุม ก็เหมือนกัน.

๙. ภิกษุอาพาธโรคร้ายขึ้นในที่ชุมนุม อันเป็นอันตรายแก่ชีวิต เลิกสวดปาติโมกข์เพื่อช่วยแก้ไขก็ได้. มีอันเป็นตายในที่นั้น ก็เหมือนกัน.

๑๐. มีอันตรายแก่พรหมจรรย์ เช่นมีใครมาเพื่อจับภิกษุรูปใดรูปหนึ่ง เลิกสวดปาติโมกข์ เพราะความอลหม่านก็ได้.

กำลังสวดปาติโมกข์ค้างอยู่ มีภิกษุพวกอื่นมาถึงเข้า ถ้ามมากกว่าภิกษุผู้ชุมนุมอยู่ ท่านให้สวดตั้งต้นใหม่ ถ้าเท่ากันหรือน้อยกว่าส่วนที่สวดไปแล้ว ก็ให้เป็นอันสวดแล้ว ให้เธอผู้มาใหม่ฟังส่วนยังเหลือต่อไป, ถ้ารู้อยู่ในเบื้องต้นว่า ยังจักมีภิกษุมาอีก แต่นึกเสียว่าช่างเป็นไร แล้วสวด ท่านปรับอาบัติอุลลัจจัย ถ้าทำด้วยสะเพร่า นึกว่ามาเมื่อสวดถึงไหน ก็จงฟังตั้งแต่นั้น เช่นนี้ท่านปรับทุกกฎ แต่วิธีปฏิบัติก็เหมือนนัยหนหลัง. ถ้าสวดจบแล้ว จึงมีภิกษุอื่นมา แม้มากกว่า ไม่ต้องกลับสวดอีก เธอผู้มาใหม่พึงบอกปารีสุทธิในสำนักภิกษุผู้สวดผู้ฟังปาติโมกข์แล้ว.

ในอาวาสมีภิกษุหย่อน ๔ รูป ท่านไม่ให้สวดปาติโมกข์ มี ๓ รูป ท่านให้ทำปารีสุทธิอุโบสถ ดังนี้: ประชุมกันในโรงอุโบสถแล้วรูปหนึ่งสวดประกาศด้วยญัตติว่า " สุนนตุ เม ภนฺเต อายสฺมนฺตา อหฺมุโปสโต ปณฺณโรโส, ยทายสฺมนฺตานํ ปตฺตกฺกฺลฺลํ, มยฺ อญฺณมญฺญํ ปารีสุทธิอุโปสถํ กเรยฺยาม, " แปลว่า " ท่านทั้งหลายเจ้าข้า อุโบสถ

วันนี้ที่ ๑๕ ถ้าความพร้อมพรุ่งของท่านทั้งหลายถึงที่แล้ว เรา
ทั้งหลายพึงทำปาริสุทธิอุโบสถด้วยกัน." ถ้าท่านผู้สวดแก่กว่าเพื่อน
พึงกล่าวว่า "อาวุโส" แทน "ภนฺเต" ถ้าวันที่ ๑๔ พึงกล่าวว่า
"จตุทฺทโส" แทน "ปณฺณโรโส" ในลำดับนั้น ภิกษุผู้เถระ พึง
ทำฝ่าห่มเฉียงบ่า นั่งกระหย่ง ยกมือประณมบอกความบริสุทธิต์ของ
ตนว่า "ปรีสุทฺโธ อหิ อาวุโส, ปรีสุทฺโธติ มํ ชาเรถ" ๓ หน
แปลว่า "ฉันบริสุทธิแล้วขอ ขอเธอทั้งหลายจำฉันว่าผู้บริสุทธิ
แล้ว." ภิกษุ นอกนี้ ก็พึงทำอย่างนั้นตามลำดับพรรษา พึงบอกว่า
"ปรีสุทฺโธ อหิ ภนฺเต, ปรีสุทฺโธติ มํ ชาเรถ" แปลว่า "ผม
บริสุทธิแล้วขอรับ ขอท่านทั้งหลายจงจำผมว่าผู้บริสุทธิแล้ว." ถ้ามี ๒
รูปไม่ต้องตั้งฉัตร เป็นแต่บอกปาริสุทธิแก่กัน ผู้แก่บอกว่า
"ปรีสุทฺโธ อหิ อาวุโส, ปรีสุทฺโธติ มํ ชาเรหิ" ผู้อ่อนบอกว่า
"ปรีสุทฺโธ อหิ ภนฺเต, ปรีสุทฺโธติ มํ ชาเรถ" รูปละ ๓ จบ.
ถ้าอยู่รูปเดียว ท่านให้รอกฤษอื่นจนสิ้นเวลา เห็นว่าไม่มาแล้ว ให้
อธิษฐานว่า "อชฺช เม อุโปสโถ" แปลว่า "วันนี้อุโบสถของเรา."

ตามความนิยม ภิกษุจะเลือกทำอุโบสถที่ง่ายคายกว่าที่ยาก
ไม่ควร เพราะฉะนั้น จึงมีห้ามไว้ว่า เมื่อถึงวันอุโบสถ อย่าหลีกเลี่ยง
ไปข้างไหนเสีย. อธิบายว่า ถ้าในอาวาส อาจสวดปาติโมกข์ได้
อย่าไปในที่จะได้ได้ฟังปาติโมกข์. ในอาวาสไม่มีภิกษุสวดปาติโมกข์
ได้ ให้ภิกษุผู้เถระ ส่งภิกษุหนุ่มไปเรียนมาจากอื่นโดยพิสดารหรือ
โดยย่อ สุดแล้วแต่จะจำได้. ถ้าจัดการเรียนปาติโมกข์มาจากอื่นไม่

สำเร็จ ห้ามไม่ให้อยู่จำพรรษาในอาวาสเช่นนั้น อธิบายข้อนี้ว่า ถ้าอาจไปทำสังฆอุโบสถกับสงฆ์ในอาวาสอื่นได้ อยู่จำพรรษาในอาวาส เช่นนั้นก็ควร.

พระสาวกผู้ใหญ่ไปปางก่อน ย่อมเคารพในสังฆอุโบสถ เช่น พระมหากัสสป เดินทางมาเพื่อทำอุโบสถแต่ไกล ต้องข้างลำน้ำ ฝ้าย่อนเปียก. พระมหากปิน ดำริว่า เสร็จกิจพระศาสนาแล้วคิดจะ เลิก ไม่ไปเข้าประชุมทำอุโบสถ พระศาสดาตรัสเตือนเพื่อรักษา ธรรมเนียมและให้กายสามัคคี ท่านก็ยอมรับปฏิบัติตาม.

ปวารณา

ในวันเพ็ญแห่งเดือนกัตติกาตัน ที่เต็ม ๓ เดือนแต่วันจำพรรษา มีพระพุทธานุญาตให้ภิกษุที่อยู่จำพรรษาถ้วนไตรมาส ทำปวารณา แทนอุโบสถ.

กิจเบื้องต้นแห่งปวารณา ก็เหมือนแห่งอุโบสถ เป็นแต่ในส่วนบุพพกิจ ไม่นำปาริสุทธิ นำปวารณาของภิกษุขึ้นมา. คำมอบ ให้ปวารณาว่า "ปวารณั ทมฺมิ, ปวารณั เม หร, มมตุถาย ปวาเรหิ." แปลว่า "ฉันมอบปวารณาของฉัน ขอเธอจงนำปวารณา ของฉันไป ขอเธอจงปวารณาแทนฉัน." นี่เป็นคำของผู้เจ็บที่แก่ กว่า ถ้าอ่อนกว่า ใช้คำว่า "หรด" แทน "หร" ใช้คำว่า "ปวาเรถ" แทน "ปวาเรหิ" ฟังถือเอาความแปลโดยสมควร แก่โหวาร. ภิกษุผู้รับมอบปวารณาไป ทวงที่จะปวารณาแทนเธอ ในลำดับของเธอ คำปวารณาแทนนั้น จะควรกล่าวอย่างไร จัก

แสดงข้างหน้า.

วันปวารณานั้น โดยปกติเป็นวันที่ ๑๕ เรียกว่า " ปณฺณรสี " ถ้าสงฆ์ยังไม่ปวารณาในวันนั้น เลื่อนวันปวารณาออกไปอีกปักข์หนึ่ง ก็จะพึงเป็นวันที่ ๑๔ เรียกว่า " จาคุทุทสี " หรือปรองดองกันเข้าได้ในวันนั้น ก็จะพึงเป็นวันสามัคคี จึงได้วันเป็น ๓ จุจฺจโอบสฺส. ในอุตฺตติกถาวเพียง " อชฺช ปวารณา " เพ่งเอาวันปกติ.

จำนวนภิกษุผู้ประชุม ๕ รูปเป็นอย่างน้อย จึงทำปวารณาเป็นการสงฆ์ได้ เกินกว่านั้นใช้ได้. มีจำนวนมากกว่าอุโบสถ ๑ รูปนั้นเข้าใจว่า เมื่อเป็นผู้ปวารณา ๑ รูป อีก ๔ รูปจะได้ครบองค์เป็นสงฆ์, ๔ รูป ๓ รูป ๒ รูป พึงทำปวารณาเป็นการคณะ. รูปเดียวพึงอธิษฐานเป็นการบุคคล.

ทำปวารณาเป็นการสงฆ์ พึงตั้งอุตฺตติประกาศแก่สงฆ์ก่อนแล้วจึงปวารณา. ปวารณานั้น คือบอกให้โอกาสแก่ภิกษุทั้งหลาย เพื่อปรารธนาตักเตือนว่ากล่าวตนได้.

ธรรมเนียมวางไว้ ให้ปวารณารูปละ ๓ หน โดยปกติ ถ้ามีเหตุขัดข้อง จะทำอย่างนั้นไม่ตลอดด้วยประการใดประการหนึ่ง จะปวารณารูปละ ๒ หนหรือ ๑ หน หรือพรรษาเท่ากัน ให้ว่าพร้อมกันก็ได้. จะปวารณาอย่างไร พึงประกาศแก่สงฆ์ให้รู้ด้วยอุตฺตติก่อน. วิธีตั้งอุตฺตตินั้น พึงรู้ดังนี้ :-

๑. ถ้าจะปวารณา ๓ หน พึงตั้งอุตฺตติว่า " สุณฺณาคู เม ภนฺเตตฺถ สฺงฺโฆ, อชฺช ปวารณา ปณฺณรสี, ยถิ สฺงฺฆสฺส ปตฺตคฺคฺลฺลํ. สฺงฺโฆ

เตวาจิกิ ปวาเรยฺย." แปลว่า "ท่านเจ้าข้า ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า
ปวารณานี้ที่ ๑๕ ถ้าความพร้อมพรั่งของสงฆ์ถึงที่แล้ว สงฆ์พึง
ปวารณา ๓ หน." นี้เรียกว่า "เตวาจิกา ฅตฺติ." เมื่อตั้งญัตติ
อย่างนี้แล้ว ต้องปวารณารูปละ ๓ หน จะลดไม่ควร.

๒. ถ้าจะปวารณา ๒ หน พึงตั้งญัตติเหมือนอย่างนั้น แต่ลง
ท้ายว่า "สฺวโฆ เทววาจิกิ ปวาเรยฺย" แปลว่า "สงฆ์พึงปวารณา ๒
हन." นี้เรียกว่า "เทววาจิกา ฅตฺติ." เช่นนี้ จะปวารณาเท่านั้น
หรือมากกว่าได้ แต่จะลดไม่ควร.

๓. ถ้าจะปวารณาคนเดียว พึงตั้งญัตติลงท้ายว่า "สฺวโฆ
เอกวาจิกิ ปวาเรยฺย" แปลว่า "สงฆ์พึงปวารณาคนเดียว." นี้
เรียกว่า "เอกวาจิกา ฅตฺติ." เช่นนี้ปวารณาคนเดียวหรือมากกว่า
ได้ทั้งนั้น แต่ผู้พรรษาเท่ากัน ปวารณาพร้อมกันได้ควร.

๔. ถ้าจะจัดภิกษุมิพรรษาเท่ากัน ให้ปวารณาพร้อมกัน พึง
ตั้งญัตติลงท้ายว่า "สฺวโฆ สมานวสุลิกิ ปวาเรยฺย" แปลว่า "สงฆ์
พึงปวารณามีพรรษาเท่ากัน" นี้เรียกว่า "สมานวสุลิกา ฅตฺติ."
เช่นนั้น ภิกษุมิพรรษาเท่ากัน ปวารณาพร้อมกัน ๓ หน ๒ หน หนึ่ง
ได้ทั้งนั้น.

วิธีตั้งญัตติ ๔ แบบข้างต้นนี้ ระบุประการ.

๕. ถ้าจะไม่ระบุประการพึงตั้งครอบทั่วไป ลงท้ายเพียงว่า "สฺวโฆ
ปวาเรยฺย" แปลว่า "สงฆ์พึงปวารณา" นี้เรียกว่า "สพฺพสงฺคาหิกา
ฅตฺติ." เช่นนี้ จะปวารณาก็หนักก็ได้ แต่ท่านห้ามไม่ให้ผู้มีพรรษา

เท่ากัน ปวารณาพร้อมกัน แต่ข้าพเจ้าเห็นว่า ควรจะได้.

อันตราย ๑๐ อย่าง โดยที่สุตทายกมาทำบุญ หรือมีธรรมสวณะ
อยู่จนสว่าง ท่านให้ถือเป็นเหตุขัดข้องได้.

ครั้งตั้งญัตติแล้ว ภิกษุผู้เถระ ฟังทำผ้าห่มเฉียงบ่า นั่งกระหย่ง
ประณมมือ กล่าวปวารณาต่อสงฆ์ว่า " สงฆ์ อาวุโส ปวาเรมิ
ทิฏฺฐเณ วา สุเตน วา ปริสฺสกาย วา, วทนฺตุ มํ อายสฺมฺนฺโต
อนุกมฺปิ อูปาทาย, ปสฺสฺสนฺโต ปฏิกฺกกริสฺสํ, ทฺุณิยมฺปิ อาวุโส ฯ เป ฯ
ตติยมฺปิ อาวุโส สงฺฆํ ปวาเรมิ ฯ เป ฯ ปฏิกฺกกริสฺสํ. " แปลว่า
" เธอ ฉันปวารณาต่อสงฆ์ ด้วยได้เห็นก็ดี ด้วยได้ฟังก็ดี ด้วยสงสัย
ก็ดี ขอท่านทั้งหลายจงอาศัยความกรุณา ว่ากล่าวฉัน ฉันเห็นอยู่
จักทำคืนเสีย. ฉันปวารณาต่อสงฆ์ครั้งที่ ๒ ฯ ล ฯ ครั้งที่ ๓ ฯ ล ฯ
จักทำคืนเสีย. " ภิกษุ นอกนี้ ฟังปวารณาตามลำดับแก่ทีละรูป เว้น
ไว้แต่คราวให้ผู้มีพรรษาเท่ากันปวารณาพร้อมกัน. โดยนัยนั้นเปลี่ยน
ใช้คำว่า " ฆนฺเต " แทน " อาวุโส " เท่านั้น.

ในคราวที่มีนำปวารณาของภิกษุอื่นมา ผู้นำน่าจะปวารณา
แทนเธอ เมื่อถึงลำดับของเธอ เช่นตัวอย่างดังนี้ :- " อายสฺมา ฆนฺเต
อฺุตฺตโร คีลาโน สงฺฆํ ปวาเรติ ทิฏฺฐเณ วา สุเตน วา ปริสฺสกาย
วา, วทนฺตุ ตํ อายสฺมฺนฺโต อนุกมฺปิ อูปาทาย, ปสฺสฺสนฺโต ปฏิกฺก-
กริสฺสตี, ทฺุณิยมฺปิ ฆนฺเต ฯ เป ฯ ตติยมฺปิ ฆนฺเต อายสฺมา อฺุตฺตโร
คีลาโน สงฺฆํ ปวาเรติ ฯ เป ฯ ปฏิกฺกกริสฺสตี " แปลว่า " ท่าน
เจ้าข้า ท่านอุตฺตระอาพาธ ปวารณาต่อสงฆ์ ด้วยได้เห็นก็ดี ด้วย

ได้ฟังก็ดี ด้วยสงสัยก็ดี ขอท่านทั้งหลายจงอาศัยความกรุณาว่ากล่าวท่าน ท่านเห็นอยู่ จักคืนคำเสีย, ท่านอุตตระอาพาธ ปวารณาต่อสงฆ์ครั้งที่ ๒ ๆ ล ๆ ครั้งที่ ๑ ๆ ล ๆ จักทำคืนเสีย." ถ้าผู้นำแก้วว่ากล่าว " อุตุตโร ฆนเต ภิกขุ " แทน " आयस्सुมา ฆนเต อุตุตโร " ถ้าชื่ออื่น ก็พึงเปลี่ยนไปตามชื่อ และพึงถือเอาความเข้าใจโดยสมควรแก่รูปความ.

ธรรมเนียมเดิม นั่งกระหย่งอยู่กว่าจะปวารณาเสร็จทั้งนั้น ครั้นพระเถระแก่ทนไม่ไหวเป็นลมล้มลง จึงทรงอนุญาตให้นั่งลงได้ เมื่อตนปวารณาแล้ว, กิริยาที่ให้นั่งกระหย่งกว่าตนจะปวารณาแล้วนี้ เพศความว่า ครึ่งก่อนสงฆ์หมู่หนึ่ง ผู้ทำปวารณาไม่มากนัก จึงพอทำได้ ในวัดมีพระมาก พระผู้อยู่ข้างปลายทนไม่ไหวแน่. ข้าพเจ้าได้ทราบว่าเป็นไปปวารณาที่อื่นตามลำพังบ้าง แบ่งไปสมทบกับสงฆ์ที่วัดอื่นบ้าง. ประการต้นไม่งาม ดูเหมือนสงฆ์แตกกันเป็น ๒ พวก ประการหลังไม่สมแก่เหตุ. การปวารณาขอให้ว่ากล่าวตักเตือนกันนั้น สำหรับภิกษุหมู่เดียวกัน รู้จักตัวกันอยู่. ข้าพเจ้าเห็นว่าถือเอาการนั่งกระหย่งไม่ไหวเป็นเหตุขัดข้อง ปวารณาเพียงรูปละหน้า หรือแม้จัดภิกษุผู้มีพรรษาเท่ากัน ให้ปวารณาพร้อมกัน ดีกว่าทำ ๒ ประการข้างต้น. เมื่อจะทำอย่างนั้น ควรประกาศเหตุขัดข้องให้สงฆ์ทราบก่อนแล้ว ตั้งญัตติบอกให้ปวารณาโดยประการอันจะทำ.

ถ้าในชุมนุมนั้น มีภิกษุผู้ไม่อาจปวารณาได้เพราะพรรษาขาด หรือแม้อุปสมบทภายหลังแต่วันเข้าพรรษา และมีจำนวนไม่มากกว่า

ภิกษุผู้อาจปวารณา แม้มีจำนวนถึง ๔ รูป ท่านให้บอกปารีสัทธา เมื่อภิกษุนอกนี้ปวารณาเสร็จแล้ว ถ้ามีจำนวนมากกว่า ท่านให้ สวดปาติโมกข์ เมื่อจบแล้วจึงให้ภิกษุนอกนี้ปวารณาในสำนักเธอ ทั้งหลาย ห้ามไม่ให้ตั้งญัตติทำการสงฆ์การคณะทั้ง ๒ อย่าง ในวันเดียวกัน.

ดิถีที่ปวารณานั้น จะเลื่อนกระชั้นใน ๓ เดือนแต่วันเข้าพรรษา เข้ามาหาได้ไม่ จะเลื่อนออกไปอีกปีหนึ่งหรืออีกเดือนหนึ่งได้อยู่ ถ้าจะเลื่อน ต้องประกาศให้สงฆ์รู้เหตุแล้วทำอุโบสถในวันนั้น เมื่อ ถึงวันกำหนดจึงทำปวารณา. เหตุเป็นเครื่องยกขึ้นอ้างในการเลื่อน ปวารณานั้น กล่าวไว้ในบาลี มีภิกษุจะเข้ามาสมทบปวารณาด้วย ด้วยหมายจะคัดค้านผู้นั้นผู้นี้ ทำให้เกิดอธิกรณ์ขึ้นอย่างหนึ่ง, อยู่ด้วยกันเป็นผาสุก ปวารณาแล้วต่างจะจากกันจาริกไปเสียอย่างหนึ่ง. ใน บัดนี้ ไม่มีสงฆ์หมู่ไหนจะเลื่อน จึงแสดงแต่โดยสังเขปพอรู้เค้า.

ในอวาสมภิกษุหย่อน ๕ รูป ท่านห้ามไม่ให้ทำสังฆปวารณา ถ้ามี ๔ รูปหรือ ๓ รูป ฟังประชุมกันแล้ว รูปหนึ่งประกาศด้วยญัตติ ว่า " สุนนตุ เม อายสมนุโต, อชช ปวารณา ปณณรสี, ยทายสานุदानं ปตตกลลั, มย อญณมณณั ปวาเรยยาม " แปลว่า " ท่านเจ้าข้า ท่านทั้งหลายจงฟังข้าพเจ้า ปวารณานี้ที่ ๑๕ ถ้า ความพร้อมพรังของท่านทั้งหลายถึงที่แล้ว, เราทั้งหลายฟังปวารณา กันเถิด." ถ้า ๓ รูปว่า " อายสมุตตา " แทน " อายสมนุโต. " แล้วฟังกล่าวปวารณาตามลำดับ, เพราะน้อยปรุ เป็นอันเข้าใจชัดว่า

ต้องว่า ๓ หนเต็มที. คำปวารณาว่า " อหิ อากุโส อายสุมนฺเต
ปวารณมิ ฯ เป ฯ ปฏิกุกริสฺสามิ. ทุตฺติมฺปิ อากุโส ฯ เป ฯ ตติยมฺปิ
อากุโส อายสุมนฺเต ปวารณมิ ฯ เป ฯ ปฏิกุกริสฺสามิ " นี้
นำห้รับรูปแก่ รูปอ่อนว่า " ภาณฺเต " แทน " อากุโส. " ถ้ามีแต่ ๒ รูป
ไม่ต้องตั้งญัตติ ปวารณากันทีเดียว. คำปวารณาว่า " อหิ อากุโส
อายสุมนฺตํ ปวารณมิ ฯ เป ฯ วทตฺ มํ อายสฺมา ออนุกมฺปิ อฺปาทาย,
ปสฺสนฺโต ปฏิกุกริสฺสามิ. " นี้เรียกว่า คณปวารณา. อยู่รูปเดียว
ท่านให้เตรียมที่ทางและคอยภิกษุอื่นจนสิ้นเวลา เห็นไม่มาแล้ว
ให้อธิษฐานว่า " อชฺช เม ปวารณา " แปลว่า " ปวารณาของเรา
วันนี้ " นี้เรียกว่า บุคคลปวารณา.

โดยนัยอันกล่าวแล้ว วันปวารณามี ๓ คือ จาคุททสี ปัณณรสี
สามัคคี, การก คือผู้ทำก็มี ๓ คือ สงฆ์ คณะ บุคคล, อากาโรที่
ทำก็มี ๓ คือ ปวารณาต่อที่ชุมนุม ๑ ปวารณากันเอง ๑ อธิษฐานใจ ๑
ทำนองเดียวกับอุโบสถ.

อธิบายนอกจากนี้ ฟังรู้โดยนัยอันกล่าวแล้วในอุโบสถ.

กัณฑ์ที่ ๑๘

อุปปลกิริยา

ในกัณฑ์นี้จักแสดงการทำงานอภีรตนอภีรยของสมณะ ที่เรียกว่า อุปปลกิริยา. จำแนกออกโดยประเภทเป็น ๓ คือ อนุจาร ๑ ปาปสมาจาร ๑ อเนสนา ๑. ความประพฤติไม่ดีไม่งาม และเล่นมีประการต่าง ๆ จัดเข้าในอนุจาร, ความประพฤติเลวทราม จัดเข้าในปาปสมาจาร, ความเล็งชิงไม่สมควร จัดเข้าในอเนสนา.

อนุจาร

๑. เล่นอย่างเด็ก แสดงไว้ในบาลี เล่นของ เช่น เล่นเรื่อนน้อย ๆ รถน้อย ๆ เรื่อน้อย ๆ ฆนุ้อย ๆ เล่นการ เช่น เล่นดวงทราย ผิวปาก เลียนคนตาบอด คนง่อย เป็นต้น.

๒. เล่นคะนอง แสดงไว้ในบาลี เช่น หกคะเมน ปล้ำกันชกกัน วิ่งคัดข้างคัดม้า ขว้างปาอะไรเล่น.

๓. เล่นพนัน คือมิได้มีเสีย มีชนะมีแพ้ มีถูกมีผิด แสดงไว้ในบาลี เช่นหมากรุก หมากไหว หมากแยก [คือที่ใช้แจงเบี้ย] สกา ขลุบหรือคลี เล่นทายกัน.

๔. เล่นปู้ยี่ปู้ยำ คือ ทำความเสียหายให้แก่ผู้อื่น. ในบาลีแสดงตัวอย่างไว้ เช่นจุกป่าเล่น.

๕. เล่นอึ่งคะนึ่ง ในบาลีแสดงตัวอย่างไว้ เช่นแสดงธรรมด้วยเสียงขับอันยาว การสวดพระธรรมและการเทศนาตลกคะนอง

นับเข้าในข้อนี้.

การเล่นดั่งว่ามานี้ ที่ไม่มีปรับโทษสูงกว่า ปรับเป็นอาบัติ
ทุกกฏเสมอกัน.

การร้อยดอกไม้ ท่านก็ห้าม. นี้มีการร้อยดอกไม้ให้กุลสตรี
เป็นมูล ภายหลังกลายมาเป็นธรรมเนียม. ในบาลีแสดงอุปวัตติ
[ดอกไม้ที่ทำให้หลาก] ๖ ชนิดไว้ เพื่อกำหนดรู้ อากการร้อยดอกไม้
ดังนี้ :-

๑. " คนุณิมิ " ร้อยตริง ได้แก่ดอกไม้ที่เรียกว่าระเบียบ เขา
เอาดอกมะลิเป็นต้น เสียบเข้าในระหว่างใบตองอันเจียนไว้ แล้วตริง
ให้ติดกันโดยรอบ แล้วร้อยประสมเข้ากับอย่างอื่นเป็นพวง เช่น
พวงกุ้งชันเป็นตัวอย่าง. เอาดอกไม้สีต่าง ๆ ตริงบนพื้นใบตองเป็นลาย
ที่เรียกว่าแบบสีสำหรับทำพวง กลิ่นสี ก็นับเข้าในชนิดนี้.

๒. " โภบุผิมิ " ร้อยควบหรือร้อยคুম ได้แก่ดอกไม้ที่ร้อยเป็น
สาย ๆ แล้วควบหรือคুমเข้าเป็นพวง เช่นพวงอุบะ สำหรับห้อย
ปลายกุ้งหรือสำหรับห้อยตามลำพัง และพวงกุ้งสาย เป็นตัวอย่าง.

๓. " เวธิมิ " ร้อยแทงหรือร้อยเสียบ ได้แก่ดอกไม้ที่ร้อย
สวมดอก เช่นสายแห่งอุบะ หรือพวงมาลัยบางอย่าง เช่นพวง
มาลัยดอกปีบและดอกกรรณิกา และได้แก่ดอกไม้ที่ใช่เสียบไม้ เช่น
พุ่มดอกพุทธรักษา พุ่มดอกบานเย็น เป็นตัวอย่าง.

๔. " เวถิมิ " ร้อยพันหรือร้อยผูก ได้แก่ช่อดอกไม้และกลุ่ม
ดอกไม้ที่เขาเอาไม้เสียบก้านดอกไม้แล้วเอาด้ายพันหรือผูกทำขึ้น.

๕. " ปุริมิ " ร้อยวง ใต้แก่ดอกไม้ที่ร้อยสวมดอก หรือร้อย
แทงก้านเป็นสาย แล้วผูกเข้าเป็นวง นี้คือพวงมาลัย.

๖. " วายิมิ " ร้อยกรอง ใต้แก่ดอกไม้ที่ร้อยถักเป็นตาเป็นฝั้น
นี้เรียกว่าตาข่าย.

อุปสวิกัทธิ ๖ เหล่านี้ แสดงอาการร้อยดอกไม้ละอย่าง ๆ แต่
อุปสวิกัทธิบางอย่าง สำเร็จด้วยอาการอย่างเดียว เช่นพุ่มดอกไม้บานเย็น
ใช้เสียบเท่านั้น บางอย่างสำเร็จด้วยอาการกว่าอย่างเดียว เช่นพวง
มาลัย ใช้ร้อยแทงแล้ววงเข้าเป็นพวง.

พวกภิกษุไม่รู้จักร้อยดอกไม้ จึงแก้เรื่องนี้ฟังไม่ได้ ตั้งแต่
ในอรรถกถาตลอดจนในบุพพสิกขาวัณณา ปรับอาบัติยับยั้งไป
หมด จนมัดก้านดอกบัวเข้าเป็นกำ และแขวนตาข่ายรอบธรรมาสน์
ข้าเจ้าปรารถนาจะนำความเข้าใจให้ถูก จึงอธิบายอุปสวิกัทธิ ๖ ใน
บาลีไว้ในที่นี้.

ข้อ ๑. ท่านห้ามมิให้เรียน ไม่ให้บอกศิรัจฉานวิชา. อะไร
เป็นศิรัจฉานวิชา ควรอธิบาย. เป็นธรรมเนียมของเจ้าลัทธิทั้งหลาย
ยกย่องเชิดชูแต่ลัทธิของตน หมิ่นลัทธิของคนอื่นว่าเลวทราม ตีเตียน
เสียดอย่างสบเสียด เรียกว่าความรู้ของสัตว์ศิรัจฉาน และห้ามไม่ให้
เรียน ไม่ให้บอกกัน. ข้อนี้ทำให้ผู้ถือลัทธินั้น รู้เฉพาะในทางเดียว.
ไม่ได้ใช้ญาณให้กว้างขวาง มีความรู้สั้น. ในพระพุทธศาสนาก็มี
ห้ามเช่นนี้เหมือนกัน จะมีมาแต่ครั้งพุทธกาลหรือเกิดขึ้นเมื่อภายหลัง
ข้าพเจ้าของดจากออกมดีไว้ที. พระพุทธศาสนาเกิดขึ้นแก่ศาสนา

พราหมณ์ พวกภิกษุในภายหลังถูกห้ามไม่ให้เรียนลัทธิพราหมณ์ จึงมีความรู้แคบ แม้ในพระพุทธศาสนานี้เอง เพราะไม่มีญาณจะเปรียบเทียบกันได้. ศิรัจฉานวิชานั้น ดูเหมือนท่านแก้รอบทั่วไปทุกอย่าง อันไม่เกี่ยวกับธรรมของภิกษุ จักแสดงพอเห็นเป็นทาง ปฏิบัติพอดีพองามในบัดนี้.

๑. ความรู้ในการทำเสน่ห์ เพื่อให้ชาวนั้นหญิงนี้รักกัน.
๒. ความรู้ในการทำให้ผู้นั้นผู้นี้ถึงความวิบัติ.
๓. ความรู้ในทางใช้ภูตผีอวดฤทธิ์เดชต่าง ๆ.
๔. ความรู้ในทางทำนายทายทัก เช่นรู้หว่านว่าจะออกอะไร.
๕. ความรู้อันจะนำไปให้หลงมงาย เช่นหุงปรอทให้มีอิทธิฤทธิ์ หุงเงินหรือทองแดงให้เป็นทอง.

เหล่านี้จัดเป็นศิรัจฉานวิชาได้ เพราะเป็นความรู้ที่เขาสงสัย ว่าลวงหรือหลง ไม่ใช่ความรู้จริงจัง ผู้บอกเป็นผู้ลวง ผู้เรียนก็เป็นผู้หัดเพื่อจะลวง หรือเป็นผู้หลงมงาย.

ปาปสมาจาร

นี้เนื่องด้วยสมคบกับคฤหัสถ์ ด้วยการสมาคมอันมิชอบ ที่ท่านเรียกบุคคลผู้ทำว่า ผู้ประทุษร้ายสกุล โดยอธิบายอันกล่าวแล้วใน สังฆาทิเสส สิกขาบทที่ ๑๓ มีประเภท ดังนี้ :-

๑. ให้ของกำนัลแก่สกุลอย่างคฤหัสถ์เขาทำ. แสดงไว้ในบาลีว่า ให้ดอกไม้และผลไม้ เป็นต้น.
๒. ทำสวนดอกไม้ไว้ ตลอดถึงร้อยดอกไม้เพื่อบำเรอเขา.

๓. แสดงอาการประจบเขา เมื่อเข้าไปในสกุล เช่นพูกประจ้อ ประแจและอุ้มลูกเขา.

๔. ยอมตัวลงให้เขาใช้สอยไปนั้นไปโน้น ทำอย่างนั้นอย่างนี้ นอกจากกิจพระศาสนา. แต่จะรับธุระเขาในทางกิจพระศาสนา เช่น เขาจะบริจาทาน ช่วยนิมนต์พระให้ เขาจะฟังธรรม นิมนต์พระ เทศน์ให้ ไม่มีโทษ. การติดต่อยุ่ตามเขาไปข้างไหน จัดเข้าในข้อนี้. ธุระของมารดาบิดา คนเตรียมบวช เรียกปิ่นทุปลาส และ ไวยาวัจกรของตน แม้นอกจากการพระศาสนา ท่านอนุญาติ แม้อย่างนั้น ควรเลือกแต่กิจอันควร.

๕. รับเป็นหมอรักษาไข้เจ็บของคนในสกุล ถือเป็นหมอสำหรับบ้าน. ข้อนี้จักกล่าวถึงในข้างหน้า ฟังรู้ในที่นี้ว่า หมายถึงการยอมตัวให้เขาใช้ในทางหนึ่ง.

๖. รับของฝากของเขาอันไม่สมควร เช่นรับของโจรและรับของต้องห้าม. การรับของฝากนี้ ท่านห้ามด้วยประการทั้งปวง เพื่อจะไม่ต้องผูกพันด้วยความเป็นผู้ต้องสำนองเพราะของนั้น เมื่อเพ่งเฉพาะเป็นปาปสมาจาร ควรจะเป็นของที่กล่าวแล้ว.

ปาปสมาจาร ดังว่ามานี้ ที่ไม่มีปรับโทษสูงกว่า ปรับเป็นอาบัติทุกกฏเสมอกัน นอกจากนั้น เป็นฐานที่สงฆ์จะทำการลงโทษอีก ๓ สถาน คือ ตำหนิโทษ ที่เรียกว่าตัจชนิยกรรม, ถอดยศ คือ ถอดจากความเป็นผู้ใหญ่ เรียกนิยสกรรม, ขับเสียดจากวัด เรียกปีพพานิยกรรม สถานใดสถานหนึ่ง.

อีกอย่างหนึ่ง เนื่องด้วยการรุกรานหรือตัดรอนคฤหัสถ์ มีประเภทดังนี้ :-

๑. ขวนขวายเพื่อตัดลาภของเขา.
๒. ขวนขวายเพื่อความเสื่อมเสียแห่งเขา.
๓. ขวนขวายเพื่อเขาอยู่ไม่ได้ ต้องออกจากถิ่นฐาน.
๔. คำว่าเปรียบเปรยเขา.
๕. ยุยงให้เขาแตกกัน.
๖. พுகกดเขาให้เป็นคนเลว [คือพุกควาจาหยาบต่อเขา เช่น เรียกอ้าย เรียกอี ขึ้นมึง ขึ้นกู ที่ถือเป็นคำเลวในกาลนี้].

๗. ให้บัญญัติอันเป็นธรรมแก่เขาแล้ว ไม่ทำให้สมจริง. ความประพฤติเลวทรามเห็นปานนี้ นอกจากปรับอาบัติตามวัตถุ เป็นฐานที่สงฆ์จะลงโทษด้วยปฏิสารณียกรรม คือ ให้หวนระลึกถึงความผิด และขมาคฤหัสถ์ผู้ที่ตนรุกรานหรือตัดรอน.

ภิกษุผู้ถึงพร้อมด้วยอาจารย์ ย่อมไม่ทอดตนเป็นคนสนิทของสกุล โดยฐานเป็นคนเลว อีกฝ่ายหนึ่งไม่รุกรานตัดรอนเขา แสดงเมตตาจิต ประพฤติพอดีพองาม ยังความเลื่อมใสนับถือของเขา ให้เกิดในตน เรียกว่า " กุลปสามโก " เป็นศรีของพระศาสนา พระศาสดาทรงยกย่องพระกาฬุทายี ว่าเป็นเอตทัคคะในทางนี้ ที่ควรภิกษุในภายหลังจะถือเอาเป็นเยี่ยงอย่าง.

ภิกษุผู้ไม่เคร่ง ย่อมวางตนลงเป็นคนเลวเสียทีเดียว ฝ่ายภิกษุผู้เคร่ง ก็ไม่แลเหลียวแสดงเมตตาเอื้อเพื่อแก่เขาบ้าง ดังคำก่อนของ

พวกคฤหัสถ์ ในต้นนิทานแห่งสังฆาทิเสส สิกขาบทที่ ๑๓ ว่า " มีหน้าสยิว " ฉะนั้น ภิกษุผู้ศึกษาและปฏิบัติพระวินัย พึงผ่อนผัน ประพฤติพอดีพองามดังกล่าวแล้วเถิด.

อนสนา

นี้ได้แก่กริยาแสวงหาเลี้ยงชีพในทางไม่สมควร แสดงโดยคำ เป็น ๒ คือ :-

การแสวงหาเป็นโลกวัชชะ มีโทษทางโลก ๑.

การแสวงหาเป็นปณัตติวัชชะ มีโทษทางพระบัญญัติ ๑.

การแสวงหาในทางบาป เช่นทำโจรกรรมและหลอกลวงให้เขา เชื่อถือ และในทางที่โลกเขาดูหมิ่น จัดเป็นโลกวัชชะ ท่านแสดง ความข้อนี้ไว้ในบาลี ยกตัวอย่าง ภิกษุอวดอุตริมนุสสรธรรมโดยตรงหรือโดยอ้อม และชักสื่อในระหว่างชายกับหญิง เพราะเหตุแห่งการเลี้ยงชีพ. การแสวงหาในทางผิดธรรมเนียมของภิกษุ แม้ไม่มีโทษแก่คนพวกอื่น จัดเป็นปณัตติวัชชะ ท่านแสดงความข้อนี้ไว้ในบาลี ด้วยทำวิญญูติ คือ ออกปากขอของต่อคนที่ไม่ควรขอ หรือในเวลาที่ไม่ควรขอ. ยังมีการแสวงหาที่ท่านห้ามอีกบางประการ จัดเข้าในประเภทหลัง รวบรวมแสดงดังต่อไปนี้ :-

๑. ทำวิญญูติ คือ ออกปากขอของต่อคนที่ไม่ควรขอ หรือในเวลาที่ไม่ควรขอ. คฤหัสถ์ผู้มีไช้ญาติ มิใช่ปวาราณา ในเวลาปกติเป็นคนไม่ควรขอ, ในเวลามีจิวรหายหรือถูกขิง ขอเขาได้เฉพาะพอนุ่งห่ม ในเวลาอาพาธ ขอโภชนะและเภสัชเขาได้, เสนาสน-

ปัจจัย ในสังฆาทิเสส สิกขาบทที่ ๖ คูเหมือนท่านให้ขอได้ แต่ให้ตั้งอยู่ในความเป็นผู้รู้ประมาณ. ขอในเวลาที่ไม่ควรนั้น คือขอต่อคฤหัสถ์เช่นนั้น ในเวลาปกติที่ไม่ได้ทรงอนุญาต. สหธรรมิก คือ ภิกษุสามเณร และคฤหัสถ์ที่เป็นมารดาบิดา ญาติ และผู้ปวารณาขอได้ ไม่เป็นวิญญูติ.

๒. แสวงหาลาภด้วยลาภ คือ หาในเชิงให้ของน้อย หมายถึงเอาตอบแทนมาก.

๓. ใช้จำรูปียะ ได้แก่การลงทุนหาผลประโยชน์ เช่นทำการค้าขายเป็นตัวอย่าง.

๔. หากินในทางทำเวชกรรม คือการหมอ. ข้อนี้ น่าจะพึงเอาเป็นตัวอย่างแห่งการหากิน ด้วยความรู้หรือด้วยการงาน ที่ไม่ต้องลงทุนทรัพย์ แต่หาเป็นเช่นนั้นไม่ เข้าใจเฉพาะเวชกรรม และดิเคียนกันอย่างสับสนเสียทีเดียว. แต่เวชกรรมนี้ควรได้รับความพิจารณาของผู้สนใจในการปฏิบัติพอดีอยู่ เหตุนั้น จะอธิบายไว้ในที่นี้.

การห้ามเวชกรรมนั้น มาในวินีตวัตถุแห่งตติยปาราชิกเป็นเดิมดังนี้ :-

เรื่องหนึ่ง หญิงหมั้นบอกแก่ภิกษุผู้เข้าสกุล คือผู้อันสกุลอุปัฏฐาก ขอให้ช่วยปรุงยาทำให้มีบุตรเพื่อตน อีกเรื่องหนึ่ง หญิงมีบุตรถีนัก บอกแก่ภิกษุขอให้ช่วยปรุงยากันคลอดบุตร ทั้งสองเรื่องนั้น ภิกษุรับคำและทำให้ตามปรารถนา หญิงกินยาแล้วตาย ทรงตัดสินใจว่าไม่เป็นปาราชิก เป็นเพียงอาบัติทุกกฏ. ตามเรื่องก็น่า

จะเห็นว่า ภิกษุเอาเป็นธุระในทางที่เขาไม่ชอบหรือขาดถูก เป็นการเกินดีเกินงาม อีกอย่างหนึ่ง เพ่งการรักษาไข้เจ็บ ภิกษุรู้ไม่สันทัดในทางแพทย์ แต่กล้าเกินความรู้ ประกอบยาให้เขากินผิด ๆ ถูก ๆ ก็น่ากลัวเป็นอันตรายแก่ตน ไข้ เพื่อป้องกันข้อหลัง บ้านเมืองที่เขาบำรุงการแพทย์เจริญแล้ว เขาจึงห้ามคนผู้ไม่ได้ถือหนังสือคู่มือเป็นแพทย์ มิให้รักษาคนไข้ เพราะฉะนั้น การปรับอาบัติทุกกฏในวินิต-วัตตุนั้น โดยฐานใดฐานหนึ่ง ก็ชอบทั้งนั้น.

ต่อมาในวิภังค์แห่งสังฆาภิเสศ สิกขาบทที่ ๑๓ แก้วทปป-สมาจาร จัดเอาการหมอบเข้าในพวกปปาปสมาจารด้วยอย่างหนึ่ง.

พระอรรคดาจารย์ พรรณนาอรรถแห่งเรื่องทำยาในวินิต-วัตตุนแห่งตติยปาราชิกสิกขาบท ห้ามมิให้ทำยาแก่ตนทั่วไป ยกเว้น สหธรรมมิก มารดาบิดา คนอุปัฐฐากมารดาบิดา ไวยาวัจกรของ ตน คนปัญญาพลาส ญาติทั้งฝ่ายมารดาทั้งฝ่ายบิดา ไม่นับถึงเขยและ สะใภ้ ท่านอนุญาตให้ทำยาแก่คนเหล่านี้ได้ เมื่อโยมของอุปัชฌายะ อาจารย์ หรือผู้เป็นเขยเป็นสะใภ้เจ็บลง ทำเพื่ออุปัชฌายะอาจารย์ และญาติของตน ท่านอนุญาต. ส่วนคนจรเข้ามาในวัด เจ็บไข้มาก่อน ก็ตาม เจ็บลงในวัดก็ตาม ทำยาให้เขาได้ แต่อย่าหวังอุปการะตอบ.

ปัจจัยได้เพราะทำเวชกรรมแก่ตนต้องห้าม เป็นของที่เกลียดชังของภิกษุผู้เคร่งครัด แสดงไว้ในอรรถกถาทั้งหลาย.

เวชกรรม แม้เป็นการที่คู่ถูกดูหมิ่นและถูกรังเกียจถึงปานนี้ แต่ก็ยังมีภิกษุทำอยู่ จะว่าเพราะอดอยากไม่มีทางหาอย่างอื่นก็หาไม่

มิใช่แต่เท่านั้น ยังได้เอาปัจจัยที่เขาถวายด้วยเลื่อมใสในอุปการะมาบำรุงพระศาสนา ทั้งยังได้ชักจูงคนที่ตนรักษาให้นับถือพระศาสนาด้วย ชื่อว่าได้ทำหน้าที่บำรุงพระศาสนาด้วยส่วนหนึ่ง ถูกทางแห่งการสอนศาสนาที่ใช้อยู่ในทุกวันนี้. ข้าพเจ้าเข้าใจว่า ในบ้านเมืองอันยังมีคนรู้เวชกรรมไม่แพร่หลาย ในคนหมู่หนึ่ง ๆ จำต้องการมีหมอ, ในหมู่ภิกษุก็เป็นเช่นนั้น ครั้นมีภิกษุรู้การหมอมอ ชาวบ้านก็ขอให้ช่วยอนุเคราะห์ เธอหักเมตตาคิดไม่ได้ ก็รับอนุเคราะห์เมตตาคิดนั้น ทำให้เขาเลื่อมใสในอุปการะแล้ว ถวายปัจจัยตกเป็นการฉลองคุณ.

ข้าพเจ้าขอตั้งปัญหาให้ภิกษุวินัยคิดสินข้อหนึ่งว่า ภิกษุรู้ยาแก้โรคกาฬานานหนึ่ง เป็นอย่างฉมัง ควรนี้มีชาวบ้านผู้หนึ่งป่วยเป็นโรคกาฬ พวกพ้องมาขอติดต่อกับภิกษุเพื่อทำยาให้ คนเจ็บก็ดี คนขอก็ดี ไม่ใช่บุคคลที่ท่านอนุญาต ภิกษุนั้นทำในทางไรจะดี หนักอยู่ในวินัยหักเมตตาคิดเสีย เขาจะตายหรือจะหายก็ช่าง หรือจะทำให้ด้วยเมตตาคิด รักษาชีวิตของคนไว้ดีกว่า. ข้าพเจ้าไม่เข้าใจว่า ในพระวินัยจะสรรเสริญความเป็นคนมีใจจืดเช่นนั้น.

อนึ่ง ภิกษุผู้ได้รับเกื้อกูลของชาวบ้าน ด้วยอาหารบิณฑบาต เป็นต้น เมื่อถึงคราวควรทำอุปการะตอบเขาบ้าง และจะทำใจจืดเสียเช่นนั้นควรละหรือ? ข้าพเจ้าเข้าใจว่าในพระวินัยจะไม่แนะนำให้ทำเช่นนั้น.

และภิกษุผู้ทำยาให้เขาด้วยเมตตาคิดเช่นนั้น ไม่ได้รับขวัญข้าว

ค้าขายค้ารักษาหรือบำเพ็ญจางวัด ของที่ได้รับนั้นสักว่าเป็นประสาท-
การ เครื่องกระทำความเลื่อมใส ถ้าจะปรับว่าเป็นของได้ในทาง
หากินเป็นมิจฉาชีพ ข้าพเจ้าขอยกปัญหาขึ้นตั้งถามอีกข้อหนึ่งว่า
พระธรรมกถึกผู้รับนิมนต์เทศนา ในเบื้องต้นย่อมรู้ว่าจักได้ลาภ
เทศนาแล้วก็ได้จริง ๆ เช่นนี้จะเป็นการหากินและเป็นมิจฉาชีพหรือไม่ ?
ถ้ามีคำตอบว่า ไม่เป็นการหากิน เพราะไม่ได้กำหนดว่าเป็นราคา
สุดแล้วแต่ทายกเขาจะถวาย ฝ่ายเขาก็ไม่ได้คิดเป็นค่าจ้างเหมือนกัน
เขาถวายมากก็มี ถวายน้อยก็มี และไม่เป็นมิจฉาชีพ เพราะธรรม
ที่แสดงนั้น เป็นคำสั่งสอนแนะนำให้เขาปฏิบัติดีและได้สุกผล คำแก้
ในฝ่ายพระหมอก็เป็นคู่กัน ไม่เป็นการหากิน เพราะไม่ได้รับขวัญ
ข้าวค้าขายรักษาหรือแม้บำเพ็ญจางวัด รับแต่ประสาทการเหมือน
เครื่องภัณฑ์เทศน์ ๆ เสียอีก เขาถวายในทันที ที่ให้เห็นว่าเป็นเครื่อง
ตอบแทนแท้ ๆ ส่วนประสาทการของพระหมอ เขาถวายเมื่อถึง
คราว การรักษาโรคเป็นอันช่วยทุกข์ภัยช่วยชีวิต ให้ความสุขกาย
แก่เขา คุณธรรมให้ความสุขใจแก่ผู้ปฏิบัติ จึงไม่เป็นมิจฉาชีพ.

การห้ามเวชกรรม เป็นเหตุขัดขวางแก่การสอนพระศาสนา
อยู่มาก ในหมู่ภิกษุผู้ถือตึงเครียด เพียงจะมีผู้รู้กาลหมอไว้รักษา
กันเองก็ยาก.

อธิบายเพียงเท่านี้พอจะให้ลงสันนิษฐานว่า ความเข้าใจของ
พระอาจารย์ทั้งหลายในการทำเวชกรรม ตึงเครียดเกินไป ควร
จะผ่อนความเข้าใจลงมา ดังต่อไปนี้ :-

ก. เวชกรรมที่ห้ามไว้ในวินีตวัตถุ แห่งตติยปาราชิกสิกขาบท โดยปรับเป็นอาบัติทุกกฏนั้น คือทำในทางนอกริตนอกรอย เช่น กล่าวไว้ในท้องเรื่อง อีกอย่างหนึ่ง ผู้ทำไม่สันทนต์ รู้เล็ก ๆ น้อย ๆ ก็รับรักษาเขา วางยาผิด ๆ ถูก ๆ.

ข. เวชกรรมที่ห้ามโดยความเป็นปาปสมาจาร ในวิกังค์แห่ง สังฆาทิเสส สิกขาบทที่ ๑๓ นั้น คือการทอดคนลงให้สกุลเขาใช้ในการรักษาไข้เจ็บของคนในสกุล คงเดียวกับยอมให้เขาใช้ไปข้างไหน. นี้ผิดจากการที่เขาเชิญให้รักษา.

ค. เวชกรรมที่ห้ามโดยความเป็นอนเสนา ในอรรถกถาทั้งหลาย นั้น คือการรักษาโรคเรียกเอาขวัญข้าวค่ายาคำรักษา เป็นการหาผลหาประโยชน์.

๕. การทำปริตร ได้แก่การทำน้ำมนต์สายสิญจน์เสกเป่าต่าง ๆ ท่านห้ามไว้เหมือนกัน ท่านอนุญาตแก่สวดปริตร นี่เป็นการในภายหลัง ยังไม่พบในบาลี ควรทำได้ควรทำเพียงไร ฟังรู้โดยนัยอันกล่าวแล้ว ในเวชกรรมนั้น.

ปัจจัยที่แสวงหาได้โดยทางอนเสนานั้น กับปัจจัยที่ได้โดยทาง ปาปสมาจาร ท่านคิดว่าเป็นของน่าเกลียดน่าชัง เป็นของไม่บริสุทธิ์ เลี้ยงชีพด้วยปัจจัยเช่นนี้ ปรับเป็นมิจจาคีพ เลี้ยงชีวิตผิดทาง. ภิกษุผู้เลี้ยงชีพในทางนี้ จัดเป็นอถัชชี ผู้ไม่มีละอาย เป็นที่รังเกียจของภิกษุ ถัชชีมีละอาย ไม่คบหาร่วมอำมิตและร่วมธรรมด้วย คือไม่รับไม่บริโภคของที่เธอได้มา และไม่ร่วมสังวาสด้วย. ความรังเกียจกัน

เพียงเท่านี้ พอศิสมแก่เหตุ แต่การถือเนื่องมาแต่คำนี้ว่า นิสัคคิยะ
ติดกันได้ เช่นภิกษุผู้เป็นลัทธิ เอาจิรวพาดลงบนราวจิรวอันมิใช่ของ
ภิกษุอลัทธิ แต่เธอได้พาดจิรวลงไว้ก่อน หรือนั่งลงบนอาสนะที่ภิกษุ
อลัทธินั่งก่อน ถือว่ามลทินของอลัทธิอาจติดจิรวของภิกษุอลัทธินั้นได้
ถ้าราวจิรวนั้นก็ดี อาสนะนั้นก็ดี เป็นของภิกษุอลัทธิ จะจัดว่าร่วม
บริโภคน้ำที่ ที่ไม่ใช่ของเธอก็ยังถือ ดูแก่เกินการณ์ ผู้ถือยอม
ได้ความเดือดร้อนเอง. อันการคบบอลัทธินั้น ท่านห้ามโดยฐานคบ
เป็นเพื่อนกินเพื่อนอนสนิทสนมกลมเกลียว เพื่อจะกันไม่ให้ลัทธิ
จงไปในทางเสีย ถ้าคบบด้วยเมตตา ด้วยหมายว่าจะชักจูงลัทธินั้น
เข้าในทางประพฤติชอบ ดังนี้ท่านก็อนุญาต.

ฝ่ายภิกษุผู้เลี้ยงชีพไม่ละเมิดธรรมเนียมของภิกษุ ได้ปัจจัยมา
โดยธรรม พึงรู้จักบริโภคปัจจัยอันควร อย่าทำศรัทธาไทย คือ
ของที่เขาถวายด้วยศรัทธาให้ตกเสียเปล่า. รับของที่เขาถวายเพื่อ
เกื้อกูลแก่พระศาสนาแล้ว ไม่บริโภค ให้เสียแก่คฤหัสถ์เพื่อ
สงเคราะห์เขา ทำให้ทายกผู้บริจาคเสียศรัทธา เรียกว่าทำศรัทธา-
ไทยให้ตกเสียเปล่า. ท่านแสดงอนามัญฐบิณฑบาตเป็นตัวอย่าง.
โภชนะที่ได้มายังไม่ได้หยิบไว้ฉัน เรียกอนามัญฐบิณฑบาต ท่านห้าม
ไม่ให้ ๆ แก่คฤหัสถ์อื่น นอกจากมารดาบิดา ส่วนมารดาบิดานั้น
เป็นภาระของภิกษุจะต้องเลี้ยง ท่านอนุญาตเพื่อให้ได้ สมณจิรว
ก็เหมือนกัน ให้แก่มารดาบิดาก็ได้. อย่าพึงเข้าใจข้อนี้ว่า ท่านสอน
ให้ตระหนี่ ใดอะไรมาให้เก็บไว้ดังนี้ เข้าใจอย่างนี้ไม่ถูก การให้

เจือจานแก่สหธรรมิกด้วยกัน เป็นการสมควร ให้แก่คุณุหัตถ์ผู้ทำการวัดหรือการของตน โดยเป็นค่าเลี้ยงหรือค่าแรง หรือน้อมของที่ได้อมาเพื่อประโยชน์อย่างหนึ่ง ที่ไม่เสียไปเปล่าควรอยู่. นี้เป็นข้อที่ควรเข้าใจดี และปฏิบัติในของศรัทธาไทยให้พอดี.

กัณฑ์ที่ ๑๕

กาลิก ๔

ของที่จะพึงกลืนให้ล่วงลำคองไป ท่านเรียกว่ากาลิก เพราะ
เป็นของที่กำหนดให้ใช้ชั่วคราว จำแนกเป็น ๔ อย่าง.

ของที่ให้บริโภคนได้ชั่วคราว ตั้งแต่เช้าถึงเที่ยงวัน เรียก
ยาวกาลิก ๑.

ของที่ให้บริโภคนได้ชั่วคราว คือวันหนึ่งกับคืนหนึ่ง เรียก
ยามกาลิก ๑.

ของที่ให้บริโภคนได้ชั่วคราว คือ ๗ วัน เรียกตัดดาหกาลิก ๑.

ของที่ให้บริโภคนได้เสมอไป ไม่มีจำกัดกาล เรียกยาวชีวิก ๑.
ชื่อว่ากาลิกนั้น คงเพ่งเอาของ ๓ อย่างข้างต้น จะกล่าวให้
สิ้นเชิง จึงยกเอาของที่ไม่ได้จัดเป็นกาลิกมากล่าวด้วย เรียกว่า
ยาวชีวิก แปลว่าของที่บริโภคนได้ตลอดชีวิต จึงรวมได้ชนิดเป็น ๔.

ยาวกาลิก

ของที่ใช้บริโภคนเป็นอาหาร จัดเป็นยาวกาลิก. ตัวอย่างคือ
โภชนะทั้ง ๕ คือ ข้าวสุกที่หุงจากรัญญาชาติทั้งหลาย ๑ ขนมหุมมาส
เป็นของทำด้วยแป้งหรือด้วยถั่วงา มีอันจะบูดเมื่อล่วงคืนแล้ว ๑
สัตตุด คือขนมแห้ง เป็นของไม่บูด ๑ ปลา ๑ เนื้อ ๑. นมสด
นมสั้ม ก็จัดเข้าในโภชนะ ในที่อื่นจากโภชนะ ๕. ขาพนิยะ ของ
ขบเคี้ยว คือผลไม้และเน่ามีมันเป็นต้น จัดเข้าในยาวกาลิกนี้.

พืชที่ใช้เป็นมูลแห่งโภชนะนั้น เป็น ๒ ชนิด เรียกบุพพัตถะ ๑
อปรัณณะ ๑. รัณณชาติ คือพืชมีกำเนิดเป็นข้าวทุกชนิด ชื่อว่า
บุพพัตถะ โดยอรรถว่าเป็นของจะพึงกินก่อน แสดงไว้ในบาลี ๓
ชนิด "สาธิ" ข้าวสาธ ๑ "วีหิ" ข้าวเจ้า ๑ "ยโว" ข้าว
เหนียว ๑ "โคธุม" ข้าวละมาน ๑ "กงฺคุ" ข้าวฟ่าง ๑ "วรโก"
ลูกเดือย ๑ "กุกฺกุสฺสโก" หญ้ากับแก้ง ๑. ถัดต่างชนิดและงา ชื่อ
ว่า อปรัณณะ โดยอรรถว่าเป็นของจะพึงกินในภายหลัง ในบาลี
หาได้แจกประเภทไว้ไม่. พืช ๒ อย่างนี้ เป็นมูลแห่งข้าวสุก และ
ขนม ๒ อย่าง.

ปลานั้น สงเคราะห์เอาสัตว์น้ำอย่างอื่น เช่น กุ้ง หอย และปู ด้วย
ไม่มีชนิดที่กำหนดห้ามโดยกำเนิด.

เนื้อนั้น คือมังสะของสัตว์ ๒ เท้า ๔ เท้า. บางอย่างเป็นของ
ต้องห้ามโดยกำเนิด เนื้อมนุษย์ ห้ามโดยกวดขัน เป็นวัตถุแห่ง
คุณลัจฉัย เลือดก็สงเคราะห์เข้าในเนื้อด้วยเหมือนกัน เนื้อช้าง เนื้อ
ม้า เนื้อสุนัข เนื้องู เนื้อสัตว์ เนื้อเสือโคร่ง เนื้อเสือเหลือง เนื้อหมี
เนื้อเสือดาว ๘ นี้เป็นวัตถุแห่งทุกกฎ. เนื้อที่เขาใช้กินเป็นพื้นบ้าน
พื้นเมือง นอกจากที่ระบุชื่อไว้นี้ เป็นของไม่ห้ามโดยกำเนิด แต่
ห้ามโดยความเป็นของดิบ ยังไม่ได้ทำให้สุกด้วยไฟ. แม้เนื้อที่เป็น
กัปปิยะโดยกำเนิด และทำให้สุกแล้ว แต่เป็นของที่เขาฆ่าสัตว์ลง
เพื่อเอาเนื้อทำโภชนะถวายภิกษุหรือสามเณร เนื้อชนิดนี้ เรียกว่า
อุททิสสมังสะ แปลว่า เนื้อเจาะจง เป็นของที่ห้ามเหมือนกัน เป็น

วัตถุแห่งทุกกฎ. ส่วนเนื้อแห่งสัตว์ที่เขาฆ่า เพื่อเอามังสะขายเป็นอาหารของคนพื้นเมือง เรียกว่า ปวัตตมังสะ แปลว่า เนื้อมีอยู่แล้ว หรือเขาฆ่าสัตว์เอามังสะทำโภชนะจำเพาะบางคนหรือบางพวกนอกจากสหรรรมิก หรือจำเพาะตัวเขาเอง ไม่ชื่อว่าเป็นอุททิสตมังสะ เขาเอาเนื้อเช่นนั้นแต่งโภชนะถวาย ฉันได้ไม่เป็นอาบัติ. เนื้อเป็นอุททิสตมังสะ ภิกษุไม่รู้ ฉันไม่เป็นอาบัติ แม้ไม่ใช่อุททิสตมังสะ แต่สำคัญว่าเป็นของเช่นนั้น หรือสงสัยอยู่ ฉัน ต้องทุกกฎ. เนื้ออันบริสุทธฺ์โดยส่วน ๓ คือ ภิกษุไม่เห็น ไม่ได้ยิน ไม่ได้สงสัยว่าเขาฆ่าเฉพาะ ฉันไม่มีโทษ. กล่าวในเนื้ออย่างใด ฟังรู้ในปลาอย่างนั้นเกิด.

การฉันปลาฉันเนื้อของภิกษุ ได้เกิดเป็นปัญหาขึ้นเมื่อครั้งพุทธกาลแล้ว. มีเรื่องเล่าว่า พระเทวทัตต์ทูลขอพระศาสดา เพื่อทรงห้ามไม่ให้ภิกษุฉันปลานั้นเนื้อ แต่มิได้อ้างเหตุว่าอย่างไร. ทางที่นำไปให้ปรารภนั้น คือชะรอยจะรังเกียจว่า เข้าลักษณะอำนาจปาณาติบาต คือสมยอมให้เขาทำ. ฝ่ายพระศาสดาไม่ทรงอำนาจตามทรงอนุญาตปลาเนื้ออันบริสุทธฺ์โดยส่วน ๓ ดังกล่าวแล้วให้ภิกษุฉันได้. ข้อที่ไม่ทรงอำนาจตามนั้น เพราะไม่เป็นอำนาจปาณาติบาต หรือเพราะถือจัดเกินไปกว่าภาวะของภิกษุไม่แจ้ง. อันภิกษุเป็นผู้อาศัยบิณฑบาตอันทายกเขาถวาย จะเลือกโภชนะเกินไป ก็ย่อมได้ความผิดเคือง แม้หากเป็นการอำนาจปาณาติบาต คือมีผู้กิน ก็มีผู้ฆ่า ถือก็เป็นการกว้างเกินไปดอกกระมัง จึงทรงจำกัดพอเหมาะแก่ภาวะ

ของภิกษุ. พระเทวทัตคัดถือเอาการที่ไม่ทรงอำนาจตามในข้อนี้เป็นสาเหตุประการหนึ่ง แดกจากพระศาสดา. ข้าพเจ้าเข้าใจว่า มติของพระเทวทัตนั้นมีผู้นับถือสืบมา จึงมีธรรมเนียมฉันทเจของพวกอุตตรนิกาย.

จำพวกของขบเคี้ยว บางอย่างเป็นพืชคาม เช่นผลไม้ไม่มีเมล็ด อาจเพาะเป็น และง่าก็ปลูกเป็นเหมือนกัน การฉันทผลไม้ของภิกษุ ปอกเปลือกแล้ว คงจะใช้กัดหรือขบเอาเป็นพื้น จึงทรงอนุญาตให้อนุปลัมบันทำให้เป็นกับปิยะเสียก่อน ด้วยเอาไฟจี้ ด้วยเอามัดกรีด หรือด้วยเอาเล็บจิก ส่วนพืชที่ยังอ่อน หรือเป็นของปล่อนเม็ดออกได้ ไม่ต้องทำกับปิยะ. จะให้เขาทำกับปิยะ ท่านแนะนำให้พูดว่า จงทำให้เป็นกับปิยะ.

ในของจำพวกนี้ ของที่เป็นอาหารได้แท้ ๆ เป็นยาวกาลิกแท้ ส่วนของที่ใช้เป็นอาหารไม่ได้ตามลำพัง เป็นแต่ใช้ประกอบเข้ากับของอื่น จึงสำเร็จอาหารกิจ เช่นผักต่าง ๆ ถ้าเป็นของที่ใช้ประกอบเป็นอาหารอย่างเดียว ท่านจัดเข้าในพวกยาวกาลิก ถ้าใช้ในทางอื่น ได้ด้วย สุดแล้วแต่จะประกอบในทางใด ก็จัดเข้าในทางนั้น ข้าพเจ้าเห็นว่า จัดเสมอกันตามคำหลังทั้งหมดเป็นดี เพราะยากที่จะแบ่งลงว่าอะไรเป็นอาหาร อะไรไม่ใช่.

ยาวกาลิกนี้ พันกำหนดเวลาแล้ว ภิกษุฉันให้ล่วงลำคอ ต้องอาบัติปาจิตติยะ ด้วยวิกาลโภชนสิกขาบท รับประเคนแรมคืนแล้ว ฉันในกาลแห่งวันรุ่งขึ้นเป็นต้นไป ต้องอาบัติปาจิตติยะ ด้วย

สันนิษฐานการสิกขาบท.

เดิมทีดูเหมือนมีพระพุทธประสงค์จะให้ภิกษุที่แสวงหาภิกษา
ฉันเฉพาะวัน ๆ ในภายหลังได้ทรงพบความขัดข้อง ที่ท่านแสดงไว้
ในบาลีว่า ในคราวเดินทางกันดาร จึงได้ประทานพระพุทธานุญาต
ให้ภิกษุผู้จะเดินทาง แสวงหาเสบียงเดินทาง คือข้าวสาร ถั่ว เกลือ
น้ำอ้อย น้ำมัน และเนย ตามต้องการ นอกจากนี้ ยังทรงอนุญาต
อีกว่า คนผู้มีศรัทธาเลื่อมใส มอบเงินทองไว้ในมือกบปียการก สั่ง
ให้จัดของเป็นกบปียะถวายภิกษุ เธอจะยินดีของอันเป็นกบปียะที่
กบปียการกจับจ่ายมาด้วยเงินทองนั้นก็ได้ ไม่ตรัสว่า เป็นอันยินดีเงิน
ทองนั้น โดยปริยายอย่างใดอย่างหนึ่ง. ข้อนี้ควรจะเรียกว่า เมณฑ-
กานุญาต แปลว่า ทรงอนุญาตปรารภเศรษฐกิจเมณฑกะผู้ถวายเป็น
เดิม แต่ในบุพพสิกขาวัณณาเรียกเมณฑกบัพัญญัติ. ในอันจะเรียก
ของเป็นกบปียะจากกบปียการกด้วยอาการเช่นนี้ ควรเรียกไม่เกินมูลค่า
ที่เขามอบไว้.

เมื่อทรงอนุญาตเพื่อแสวงหาเสบียงเดินทางได้แล้ว ก็เป็นทาง
ที่จะทรงอนุญาตเสบียงวัดด้วยเหมือนกัน ข้อนี้พึงสันนิษฐานเห็นใน
การที่ทรงอนุญาตกบปียฎุมิ ๔ เพื่อเป็นที่เก็บของเช่นนั้น. กบปีย-
ฎุมิ ๔ นั้น โดยชื่อ คือ อุตสวานันติกา ๑ โคนิสาทิกา ๑ คหปติกา ๑
สัมมติกา ๑.

อุตสวานันติกานั้น แปลว่า กบปียฎุมิที่ประกาศให้ได้ยินกัน
ได้แก่กฐิที่ภิกษุทั้งหลายตั้งใจจะให้เป็นกบปียกฐิ เรือนที่เก็บของ

เป็นกัปปิยะ คือเรือนครวมาแต่แรก เมื่อขณะทำ ช่วยกันยกเสา หรือช่วยกันตั้งฝาที่แรก ร้องประกาศว่า " กัปปิยกุฎี กโรม " แปลว่า " เราทั้งหลายทำกัปปิยกุฎี " ๓ หน.

โคณิสาทิกานั้น แปลตามพยัญชนะว่า กัปปิยภูมิคือเป็นที่ โคจ่อม ท่านอธิบายว่า ได้แก่สถานที่อันไม่ได้ล้อม แจกออกเป็น ๒ กำหนดเอาวัดที่ไม่ได้ล้อม เรียกอารามโคณิสาทิกา ๑ กำหนดเอา กุฎีที่ไม่ได้ล้อม เรียกวิหารโคณิสาทิกา ๑ ท่านอธิบายดังนี้ คงหมายความว่า เป็นสถานที่โคเข้าได้. ฝ่ายข้าพเจ้ารับว่าไม่เข้าใจ ทั้งยังไม่ ตันนิษฐานแนลงไปว่า ได้แก่กัปปิยภูมิเช่นไร. เห็นอยู่อย่างหนึ่งว่า ได้แก่เรือนครวน้อย ๆ ที่ไม่ได้ปักเสาดังอยู่กับที่ตั้งฝาบนคาน ยก เลื่อนจากที่ได้ เป็นโคณิสาทิกาได้กระมัง.

คหปติกานั้น แปลว่า เรือนของคฤหบดี ได้แก่เรือนของ คฤหัสถ์ ไม่ใช่ที่อยู่ที่ใช้ของภิกษุ. ท่านอธิบายว่า กุฎีที่คฤหัสถ์เขา ทำถวาย เพื่อให้เป็นกัปปิยกุฎี จัดเข้าในกัปปิยภูมิชนิดนี้ด้วย.

สัมมติกานั้น แปลว่า กัปปิยภูมิที่สงฆ์สมมติ ได้แก่กุฎีที่ สงฆ์เลือกจะใช้เป็นกัปปิยกุฎี แล้วสวดประกาศด้วยญัตติทุกขัตติกรรม. ในบาลี แนะนำให้เลือกกุฎีอันอยู่ในที่สุดเขต ก็คือจะให้เป็นที่ลี้ลับ. ข้าพเจ้าเข้าใจว่า จะใช้กุฎีอันเคยเป็นที่อยู่ของภิกษุมาแล้วก็ได้ แต่ เมื่อใช้เป็นกัปปิยกุฎีแล้ว ไม่ควรใช้เป็นที่อยู่อีก ถ้าจะกลับใช้เป็นที่ อยู่ใหม่ ก็ต้องเลิกใช้เป็นกัปปิยกุฎีเสีย กัปปิยกุฎีชนิดอื่นก็ เหมือนกัน.

ยาวกาลิกที่เก็บไว้ในที่อยู่ที่ใช้ของภิกษุ แม้เป็นของสงฆ์ เป็นอันโตฎฐะ แปลว่า อยู่ในภายใน หุงต้มในนั้น เป็นอันโตปิกกะ แปลว่า สุกในภายใน หุงต้มเอง เป็นสามปิกกะ แปลว่า ให้สุกเอง ทั้ง ๓ อย่างนี้ เป็นวัตถุแห่งทุกกฏ ห้ามไม่ให้ฉัน. ยาวกาลิกที่เก็บไว้ในกัปปียกฏี ไม่เป็นอันโตฎฐะ หุงต้มในนั้น ไม่เป็นอันโตปิกกะ แต่ทำเองในนั้น คงเป็นสามปิกกะ ท่านห้าม, แต่จะอุณของที่คนอื่นทำสุกแล้วท่านอนุญาติ.

กัปปียกฏีเหล่านี้ ทรงอนุญาติไว้ เพื่อจะได้เก็บอาหารและหุงต้มเป็นที่ อย่างชาวบ้านเขามิครัวไฟฉะนั้น แต่มีภิกษุบางเหล่าไม่เข้าใจพระพุทธรประสงค์ข้อนี้ เมื่อจะทำกฏี ก็อธิษฐานเป็นกัปปียกฏี ด้วยแทบทุกหลังไป ภิกษุเข้าอยู่ในกฏีเหล่านั้น ย่อมเก็บอาหารและหุงต้มในนั้น ทำกฏีให้มีกลิ่นและมีควันไฟจับไปทั้งนั้น เป็นที่น่ารังเกียจของผู้ไปถึงที่นั้น.

ยามกาลิก

ปานะ คือน้ำสำหรับดื่ม ที่คั้นออกจากน้ำลูกไม้ เรียกว่ายาม-
กาลิก แสดงไว้ในบาลี ๘ ชนิด คือ "อมพปาน" น้ำมะม่วง ๑
"ชมพูปาน" น้ำชมพูหรือน้ำหว่า ๑ "โจจปาน" น้ำกล้วยมีเมล็ด ๑
"โมจปาน" น้ำกล้วยไม่มีเมล็ด ๑ "มรุกปาน" น้ำมะขาง ๑
"มุกทิกปาน" น้ำลูกจันทน์หรือองุ่น ๑ "สาฎกปาน" น้ำเงาะอบล ๑
"ผารุสกปาน" น้ำมะปรางหรือลิ้นจี่ ๑.

วิธีทำปานะ ปอกหรือคว้านผลไม้เหล่านี้ที่สุก เอาผ้าห่อ บิดผ้า
ให้ตึง อัดเนื้อผลไม้ให้คายน้ำออกจากผ้า เติมน้ำลงให้พอดี ประกอบ
ของอื่นเป็นต้นว่าน้ำตาลและเกลือพอเข้ารส. ผลไม้อื่นไม่เติมน้ำก็ได้
แต่ผลมธุกะที่แปลว่า มะขาง ท่านว่าเป็นของล้วน ไม่ควร.
เจื่อน้ำจึงควร. ถ้าเป็นมะขางแท้ จะเป็นเล็อกหรือคั้นไม่ออก
กระมัง. ปานะนี้ ให้ใช้ของสด ห้ามมิให้ต้มด้วยไฟ เป็นของที่
อนุปสัมบันทำ จึงควรในวิกาล, เป็นของอันภิกษุทำ ท่านว่ามีคติ
อย่างยาวกาลิก เพราะรับประเคนทั้งผล. ของที่ใช้ประกอบ เป็นต้น
ว่าน้ำตาลและเกลือ ห้ามมิให้เอาของที่รับประเคนไว้ค้างคืนมาใช้
กล่าวโดยใจความว่า ปานะนี้ เฟงเอาของที่อนุปสัมบันทำถวาย
ด้วยของเขเอง. เหตุไฉนท่านจึงห้ามปานะสุกด้วยไฟ ได้ให้ต้มพิสูจน์
ดู ปานะสุกด้วยไฟนั้น ลิ่นโอฆารสของปานะ เป็นอย่างน้ำตาลสด
อุ่นไฟ ส่วนน้ำมะม่วง สุกแล้วข้นมาก มีคติเป็นแป้งเปียกเหลว ๆ

ถ้าท่านห้ามปรารภเหตุว่าเป็นอย่างน้ำตาลสดอ่อน คงถือว่าเป็นผาณิต
ที่ไม่ได้อนุญาตไว้ในบาติ ถ้าปรารภน้ำมะม่วงหรือน้ำอื่นเช่นเดียวกัน
อันสุกแล้วข้นมาก คงรังเกียจข้างเป็นอาหารเหลว. ปรารภข้อต้น
มีมหาปเทศเป็นเครื่องแก้ เพราะอนุโลมของเป็นกบปิยะ ทั้งยังไม่
เป็นผาณิตโดยนัยอันจะกล่าวในสัตตาทกาลิก. ปรารภข้อหลังในบาติ
ไม่ได้ห้ามน้ำสุก จันน้ำสดหรือน้ำสุก โอชารสคงแผ่นไปเลี้ยงกาย
ได้เท่ากัน เห็นว่าปานะนี้ เป็นของทรงอนุญาตพิเศษเฉพาะวัตถุ แม้
สุกก็ไม่น่ารังเกียจ.

ยามกาลิกนี้ ล่วงกำหนดคตินหนึ่ง ท่านห้ามไม่ให้ฉัน ปรับเป็น
อาบัติทุกกฏ. ข้าพเจ้าเข้าใจว่า น้ำผลไม้นั้น มีรสหวานเจืออยู่
ด้วย ทั้งแทรกน้ำตาลด้วย ล่วงคินไปแล้ว มีคติแปรเป็นรสเมากลาย
เป็นเมรัย.

สัตตาทกาลิก

เภสัช ๕ อย่าง คือ เนยใส เนยข้น น้ำมัน น้ำผึ้ง น้ำอ้อย
จัดเป็นสัตตาทกาลิก. ของเหล่านี้ ท่านเรียกว่าเภสัช โดยอรรถ-
ว่า เป็นยาแก้โรคผอมเหลืองหรือกระษัย อันเกิดชุมในसारทถดู,
อธิบายในเภสัช ๕ นี้ พึงรู้โดยนัยอันกล่าวแล้วในสิกขาบทที่ ๓ แห่ง
ปิตตวรรค ในนิสสัคคิกกัณฑ์, เนยใส เนยข้น ย่อมเป็นที่ภิกษุ
ทำเองไม่ได้ ส่วนน้ำมันนั้น ทรงอนุญาตเป็นพิเศษ เพื่อรับประทาน
มันเปลวแห่งสัตว์เจียวให้เป็นน้ำมันได้ แต่ให้รับให้เจียว และให้
กรองเสร็จในกาลคือเช้าช่วงเที่ยง จึงใช้ได้ ถ้าทำนอกกาลหรือคาบ

กาล ห้ามไม่ให้ฉัน จัดเป็นวัตถุแห่งทุกกฏ ทุกกิจการที่ทำในวิกาล ถ้าทำในวิกาลทั้ง ๓ อย่าง เป็นวัตถุแห่งทุกกฏ ๓ สถาน ทำ ๒ อย่าง เช่นรับในเช้า เจียวและกรองในบ่าย เป็นวัตถุแห่งทุกกฏ ๒ สถาน ถ้าเป็นแต่กรองในวิกาล เป็นวัตถุแห่งทุกกฏสถานเดียว. เปลวสัตว์ ที่ออกชื่อไว้ในบาลีมี ๕ คือ เปลวหมี เปลวปลา เปลวปลาฉลาม เปลวหมู เปลวลา ชื่อว่าเป็นอันทรงอนุญาตทั้งเปลวสัตว์มีมังสะเป็น กัปปิยะ และเปลวสัตว์มีมังสะเป็นอกัปปิยะ ยกของมนุษย์เสีย น้ำมัน ที่สกัดออกจากพืชอันมีกำเนิดเป็นยาวกาลิก มีเม็ดงาเป็นตัวอย่าง ภิภุทำเอง มีคตอย่างยาวกาลิก ตั้งแต่วิกาลแห่งวันที่ทำไป ท่าน ห้ามไม่ให้ฉัน. น้ำมันที่สกัดจากพืชอันมีกำเนิดเป็นยาวชีวิก มีเม็ด พรรณผักกาดเป็นตัวอย่าง ท่านอนุญาตให้ภิภุทำตัวเอง. ถือเอา เรื่องเจียวมันเปลวเป็นตัวอย่าง ข้าพเจ้าปรารถนาจะเข้าใจว่า ปานะ กัตติ น้ำมันกัตติ อันภิภุรับประเคนทั้งวัตถุ ทำเสร็จในกาลให้เป็นของ ปราศจากวัตถุ น่าจะใช้ให้ตลอดคราวของกาลิกนั้น แต่ท่านเข้าใจ แคบไปว่า ทรงอนุญาตเฉพาะมันเปลวเท่านั้น. ข้อนี้พึงเทียบใน มหาปเทศอันกล่าวไว้ในข้างหน้า. น้ำผึ้ง เป็นของที่ไม่ได้ทำเอง ไม่ ต้องกล่าวถึง. น้ำอ้อย เป็นของที่อุปสัมบัตทำกรองหมดคากแล้ว จึงใช้ได้ ในวิกาล ที่ภิภุทำ รับทั้งวัตถุคือลำอ้อย มีคตอย่าง ยาวกาลิก ท่านห้ามมิให้ฉันในวิกาล รับประเคนน้ำอ้อยสดมาเคี้ยว ท่านอนุญาต ได้มีปัญหาในระหว่างพระอาจารย์ทั้งหลายว่า น้ำ อ้อยสด เป็นยามกาลิกหรือสัตตาทกาลิก โดยมาก ลงสันนิษฐาน

ว่า เป็นสัตตาทกาลิก. ข้าพเจ้าเข้าใจว่า น้ำอ้อยที่เรียกว่าผาณิต
จัดเข้าในสัตตาทกาลิกนั้น เป็นของที่ทำแฉ่นแล้ว หรือเหลวแต่เดียว
จนงวด ไม่กลายเป็นเมรัยแล้ว ส่วนน้ำอ้อยสดที่อาจกลายเป็นเมรัย
ได้ ควรจัดเข้าในยามกาลิก ถ้าไม่เข้าใจหลักนี้ คงได้ดื่มเมรัยเข้า
บ้างเป็นแน่. ผาณิตที่แฉ่น ภิกษุผู้ไม่อาพาธ พึงละลายน้ำจั้น ภิกษุ
ผู้อาพาธจั้นได้ทั้งแฉ่น.

สัตตาทกาลิกที่ภิกษุไม่ได้ทำเอง รับประทานในเช้า จันท์กับ
อาหารในวันนั้นก็ได้ ตั้งแต่วิกาลแห่งวันนั้นไป จันท์กับอาหารไม่ได้
จันท์ได้โดยฐานเป็นเภสัชตลอดกาล ล่วงคราวคือ ๗ วันแล้วไป เป็น
นิสสัคคิยะ ภิกษุต้องปาจิตติยะ ด้วยสิกขาบทที่ ๓ แห่งปัดตวรรค
ในนีสสัคคิยกัณฑ์ จันท์เภสัชที่เป็นนีสสัคคิยะ ต้องทุกก.

ยาวชีวิก

ของที่ให้ประกอบเป็นยา นอกจากกาลิก ๓ อย่างนั้น จัดเป็น
ยาวชีวิก มีประเภทแสดงไว้ในบาลี ดังต่อไปนี้ :-

๑. รากไม้เรียกว่ามูลเภสัช เช่น " หลิทุทำ " ขมิ้น " สิงคุเวรี "
จิง " วัง " ว่านน้ำ " วจตุถิ " ว่านเปราะ " อติวิสิ " อุดพิต " กุกุก-
โรหิณี " ข่า " อูสิริ " แผลก " ภาทุทมุตุถิ " หัวหมู.

๒. น้ำฝาด เรียก กสาวเภสัช เช่น " นิมุทกสาโว " น้ำฝาด
สะเดา " กุกุกชกสาโว " น้ำฝาดมูกมัน " ปโฏถกสาโว " น้ำฝาด
กระดอม หรือมุลกา " ปคฺควกสาโว " น้ำฝาดบอระเพ็ด หรือพญา
มือเหล็ก " นคฺคมาถกสาโว " น้ำฝาดกระถินพิมาน.

๓. ใบไม้ เรียก ปันณเภสัช " นิมฺพปณฺณ " ใบสะเดา " กุฏฐปณฺณ " ใบมูกมัน " ปโฏฐปณฺณ " ใบกระดอม หรือมุลกา " कुल्लिपณฺณ " ใบกะเพรา หรือแมงลัก " กปฺปาสิกปณฺณ " ใบฝ้าย.

๔. ผลไม้ เรียก ผลเภสัช เช่น " วิลงฺค " ลูกพิลังกาสา " ปีปฺพลี " ติปฺลี " มริจ " พริก " หริตฺถิ " สมอไทย " วิเขตฺถิ " สมอพิเภก " อามลฺก " มะขามป้อม " โกฏฐผล " ผลแห่งโกฐ.

๕. ยางไม้ เรียก ชตุเภสัช เช่น " หิงฺค " เป็นยางชนิดหนึ่ง ท่านกล่าวว่าไหลออกจากต้นหิงค์ " หิงฺคุชตุ " ยางชื่อเดียวกัน ท่านกล่าวว่าเคี้ยวออกจากก้านและใบแห่งต้นหิงค์ " หิงฺคุสิปายฺกิกา " เป็นยางชื่อเดียวกัน ท่านกล่าวว่าเคี้ยวจากใบหิงค์ หรือเงี้ยวของอื่นด้วย ๓ นี้เป็นชนิดมหาหิงค์ " ตกฺก " เป็นยางไหลออกจากยอดไม้ชนิดหนึ่ง " ตกฺกปฺตฺติ " ยางชนิดเดียวกัน ว่าไหลออกจากใบแห่งไม้ชนิดนั้น " ตกฺกปณฺณ " ยางชนิดเดียวกัน ว่าเอาใบมาคั่วออกบ้าง ไหลออกจากก้านบ้าง ๓ อย่างนี้ไม่รู้ว่าจะอะไร " สขฺขุผล " กำยาน.

๖. เกลือ เรียก โลณเภสัช เช่น " สามุทฺทิก " เกลือแห่งน้ำทะเล " กภาพโลณ " เกลือดำ [ดีเกลือกกระมัง] " สินฺธุ " เกลือสินเธาว์ เป็นเกลือกเกิดบนดินในที่ดอน เขาเก็บมาหุง ว่าสีขาว " อุพฺพิท " เกลือที่เขาเอาดินโป่งมาเคี้ยวทำขึ้น " วิล " เป็นเกลือกชนิดหนึ่งเขาปรุงร้งสัณหาระต่าง ๆ หุงขึ้น ว่าสีแดง.

ยंत्रากไม้ น้ำฝาด ใบไม้ ผลไม้ ยางไม้ เกลืออย่างอื่นอีก

อันไม่สำเร็จอาหารกิจ คือเขาไม่ได้ใช้เป็นอาหาร ใช้เป็นยา จัดเป็นยาวชีวิกทั้งนั้น.

ในบาลีทรงอนุญาตเภสัชเหล่านี้ ลงท้ายว่าต่อมีเหตุจึงให้บริโภคได้ เมื่อเหตุไม่มี บริโภคเป็นทุกกฎ. ส่วนในบาลีทรงอนุญาตยามกาลิกและสัตตาทกาลิกหามีเช่นนี้ไม่ นิทานต้นอนุญาตปานะเล่าเรื่องเกษียชฎิล คิดเห็นว่า ฤๅผู้มีชื่อเสียงทั้งหลาย ผู้เว้นจากวิกาลโภชนายังดื่มน้ำปานะ พระผู้มีพระภาคเจ้าก็น่าจะเสวยบ้าง จึงทำน้ำปานะไปถวาย พระองค์ก็เสวย และตรัสให้ภิกษุสงฆ์ฉันแล้ว ทรงอนุญาตน้ำปานะ. ในภิกษุสงฆ์ฉันนั้น คงไม่มีเหตุจะฉันทุกรูปไป นี้แปลว่าไม่จำกัดเหตุจริง ๆ. แต่ในวิภังค์แห่งสันนิทการสิกขาบทที่ ๘ แห่งโภชนวรรคในปาจิตติยกัณฑ์ กลั่นกินเพื่อเป็นอาหาร ท่านปรับเป็นทุกกฎทั้ง ๓ อย่าง แต่ของชวนบริโภคกว่า ยังไม่กวดขัน เหตุไหนจึงกวดขันในยาวชีวิกอันเป็นของพึงเบื่อหน่าย ไม่มีเหตุ ใครเลยจักปรารถนาเพื่อบริโภค ข้าพเจ้าเข้าใจว่า ยาวชีวิกที่เป็นของล่วงคราว เป็นเหตุปรับอาบัติแก่ภิกษุผู้ฉันหามีไม่ ท่านจะหาทางปรับอาบัติไว้บ้างกระมัง จึงจำกัดไว้ให้ฉันได้ต่อมีเหตุ แต่เป็นการกวดขันเกินอย่างนี้. นี่เป็นฐานะอันนักวินัยจะพึงพิจารณา. เป็นบาลีออกจากพระโอษฐ์พระศาสดาละหรือ ?

กาลิกะคนกัน

กาลิกบางอย่าง ระคนกับกาลิกอีกบางอย่าง มีกำหนดให้ใช้ได้ ชั่วคราวของกาลิกมีคราวสั้น อุทาหรณ์เช่นยาผง เป็นยาวชีวิกไม่

กำจัดคราว เอาคลุกกับน้ำผึ้งเป็นกระสาย น้ำผึ้งมีคราวชั่ว ๗ วัน
ยานั้นก็พลอยมีคราวชั่ว ๗ วันไปด้วย. เครื่องเทศ เช่นกระวาน
กานพลู ลูกผักชี อบเชย เป็นยาวชีวิก เขาปรุงกับข้าวสุกที่หุง
ด้วยกะทิ มีคติกลายเป็นยาวกาลิกตาม.

สัตตาทกาลิกและยาวชีวิกที่รับประทานแล้ว ท่าน
ห้ามมิให้เอาไปปนกับยาวกาลิก เช่นจะเอาน้ำตาลที่รับประทาน
แล้วแล้วนั้นกับขนมครก ท่านห้าม ในสัตตตสิกขันธ์ว่าด้วยทำ
ทุติยสังคายนา คัมภีร์จตุรรรค ท่านปรับเป็นปาจิตติยะเพราะมันของ
เป็นสันนิธิ เจือในน้ำปานะดื่ม ใช้ได้หรือไม่ เข้าใจไม่ถนัด พบแต่
ท่านกล่าวคติของยาวกาลิกว่าล่วงคินเป็นสันนิธิ ท่านปรับผู้ฉันเพียง
ทุกกฏ ไม่ถึงปาจิตติยะ แต่เอาเกณฑ์อะไรมาปรับ ข้าพเจ้าไม่เข้าใจ
ถ้าอนุโลมตามนี้ ก็คงปรับเป็นทุกกฏ.

กัณฑ์ที่ ๒๐

กัณฑ์ต่างเจ้าของ
ของสงฆ์

กัณฑ์ที่เขาถวายเป็นสาธารณะแก่หมู่ภิกษุ ไม่เฉพาะตัว หรือ กัณฑ์อันภิกษุรับก็ดี ปกครองหวงห้ามไว้ก็ดี ด้วยความเป็นของ สาธารณะแก่หมู่ภิกษุ จัดเป็นของสงฆ์ มี ๒ ประเภท เรียกโดย ชื่อว่า ลหุภัณฑ์ ของบา ๑ ครุภัณฑ์ ของหนัก ๑. บิณฑบาต เกสซ์ กับบริขารที่จะใช้สำหรับตัว คือ บาตร จีวร ประคดเอว เข็ม มีดพับ มีดโกน จัดเป็นลหุภัณฑ์ เป็นของแจกกันได้ มีพระ พุทธธานุญาตไว้ ให้สงฆ์สมมติภิกษุบางรูปไว้ให้เป็นผู้มีหน้าที่แจกลหุ- ภัณฑ์เหล่านี้แก่ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้มีหน้าที่แจกภัตตาหาร ตลอด ถึงรับนิมนต์ของทายกแล้วจ่ายให้ไป เรียกภัตตูกเทศกะ ภิกษุผู้มี หน้าที่แจกจีวร เรียกจีวรภาชกะ ภิกษุผู้มีหน้าที่แจกเกสซ์และ บริขารเล็กน้อย เรียกอัปปมัตตกวิสัชชกะ. วิธีแจกนั้น อาหาร หรือจีวรมีมาก พอแจกทั่วกัน ก็แจกทั่วกัน มีน้อย ไม่พอทำอย่าง นั้น แจกลงมาโดยลำดับพรรษา หมดเพียงใดหยุดเพียงนั้น ได้มา อีกจึงแจกต่อลำดับนั้นลงมา แจกโดยนัยนี้จนตลอด แล้ววนลงไป ใหม่. เกสซ์แจกอย่างไร ท่านไม่ได้กล่าวไว้ สันนิษฐานว่า เกสซ์ เป็นสัตตาทกาลิก คงแจกอย่างอาหาร เกสซ์เป็นยาวชีวิต คงเก็บไว้ มีภิกษุเจ็บไข้ลง ต้องการยาชนิดใด คงจ่ายยาชนิดนั้นให้. บริขาร

เล็กน้อยก็เหมือนกัน ภิกษุใดต้องการของชนิดใด ภิกษุผู้เจกนั้นได้รับอนุญาตจากสงฆ์ด้วยสมมตินั้นแล้ว อาจายของชนิดนั้นให้แก่ภิกษุรูปนั้น.

ภณฑะอันไม่ใช่ของสำหรับใช้สิ้นไป เป็นของควรรักษาไว้ได้นาน เป็นเครื่องใช้ในเสนาสนะ หรือเป็นตัวเสนาสนะเอง ตลอดถึงกุฎีและที่คิน จัดเป็นครุภัณฑ์ เป็นของที่แจกจ่ายกันไม่ได้ ให้เก็บรักษาไว้ เป็นของสาธารณะ แม้แจกจ่ายกัน ก็ไม่เป็นอันแจกพึงเป็นของที่ต้องคืนหรือเอาสิ่งอื่นใช้แทน และปรับภิกษุผู้แจกเป็นอาบัติอุตถัจจย. ครุภัณฑ์นั้น แสดงไว้ในบาติ ๕ หมวด สิริเป็นของ ๒๕ สิ่ง มีรายชื่อดังนี้ :-

หมวดที่ ๑ พื้นดินและของปลูกสร้างเป็นอาราม จำแนกโดยชื่อเป็นของ ๒ คือ "อาราโม" ของปลูกสร้างในอาราม ตลอดถึงต้นไม้ ๑ "อารามวตฺถุ" ที่คินพื้นอาราม ๑

หมวดที่ ๒ พื้นดินและของปลูกสร้างเป็นวิหาร จำแนกโดยชื่อเป็น ๒ เหมือนกัน คือ "วิหาโร" กุฎีที่อยู่ ๑ "วิหารวตฺถุ" พื้นที่ปลูกกุฎี ๑ เหตุไฉนหมวดนี้จึงแยกจากหมวดที่ ๑ ข้าพเจ้าไม่เข้าใจ.

หมวดที่ ๓ ของที่เป็นตัวเสนาสนะเอง จำแนกโดยชื่อเป็น ๔ คือ "มณฺโฆ" เตียง ๑ "ปิจฺจ" ตั่ง ๑ "ภิสฺสี" ฟูก ๑ "พิมฺโพหนฺน" หมอน ๑.

หมวดที่ ๔ เครื่องโลหะ ที่เป็นภาชนะและเครื่องมือ จำแนก

โดยชื่อเป็น ๕ คือ " โลหกุมภี " หม้อโลหะ ๑ " โลหภาณกัม " อ่างโลหะ ๑ " โลหวารโก " กระจกโลหะ ๑ " โลหกฏาหัม " กะทะโลหะ ๑ " วาสี " มีดใหญ่หรือพร้าโต้ ๑ " ผรสสุ " ขวาน ๑ " กุจารี " ฟันสำหรับถากไม้ ๑ " กุฑุทาโล " จอบหรือเสียมสำหรับขุดดิน ๑ " นิขาทนัม " สว่านสำหรับเจาะไม้ ๑. โลหะนั้น เป็นธาตุที่หลอมออกจากแร่ ทองแดง ทองเหลือง เหล็ก ดีบุก สังกะสีเข้าไปในโลหะทั้งนั้น. หมวดนี้น่าจะแยกเป็น ๒ เป็นภาชนะหมวด ๑ เป็นเครื่องมือหมวด ๑ แต่จะเกินจำนวน ๕ ไป ฟังเข้าใจว่า ท่านเพ่งเอาของที่เป็นชาติโลหะ.

หมวดที่ ๕ เครื่องสัมภาระสำหรับทำเสนาสนะและเครื่องใช้จำแนกโดยชื่อเป็น ๘ คือ " วลฺลี " เถาวัลย์เช่นหวาย ๑ " เวฬุ " ไม้ไผ่ ๑ " มุณฺขัม " เป็นหว้าชนิดหนึ่ง แปลกันว่าหว้ามุงกระต่าย ๑ " ปุพฺพชัม " เป็นหว้าชนิดหนึ่งเหมือนกัน แปลว่าหว้าปล้อง ๑ " ดินฺนัม " หว้าสามัญ ๑ " มตฺติกา " ดินเหนียว ๑ " ทารฺกณฺฑัม " ของทำด้วยไม้ ๑ " มตฺติกาณฺฑัม " ของทำด้วยดินเผา ๑. เครื่องสัมภาระนั้น หมายถึงใช้การได้ เช่นไม้ไผ่ เป็นเสาเป็นหลังคาฝาได้ หวายหรือเถาวัลย์อื่น ใช้เป็นเครื่องผูกได้. หว้า ๓ ชนิดนั้น คงให้มุงหลังคาหรือกรุฝาแต่ ๒ ชนิดข้างต้น ที่แปลว่าหว้ามุงกระต่าย หรือหว้าปล้องนั้น ข้าพเจ้าไม่เห็นสม เข้าใจว่าจะเป็นหว้าที่ใช้เป็นประโยชน์ได้ เช่นปรืออ้อแหมเป็นต้น. ดินเหนียวนั้นสำหรับใช้ฉาบฝาฉาบพื้นก็ได้. ของเหล่านี้ มีผู้ถวายก็ดี สงฆ์แสวงหา

มาเองก็ดี เพื่อใช้ทำกุฎี หรือเป็นของขึ้นอยู่กับที่ บำรุงไว้ใช้การเช่น
นั้น จัดเป็นครุภัณฑ์ ไม่ได้หมายเอาเถาวัลย์และหญ้าอันขึ้นรกรัด
ที่สงฆ์ไม่ได้หวงห้ามเอาไว้. ของเครื่องใช้นั้น ของทำด้วยไม้ เช่น
หีบ ตู้ ชั่ว เป็นตัวอย่าง. ของทำด้วยดินเผา เช่น ไห โอ่ง
อ่าง เป็นตัวอย่าง. เครื่องถ้วย เครื่องแก้ว อันเป็นของมีขึ้นใน
ภายหลัง สงเคราะห์เข้าในของทำด้วยดิน หมวดนี้ น่าจะแยกเป็น ๒
เครื่องสัมภาระหมวด ๑ เครื่องใช้หมวด ๑.

การจัดหมวดเช่นนี้ มาในบาลี ถ้าจะจัดเอาตามความพอใจ
ของข้าพเจ้า ๆ จะจัดอย่างนี้ :-

หมวดที่ ๑ ที่ดินของปลูกสร้างรวม ๒ หมวดข้างต้น เป็น
๓ สิ่ง.

หมวดที่ ๒ ของที่เป็นตัวเสนาสนะ ๔ สิ่ง มีเตียงเป็นต้น.

หมวดที่ ๓ ภาชนะโลหะ ๔ สิ่ง กับเครื่องไม้เครื่องดิน รวม
เป็น ๖ สิ่ง.

หมวดที่ ๔ เครื่องมือ ๖ สิ่ง มีมีดได้เป็นต้น.

หมวดที่ ๕ เครื่องสัมภาระ ๖ สิ่ง มีเถาวัลย์เป็นต้น.

ถ้าไม่ยอมให้เลื่อนลำดับ หมวดที่ ๑ เป็นเครื่องโลหะ รวม
ทั้งภาชนะโลหะและเครื่องมือเป็น ๘ สิ่ง, หมวดที่ ๔ เครื่องสัมภาระ
คงเดิม หมวดที่ ๕ เครื่องไม้เครื่องดิน.

การห้ามไม่ให้สละไม่ให้แจกครุภัณฑ์นั้น หมายเอาสละให้แก่
บุคคล และแจกแก่กันเอง ทำให้ขาดตัว จะจำหน่ายของที่เลวแลก

เปลี่ยนเอาของที่ดี เช่นจะจำหน่ายเครื่องดินหลายสิ่ง จัดหาเพียง
ตั้งมั่นน้อยสิ่งไปอยู่. อีกอย่างหนึ่ง จะจึงหน่ายของไม่เป็นอุปการะ
เพื่อของเป็นอุปการะ อันเป็นครุภัณฑ์ด้วยกันเห็นว่าได้ แต่จะ
จำหน่ายเพื่อของเป็นลหุภัณฑ์เอามาแจกกันไม่ได้ เว้นไว้แต่สมัย
ข้าวแพงอดอยาก ท่านอนุญาตให้จำหน่ายของที่เลว ๆ เพื่ออาหาร
ด้วยปรารถนาจะอยู่รักษาเสนาสนะที่ดี. การจำหน่ายครุภัณฑ์เพื่อประ-
โยชน์สงฆ์อย่างใดอย่างหนึ่งดังกล่าวมานี้ เรียกว่าผาติกรรม ทรงอนุญาต.
จะเอาที่ดินแลกเปลี่ยนกับที่ดินด้วยกัน พร้อมทั้งของปลูกสร้าง ณ ที่ดิน
นั้น ด้วยเห็นว่าได้ประโยชน์ฝ่ายสงฆ์ ท่านอนุญาตไว้ในอรรถกถา.

เสนาสนะในวัดร้าง ที่เป็นสังฆาราม เช่นเตียงตั้ง ภิกษุจะ
ขนเอามา ที่เป็นสังฆาราม เช่นบานประตู บานหน้าต่าง จะรื้อเอา
มาใช้สอยหรือประกอบเข้าในวัดอื่น ด้วยความเป็นของสงฆ์เหมือน
กัน ท่านอนุญาต ถ้าเอามาใช้เป็นส่วนบุคคล และวัดร้างนั้นกลับ
ตั้งใหม่ ท่านกล่าวว่าควรให้คืน.

ที่กัลปนา คือที่นาที่สวนและที่อย่างอื่นอีก อันทายกผู้เจ้าของ
บริจาคไว้เพื่อเป็นค่าปัจจัยบำรุงสงฆ์ เช่นเรียกในบัดนี้ว่าที่ธรณีสงฆ์
ในบาลีแสดงครุภัณฑ์ ไม่ได้กล่าวถึง แต่ในบาลีเกศัชชขันธกะ
กล่าวไว้แต่ไม่ชัดความดังนี้ พืชของบุคคลอันเพาะปลูกในพื้นที่
ของสงฆ์ เจ้าของพึงให้ส่วนแล้วบริโศก นี้ก็ได้แก่ที่นาหรือที่สวน
มีคนเช่าถือ เสียค่าเช่าให้แก่สงฆ์. ที่กัลปนานี้ อนุโลมเข้าในบท
อารามวัตถุ เป็นครุภัณฑ์. ของอันเกิดขึ้นในที่นั้นหรือจะเรียกว่าค่าเช่า

ก็ตาม ที่ทายกผู้ถวายไม่ได้กำหนดเฉพาะปัจจัย ต้องการด้วยปัจจัย
อย่างไร จะน้อมไปเพื่อปัจจัยอย่างนั้น ควรอยู่ที่ ทายกผู้ถวาย
กำหนดเฉพาะเสนาสนปัจจัย ต้องน้อมเข้าไปในเสนาสนะเท่านั้น.
ถ้าไวยวัจกรสงฆ์ดูแลทำที่กัลปนานั้นเอง ไม่ได้ให้มีผู้เช่าถือ จำ
ผลประโยชน์อันเกิดในที่นั้น ให้แก่ผู้ทำผู้รักษาตามส่วนได้อยู่. ผู้ทำ
ผู้รักษามีกรรมสิทธิ์ในของอันเกิด ณ ที่นั้น เท่าส่วนอันตนจะพึงได้.
อีกฝ่ายหนึ่ง ในบาลีเกศัชชขันธกะนั้นเองกล่าวว่า พืชของสงฆ์เพาะ
ปลูกในที่ของบุคคล พึ่งให้ส่วนแล้วบริโภค น่าจะได้แก่การที่ไวยว
ัจกรสงฆ์เช่านาหรือสวนของคนอื่นทำเป็นของสงฆ์ เช่นนี้ ท่านยอม
ให้จ่ายผลประโยชน์ของสงฆ์ให้เป็นค่าเช่าค่าถือแก่เจ้าของที่. การเช่นนี้
ยังไม่เคยได้ยินว่ามีสักรายหนึ่ง มีแต่บุคคลเช่าที่ของสงฆ์ทั้งนั้น.

ของเจดีย์

ของชนิดนี้ ได้แก่ของที่ทายกถวายเพื่อบูชาเจดีย์ เช่นของเข
ถวายพระแก้วมรกต และถวายพระพุทธรชินราชเมืองพิษณุโลก. ที่
มาแห่งของเจดีย์ มีบาลีวิภังค์แห่งสิกขาบทว่าด้วยการน้อมลาภสงฆ์
เป็นอย่างสูง เชื่อว่าไม่มีในครั้งพุทธกาล น่าจะเกิดมีขึ้นเมื่อภายหลัง
ลงมา ในเวลาที่มีเจดีย์ศักดิ์สิทธิ์ในพระพุทธศาสนาขึ้นแล้ว. ของเจดีย์
มีวิภาคเป็นอย่างไร ท่านหาได้กล่าวไว้ไม่ นอกจากให้ถือแยกเป็น
ส่วนเฉพาะของเจดีย์หนึ่ง ๆ คู่เดียวกับของสงฆ์หมู่หนึ่ง ๆ และ
ห้ามมิให้น้อมลาภของเจดีย์หนึ่งไปเพื่อเจดีย์หนึ่ง ที่ปรับโทษ ที่ปรับโทษเป็น
ทุกกฎ. ดูเหมือนจะพอเทียบเคียงกันได้กับของสงฆ์ ที่จำแนกเป็น

ลหุภัณฑ์และครุภัณฑ์ ส่วนลหุภัณฑ์ เช่นน้ำมัน ใช้ตามบูชา ที่เป็นอาหาร ให้แก่ผู้รักษา ก็ควร. ที่เป็นครุภัณฑ์ ควรเก็บรักษาไว้ หรือพึงจำหน่ายเพื่อผาติกรรม ถือเอาของเป็นครุภัณฑ์ด้วยกัน ที่ถาวรกว่าหรือที่เป็นประโยชน์กว่า หรือเพื่อปฏิสังขรณ์เจดีย์นั้นหรือถาวรวัตถุเนื่องด้วยเจดีย์นั้น. ผลประโยชน์อันเกิดขึ้นในที่กัลปนา พึงรู้โดยนัยอันกล่าวแล้วในของสงฆ์.

ของบุคคล

ของชนิดนี้ ได้แก่ของที่ทายกถวายแก่ภิกษุเป็นส่วนตัว หรือภิกษุแสวงหาได้มา และถือเอาเป็นส่วนตัว แม้ของที่สงฆ์แจกให้ตกเป็นสิทธิแก่ภิกษุแล้ว ชื่อว่าเป็นของบุคคลเหมือนกัน ภิกษุผู้เจ้าของมีสิทธิในอันสละหรือแจกได้ตามชอบใจ มีข้อที่จะพึงระวังแต่เพียงไม่ทำศรัทธาไทยให้ตกเสียเปล่า. ภิกษุควรมีของเช่นไรเป็นส่วนของตนได้ พึงรู้แจ้งในกัณฑ์ที่ ๑๒ ที่ว่าด้วยบริวารบริโภคนั้นเถิด. เพราะบาลีว่า ทรงอนุญาตเครื่องโลหะทั้งปวง ยกเครื่องประหาร, ทรงอนุญาตเครื่องไม้ทั้งปวง ยกอาสนิ บัลลังก์ บาตรไม้ เขียง-เท้าไม้, เครื่องดินทั้งปวง เว้นเครื่องเซ็ดเท้าอย่างหนึ่งที่ว่าทำเป็นรูปฝักบัว เข้าใจว่าทำเป็นตุ้ม และกระเบื้องหม้อที่ห้ามไม่ให้ใช้แทนบาตร ของอื่นที่ไม่ระบุห้ามไว้แล้วหรือไม่อนุโลมแก่ของที่ห้าม ก็อาจมีได้เป็นส่วนตนของภิกษุ. ในฝ่ายของที่ห้ามไม่ให้มีส่วนตนนั้น แสดงไว้ชัดในบาลี ก็คือเงินทองและเครื่องประหาร หรือแม้อกัปปิยบริวารด้วย. เดิมดูเหมือนจะห้ามภณฑะที่ทำด้วยโลหะโดย

กำเนิด หรือโลหะที่ผสมซึ่งเรียกว่าสำริด แต่ในบาลีก้าวว่า อย่าให้สังฆของเช่นนั้น แต่มีบาลีที่ลบล้างกัน ดังกล่าวแล้วข้างต้นว่า ทรงอนุญาตเครื่องโลหะทั้งปวงเว้นเครื่องประหาร จะมีเครื่องโลหะอย่างอื่นก็ได้ หรืออีกนัยหนึ่ง จะแปลความแห่งบาลีต้นว่า ห้ามไม่ให้สังฆเครื่องโลหะแล้วเครื่องสำริดนั้น หมายความว่า ห้ามไม่ให้เก็บของเช่นนั้นไว้โดยฐานเป็นของที่ตนเล่น. ส่วนในบาลีพระสูตรที่แสดงศีลของภิกษुक้าวว่า ภิกษุเว้นจากการรับไธนาและที่ดินอย่างอื่น เว้นจากรับทาส สัตว์พาหนะ คือ ช้าง ม้า โค กระบือ ปศุสัตว์ เป็นต้นว่า แพะ แกะ ไก่ สุกร ที่สุดจนข้าวเปลือก พระคันถรจนจารย์ถือเอาความข้อเหล่านี้แสดงไว้ในพระวินัยว่า ของเหล่านี้ไม่ควรแก่ภิกษุ, รับ เป็นอาบัติทุกกฏ อาบัติทุกกฏชนิดนี้เรียกว่าบาลมุตตคทุกกฏ แปลว่าอาบัติทุกกฏพ้นจากบาลี. อนึ่ง เพราะบาลีในพระสูตรนั่นเองกล่าวว่ ภิกษุเว้นจากปาณาติบาต เว้นจากประ โคมเครื่องประ โคม เครื่องมือดักสัตว์บก ดังสัตว์น้ำ และเครื่องประ โคมต่างชนิด ที่ท่านจัดว่าเป็นอนามาส เป็นของไม่ควรแก่ภิกษุด้วยคัจฉกัน.

ภณฑะของภิกษุกี่ดี ของสามเณรก็ดี เจ้าของตายแล้ว สงฆ์เป็นเจ้าของ คือตกเป็นของมรดกแก่สงฆ์. ในของเหล่านั้น บาดร จิวร ทรงอนุญาตเพื่อให้แก่ภิกษุผู้พยาบาลไข้ ของที่เป็นลหุภัณฑ์ อันเหลือให้แจกกัน สามเณรผู้พยาบาล ก็พึงให้ได้รับส่วนแจกเสมอ ภิกษุ ของที่เป็นครุภัณฑ์ให้ตั้งไว้เป็นของสงฆ์. โดยนัยนี้ ภิกษุ

ผู้อาพาหนัก ปรารถนาจะให้ภิกษุรูปใดรูปหนึ่งเป็นผู้รับมรดกของตน จึงต้องมอบให้เป็นสิทธิแก่ภิกษุรูปนั้นในเมื่อตนยังมีชีวิต. นี้แตกต่างจากธรรมเนียมทำพินัยกรรมในฝ่ายคฤหัสถ์ หนังสือพินัยกรรมอันเจ้าทรัพย์ทำนั้น แสดงความประสงค์ของเจ้าทรัพย์ว่า เมื่อมรณะแล้ว ให้ของที่ระบุชื่อไว้หรือทั้งหมด ได้แก่คนชื่อนั้นคนเดียวหรือหลายคน เจ้าทรัพย์ยังไม่ตาย ของในพินัยกรรมยังเป็นของเจ้าทรัพย์ เขาอาจทำพินัยกรรมใหม่ล้างพินัยกรรมเก่า. ในพระวินัย หากภิกษุจะทำพินัยกรรมเช่นนั้นแล้วมรณะลง มรดกต้องตกเป็นของสงฆ์ ภิกษุผู้ถือพินัยกรรมจะรับเอาไม่ได้. เพราะเหตุนี้ ผู้อาพาจึงต้องมอบให้เป็นสิทธิแก่ผู้รับ แต่เมื่อให้เป็นสิทธิเช่นนี้แล้ว แม้ทายเจี็บ ของนั้นคงเป็นของผู้รับ เจ้าของเดิมไม่มีสิทธิในอันจะยกให้ผู้อื่นอีก. แต่ข้อนี้ก็ไม่ว่าอะไร ผู้รับคงบอกคืนให้เองด้วยสามจีปฏิบัติ. พระบัญญัติในเรื่องมรดกของภิกษุผู้ถึงมรณะอยู่ข้างจะตึงจัด การปฏิบัติในของสงฆ์ก็ไม่ดีพอจะให้ภิกษุเองแลเห็นประโยชน์ การทำฌาปนกิจในภายหลัง ก็เป็นภาระของผู้จะทำ เพราะเหตุเหล่านี้ มีภิกษุน้อยทีเดียวผู้ปลงใจให้มรดกแก่สงฆ์ มีแต่ยกให้แก่ผู้อื่นเป็นพื้น หากจะตกเป็นของสงฆ์ ก็เป็นเพราะยังไม่ทันได้มอบให้แก่ผู้อื่น หรือได้มอบแล้ว แต่ไม่ถูกระเบียบ ไม่เป็นอันมอบ. การมอบให้ด้วยมีปริกัปปว่า ถ้าตายแล้ว ให้ของเหล่านี้ตกเป็นของผู้นั้น หรือว่าผู้นั้นจงถือเอาของเหล่านี้เมื่อตายแล้ว เช่นนี้ไม่จัดว่ามอบให้เป็นสิทธิในเวลายังเป็นอยู่ ต่อมอบให้ด้วยโวหาร

เป็นปัจจุบันกาลไม่มีปริกษาว่า ฉันทให้บริหารทั้งปวงนี้แก่เธอ หรือ
ระบุชื่อพัสดุด้วยก็ตาม จึงเป็นอันให้เป็นสิทธิ์. การให้กันเช่นนี้ใน
เวลาใกล้ตาย เรียกว่าปลงบริหาร. ข้าพเจ้าได้เคยพบเรื่องมา
ภิกษุผู้อาพาธ บอกปลงบริหารแก่คนหนึ่ง แต่ไม่ถูกระเบียบ จำเป็น
ต้องตัดสินใจว่าไม่เป็นอันปลง แต่ข้าพเจ้าผู้ตัดสินเอง ต้องช่วยออก
ค่าปลงศพผู้มรณะด้วยความสงสาร.

ในบัดนี้ กฎหมายแผ่นดิน ยังอุดหนุนพระวินัยอยู่ คือ ห้าม
ไม่ให้กฤหัสถ์ฟ้องเอามรดกภิกษุ ไม่เช่นนั้น ต่างว่ามีภิกษุทำพินัย-
กรรมยกมรดกให้แก่ผู้ใดคนหนึ่ง แล้วมรณะลง ตามพระวินัย
มรดกตกเป็นของสงฆ์ แต่ทางอาณาจักร พินัยกรรมนั้นฟังได้ เมื่อ
ถึงศาล ก็จะต้องเป็นไปตามกฎหมายแผ่นดิน ถ้าเข้าใจพระบัญญัติ
หย่อนลงมาสักหน่อย เพียงว่าเจ้าทรัพย์ทำพินัยกรรมเช่นนั้นก็ดี ได้
บอกมอบแต่ไม่ถูกระเบียบก็ดี เชื่อว่าได้แสดงความปรารถนาของตน
ในอันยกทรัพย์ให้แก่ผู้นั้น ถือเอาเป็นฟังได้ เช่นนี้จะเข้ากันได้กับ
กฎหมายแผ่นดิน และจะไม่ต้องประดักประเดิดในอันลงสันนิษฐานว่า
เป็นอันปลงหรือไม่เป็นอันปลง. ถ้าสงฆ์รับมรดก การทำฌาปนกิจ
เป็นภาระของสงฆ์ได้จะดี และในกรณีเช่นนี้ ให้จ่ายมรดกของเธอ
ออกทำได้ด้วย เหลือเท่าไรจึงเป็นของสงฆ์ยิ่งดี.

ภักทชะของภิกษุผู้หลีกไปอื่นก็ดี ผู้สึกแล้วก็ดี เจ้าของทอด
ทิ้งไว้ด้วยไม่ได้หวงห้าม ตนเป็นของสงฆ์ เทียบตามของปลูกสร้าง
ซึ่งเรียกว่านวกรรม ภิกษุทำเสร็จแล้ว หลีกไปอื่นก็ดี สึกเสียดก็ดี

ตกเป็นของสงฆ์.

ภักทยะของบุคคล คือที่เป็นส่วนตัวของภิกษุ ทรงอนุญาตให้
ถือวิสาสะกันได้ แต่การถือวิสาสะนั้น ต้องถูกลักษณะ จึงจะ
เป็นอันถือเอาด้วยดี. ลักษณะถือวิสาสะมาในบาลี มีองค์ ๕ คือ
เป็นผู้เคยได้เห็นกันมา ๑ เป็นผู้เคยคบกันมา ๑ ได้พูดกันไว้ ๑ ยังมี
ชีวิตอยู่ ๑ รู้ว่าของนั้นเราถือเอาแล้วเขาจักพอใจ ๑ ในอรรถกถา
แยกองค์ที่ ๑ องค์ ๒ และองค์ที่ ๓ ออก เอาแต่อย่างหนึ่งคงเป็น ๓.
ข้อนี้ถูก. เพื่อนคบสนิทมากกว่าเพื่อนเห็น เมื่อถือวิสาสะของเพื่อน
เห็นได้แล้ว ถือวิสาสะของเพื่อนก็ใช้ได้. อนึ่ง ถ้าสัททวิhariกอยู่
ในสำนักอุปัชฌายะ แต่ท่านไม่ได้สั่งอนุญาตไว้ จะถือวิสาสะใน
ท่าน เอาเทียนสักเล่มหนึ่ง หรือไม้ขีดไฟสักกดอกหนึ่ง จะได้หรือ
ไม่ได้ ถ้าได้ การถือวิสาสะรายนี้ไม่ต้องเกี่ยวกับองค์คือได้พูดกัน
ไว้. อีกอย่างหนึ่ง ภิกษุเข้าไปพักอยู่ในสวนของเขาสุมิไซ่เพื่อนเห็น
เจ้าของสวนปวารณาว่า จะฉันผลไม้อย่างใดอย่างหนึ่งก็นิมนต์ ภิกษุ
จะถือวิสาสะในเจ้าของสวนได้หรือไม่ ถ้าได้ การถือวิสาสะรายนี้
ไม่ต้องเกี่ยวกับองค์ ๒ ข้างต้น เป็นอันแลเห็นชัดว่าแยก ๓ องค์ข้าง
ต้นเอาแต่อย่างหนึ่งนั้น ชอบแก่เหตุ. เหตุนั้น ลักษณะถือวิสาสะพึง
เข้าใจอย่างนี้: เป็นผู้เคยเห็นกันมาหรือเป็นผู้เคยคบกันมา หรือได้
พูดกันไว้ อย่างใดอย่างหนึ่ง นับเป็นองค์ ๑ รู้ว่าถือเอาแล้วเขาจัก
พอใจเป็นองค์ ๑ เขายังเป็นอยู่เป็นองค์ ๑ แม้เป็นบุคคลต้องลักษณะ
แล้ว แต่ภักทยะของเขาที่ต้องการนั้น เป็นของที่เขารัก หรือมีราค

ถือเอาแล้ว เขาจักโทมนัสหรือเสียตาย จักเกิดจิตใจกันขึ้น เช่นนี้
ไม่ควรถือเอา. และจะถือวิสาสะ ต้องถือเอาในเวลาเช้าของยังมี
ชีวิตอยู่ ของภิกษุผู้ถึงมรณะแล้ว ตกเป็นของสงฆ์ ถือวิสาสะไม่
ขึ้น แม้ของคฤหัสถ์ผู้ตายแล้ว ก็ตกเป็นมรดกแก่ผู้อื่นไป ถือเอาโดย
วิสาสะไม่ได้เหมือนกัน. การถือเอาโดยวิสาสะ ท่านไม่จัดเป็น
อาหารในอหินนาทานสิกขาบท ดังมีแจ้งในอนาปัตติวาร แต่ถ้าถือ
เอาโดยอาการไม่ถูกลักษณะแล้ว ชอบแต่จะคืนให้เจ้าของ. ภิกษุผู้จะ
ถือวิสาสะเอาภณฑะแห่งคนอื่น พึงปฏิบัติให้ถูกต้องตามลักษณะนี้.

กัณฑ์ที่ ๒๑

วินัยกรรม

วิธีแสดงอาบัติ

อาบัติอันภิกษุแก่งต้องแล้ว ที่แก้ไขไม่ได้คือปาราชิก ผู้ต้อง
พึงปฏิญญาแล้ว ละเพศภิกษุเสีย หรือสงฆ์พึงให้นาสนะเสียจากเพศ
ภิกษุ ที่ยังแก้ไขได้ ต้องทำคืนด้วยประการในประการหนึ่ง. วิธีทำ
คืนครุกาบัติ คือสังฆาภิเสศ ยังจักไม่กล่าวถึงในเล่มนี้ เพราะไม่
สำเร็จด้วยเจ้าตัวเอง จะต้องได้รับแนะนำของท่านผู้รู้ จักกล่าว
ในที่นี้เฉพาะวิธีแสดงลหุกาบัติ.

ภิกษุผู้แก่งต้องอาบัติ และปกปิดไว้ และถึงอกติ เพราะ
เหตุคนบ้าง เพราะเหตุผู้อื่นบ้าง ได้ชื่อว่าอสังฆิ แปลว่า ผู้ไม่มี
อายุ เหตุคังนั้น อาบัติที่ไม่จำจะต้อง ก็อย่าต้อง ที่ต้องแล้วก็ควร
ทำคืนเสีย.

การแสดงลหุกาบัตินั้น ก็คือเปิดเผยโทษของตนแก่ภิกษุอื่น
มีวิธีจะพึงทำกล่าวไว้ในบาลีอุโบสถขันธกะกัมภีร์มหาวรรคว่า ภิกษุ
ผู้ต้องอาบัตินั้น พึงเข้าไปหาภิกษุรูปหนึ่งแล้ว ทำผ้าห่มเฉียงบ่า
นั่งกระหย่ง ประณมมือกล่าวว่า "อหิ อากุโส อิตถุนนัม อापตฺตี
อาปนุโน ตํ ปฎิเทเสมิ" แปลว่า "แน่เธอ ฉันต้องอาบัติชื่อนี้
ฉันแสดงอาบัตินั้น." ภิกษุผู้รับฟังกล่าวว่า "ปสฺสสฺสิ" แปลว่า "เธอ
เห็นหรือ?" ภิกษุผู้แสดงฟังกล่าวว่า "อาม ปสฺสสฺยามิ" แปลว่า

"เออ ฉันเห็น." ภิกษุผู้รับฟังกล่าวว่า "อายุดี สิวเรขยาสิ" แปลว่า "เธอพึงสำรวมต่อไป" เพียงเท่านี้ อาบัตินั้นได้ชื่อว่าแสดงแล้ว. ถ้าสงฆ์อยู่ในอาบัตินางอย่าง ท่านให้บอกอย่างนี้ :- "อหิ อากุโธ อิตถนุนามาย อาปตติยา เวมตติโก ยथा นิพเพมตติโก ภวิสสามิ, ตทา ต อापตตี ปฏิกุกฤษสามิ" แปลว่า "แน่ะเธอ ฉันมีความสงฆ์ ในอาบัตินี้ จักสิ้นสงฆ์เมื่อใด จักทำคืนอาบัตินั้นเมื่อนั้น." ไม่มี คำสำหรับภิกษุผู้รับบอกจะกล่าวว่อย่างไร. ตามนัยนี้ อาบัตินั้น แสดงในสำนักภิกษุรูปเดียว. ภิกษุผู้รับนั้น พึงเลือกเอาภิกษุผู้ร่วม ตั้งवास ท่านห้ามไม่ให้แสดงในสำนักภิกษุต่างตั้งवास และผู้ถูกห้าม ตั้งवास ส่วนในนิสตัคคิยกันท์กัมภีร์มหาวิภังค์ กล่าวให้เสียสละ สิ่งของเป็นนิสตัคคิยแก่สงฆ์ก็ได้ แก่คณะก็ได้ แก่บุคคลก็ได้. กล่าว วิธีเสียสละแก่สงฆ์ว่า ให้ภิกษุผู้ต้องนิสตัคคิยนั้น เข้าไปหาสงฆ์ ทำ ผ้าห่มเฉียงบ่า นั่งกระห่่ง ประณมมือ กล่าวคำเสียสละตามแบบ ซึ่งท่านวางไว้ แล้วให้แสดงอาบัตินี้ ให้ภิกษุรูปหนึ่งผู้ฉลาดสามารถ รับอาบัตินี้. โดยนัยนี้ การเสียสละ ทำแก่สงฆ์ ส่วนการแสดงอาบัตินี้ ทำในสำนักบุคคล ที่ต้องทำนอกหัตถบาตสงฆ์. แต่ได้พบแบบที่ท่าน วางไว้ในอรรถกถา เป็นคำสำหรับสมมติตนรับอาบัติน่า "สุณาคู เม ภนุเต สงฺโฆ, อัย อิตถนุนาโม ภิกฺขุ อาปตตี สรติ วิวรติ อุตฺตานิโกโรติ เทเสติ, ยถิ สงฺฆสฺส ปตฺตกฺกฺลฺลํ, อหิ อิตถนุนามสฺส ภิกฺขุโน อาปตตี ปฏิกุกฺกณฺเหยฺย" แปลว่า "ท่านเจ้าข้า ขอสงฆ์ จงฟังข้าพเจ้า ภิกษุผู้มีชื่อนี้ ผู้นี้ ระลึก เปิดเผย ทำให้ตื่น แสดง

อาบัติ ถ้าความพร้อมพรั่งของสงฆ์ถึงที่แล้ว ข้าพเจ้าขอรับอาบัติของภิกษุผู้มีชื่อนี้." เช่นนี้ อาบัตินั้นแสดงและรับในสำนักสงฆ์ ถือเอาความว่า ทำในหัตถบาตสงฆ์ เมื่อมีวิธีทำง่ายกว่า ใครเลยจะปรารถนาทำโดยวิธีที่ยาก แม้การเสียดละของเป็นนิสัสคคิยะก็เช่นกัน คงหันลงเสียดละแก่บุคคล การแสดงอาบัติในสงฆ์ จะพึงมีเฉพาะเมื่อเสียดละของเป็นนิสัสคคิยะ ที่กำหนดให้ทำแก่สงฆ์กระมัง.

คำแสดงอาบัตินั้น ที่ใช้อยู่บัดนี้ ตามโคลงในอุโบสถชั้นธกะ แต่เพิ่มบทอาลปะนะเข้าบ้าง เติมคำปฎิญาเข้าบ้าง ต่างว่า ภิกษุต้องอาบัติปาจิตติยะตัวหนึ่ง เธอแสดงในสำนักภิกษุผู้อ่อนกว่า พึงว่าอย่างนี้ :- " อหิ อาวุโส ปาจิตติโย อาปตฺติ อาปนุโน ตํ ปฎิเทเสมิ." ผู้รับฟังว่า " ปสฺสธ ฆนฺเต " ผู้แสดงฟังว่า " อาม อาวุโส ปสฺสสามิ " ผู้รับฟังว่า " อายตี ฆนฺเต ตัวยะยาถ " แปลโดยนัยดังกล่าวแล้ว ผู้แสดงฟังว่า " สาธุ สฺกุจฺจ อาวุโส ตัวยิสฺสามิ " แปลว่า " ดีละ เธอ นั้นจะทำสำรวมด้วยดี. "

อาบัติที่ต้องอย่างเดียวกัน เช่น อติเรกจิวรหลายผืนล่วง ๑๐ วัน เป็นนิสัสคคิยะปาจิตติยะเฉพาะผืน เรียกว่า อาบัตินิวัตตุเดียวกัน มีชื่อเดียว ประมวลแสดงในคราวเดียวกันได้ ใช้บทว่า " สมฺพหุลา แปลว่า " มากหลาย " ว่าดังนี้ :- " อหิ อาวุโส สมฺพหุลา นิสฺสคคิยาโย ปาจิตติยาโย อาปตฺติโย อาปนุโน ตา ปฎิเทเสมิ." อาบัติเฉพาะ ๒ ตัวใช้ " เทว " แปลว่า " ๒ " แทน " สมฺพหุลา." ตั้งแต่ ๓ ตัวขึ้นไปจึงใช้ว่า " สมฺพหุลา."

อาบัติชื่อเดียวกัน แต่ต่างเรื่อง เช่นต้องทุกกฏ เพราะไม่
สำรวมจักขุก็มี เพราะไม่เป็นไซ้ กั้ร่วมเข้าบ้านก็มี เพราะนั่งเบาะ
ภายในชัคนุ่ก็มี เช่นนี้ เรียกว่ามีวัตถุต่างต้น ประมวลแสดงด้วย
กันได้ ไซ้บทว่า " นานาวตถุกาโย " แปลว่า " มีวัตถุต่างกัน "
ว่าดังนี้ :- " อหิ อาวุโส สมพหุลา นานาวตถุกาโย ทุกกฏาโย
อาปตติโย อาปนุโน ตา ปฏิกุเทเสมิ. " ถ้าล่วง ๒ เรื่อง จำนวน
อาบัติก็ ๒ ไซ้ " เทว นานาวตถุกาโย. " จำนวนอาบัติมากกว่า
ไซ้ " สมพหุลา นานาวตถุกาโย " เหมือนกัน. อาบัติทุกภาสิต
แม้วัตถุที่ยกขึ้นกล่าวลือต่างกัน ท่านว่ากำเนิดเป็นอย่างเดียวกัน ไม่
มีต่างวัตถุ ให้แสดงอย่างแบบอาบัติมาก วัตถุเดียวกัน.

การแสดงอาบัติ ไม่มีชี้ว่า ผู้แสดงจะต้องบอกวัตถุแก่ผู้รับ
แต่เพราะมีห้ามไม่ให้แสดงและรับสภาคาบัติ ได้ความว่า ต้องบอก
วัตถุด้วย เว้นไว้แต่แสดงในสำนักภิกษุผู้แสดงอาบัติแล้วใหม่ แม้
อย่างนั้น อาบัติที่เป็นขอเป็นงอ ก็ควรจะบอกวัตถุด้วย จะได้เป็น
ปฏิบัติอันสมควร.

อาบัติวัตถุเดียวกัน ภิกษุต้องเหมือนกัน เรียกว่า สภาคาบัติ
แปลว่า อาบัติมีส่วนเสมอกัน ห้ามไม่ให้แสดง ห้ามไม่ให้รับ ให้
แสดงในสำนักภิกษุอื่น ถ้าสงฆ์ต้องสภาคาบัติทั้งนั้น ท่านให้ส่งภิกษุ
รูปหนึ่งไปแสดงในที่อื่น ภิกษุอันเหลือจึงแสดงในสำนักเธอ หรือ
ขอแสดงกันต่อไป ได้เช่นนี้เป็นการดี ถ้าไม่ได้ ถึงวันอุโบสถ ท่านให้
สวดประกาศความชื่อนั้นในสงฆ์ ตามแบบอันแสดงไว้แล้วในกัณฑ์

ที่ ๑๗ เรื่องอุโบสถ ครั้นสวดประกาศอย่างนั้นแล้ว ทำอุโบสถได้. หากจะมีภิกษุแสดงและรับสภาคาบัตติด้วย ท่านยอมว่าอาบัตินั้น เป็นอันแสดงแล้ว แต่ปรับทุกกฐเพราะแสดงแก่ผู้แสดง และปรับทุกกฐเพราะรับแก่ผู้รับ.

อาบัตินั้น ท่านให้แสดงโดยควรแก่ชื่อ แก้ววัตถุ แก่จำนวน แสดงผิดชื่อ ใช้ไม่ได้ ผิดวัตถุและผิดจำนวน ข้างมากแสดงเป็นน้อย ใช้ไม่ได้ ข้างน้อยพลังเป็นมาก เช่นอาบัติตัวเดียวหรือ ๒ ตัว แสดงว่า " สมพหุลา " วัตถุเดียว แสดงว่า " นานาวตถุกาโย " ใช้ได้. อาบัติต่างชื่อ ไม่ให้ประมวลแสดงในคราวเดียวกัน. อนึ่ง ท่านให้แสดงทีละรูป ห้ามไม่ให้แสดงพร้อมกันหลายรูปในสำนักภิกษุผู้เดียว ข้อนี้เป็นไม่ได้โดยอยู่เอง เพราะอาบัติที่แสดงย่อมต่างกัน และท่านห้ามไม่ให้แสดงในสำนักภิกษุ ๔-๕ รูปผู้อย่นอกสีมา นี้แปลว่า จะทำเป็นการสงฆ์ไม่ได้.

ในลำดับนี้ จักแสดงแบบใช้คำบาลีไว้สำหรับภิกษุผู้ไม่รู้บาลี.

อาบัติตัวเดียว ออกชื่อว่า " อุกุลลจจยัม อาปตติ, นิสุสสุคิย ปาจิตติย อาปตติ, ปาจิตติย อาปตติ, ทุกุกญัม อาปตติ, หรือ ทุพฺพาสิตัม อาปตติ " ตามชื่อของอาบัติ.

อาบัติหลายตัว ออกชื่อว่า " อุกุลลจจยาโย อาปตติโย, นิสุสสุคิยาโย ปาจิตติยาโย อาปตติโย, ปาจิตติยาโย อาปตติโย, ทุกุกญาโย อาปตติโย, ทุพฺพาสิตาโย อาปตติโย " ต่อ " เทว " หรือ " สมพหุลา " เฉพาะอาบัตินี้มีวัตถุเดียว. ต่อ " นานาวตถุกาโย

เฉพาะอาบัติมีไว้ต่างกัน.

คำสำหรับผู้แก้กว่า " อาวุโส, ปุสฺสตี, สิวเรยยาสิ. "

คำสำหรับผู้อ่อนกว่า " ภนฺเต, ปุสฺสเถ, สุวเรยยาถ. "

ข้าพเจ้าขอแสดงมติไว้ในที่นี้ว่า แบบแสดงอาบัติที่ใช้กันอยู่
เข้าใจว่า ประกอบตามบาลีในอุโบสถชั้นธกะนั้น แต่ชื่ออาบัติ
เหล่านั้นเป็นนามศัพท์ ใช้คงตามลิงค์ เช่นในปาติโมกข์ว่า " นิสฺสคฺคิย
ปาจิตฺติย " และ " ปาจิตฺติย " ในวิภังค์และชั้นธกะว่า " อาปตฺติ
ถุลลจฺยสฺส, อาปตฺติ ทฺกฺกฏสฺส " แปลว่า ต้องถุลลัจจัย ต้อง
ทุกฺกฏ น่าจะประกอบคำแสดงว่า " อหิ อาวุโส ปาจิตฺติย อาปนฺโน
ติ ปฏฺิเทเสมิ " หรือ " อหิ อาวุโส สมฺพหฺลฺลานิ นานาวตฺถุคฺคานิ
ปาจิตฺติยานิ อาปนฺโน ตานิ ปฏฺิเทเสนิ. " ในบาลีอุโบสถชั้นธกะ
นั้นจะใช้คำเป็นกลาง จึงวางแบบว่า " อิตฺถนฺนํ อาปตฺติ " เมื่อ
ระบุชื่อ ควรใช้ตามลิงค์ของชื่อ.

อาบัติปาฏิเทสนียะ มีคำแสดงในบาลีปาติโมกข์ไว้ชัดเจนว่า
" การุหิ อาวุโส ฐมฺมํ อาปชฺชี่ อสฺปฺปายิ ปาฏิเทสนียํ ติ
ปฏฺิเทเสมิ " แปลว่า " แน่ะเธอ ฉันต้องแล้วซึ่งกรรมนำดีเตียน ไม่
สบาย ควรจะแสดงคืนเสีย ฉันแสดงคืนซึ่งกรรมนั้น. " ปาฏิเทสนียะ
นี้ ไม่ใช่ปากทางสำหรับจะต้อง คำแสดงจึงไม่เป็นแบบที่ใช้กัน.

ภิกษุผู้ต้องอาบัติแล้ว ไม่ยอมรับว่าเป็นอาบัติ เรียกโดยโวหาร
วินัยว่า ไม่เห็นอาบัติ หรือยอมรับว่าเป็นอาบัติ แต่ไม่แสดง เรียก
ว่า ไม่ทำคืนอาบัติ ใน ๒ อย่างนี้ ทรงอนุญาตให้สงฆ์ลงโทษ

ทำอุกเขปนียกรรม ยกภิกษุนั้นเสียจากสังฆาตและร่วมกินร่วมนอน ภิกษุนั้นได้ชื่อว่า "อุกขิตฺตโก" แปลว่า ผู้อันสงฆ์ยกเสียแล้ว ภิกษุใดสมาคมด้วย ต้องปาจิตตियะด้วยสิกขาบทที่ ๕ แห่งสัปปาณวารรค แห่งปาจิตตियกัณฑ์ ต่อเมื่อภิกษุนั้นยอมเห็นอาบัติ หรือยอมทำคืนอาบัติแล้ว สงฆ์จึงสวดประกาศระงับกรรมนั้น ยอมให้เข้าห่มเป็นภิกษุปกติตามเดิม.

อธิษฐาน

บริขารบางอย่างที่ทรงอนุญาตให้มีสำหรับตัวภิกษุ และห้ามไม่ให้มีของเช่นนั้นเกินจำนวน หรือเกินวันที่กำหนดไว้ บริขารเช่นนี้ ภิกษุจะเอาไว้ใช้สำหรับตัว ต้องอธิษฐาน แปลว่า ตั้งเอาไว้. บริขารที่ระบุงชื่อให้อธิษฐานนั้น คือ สังฆาฏี อุตตราสงค์ อันตราวาสก รวมเข้าเป็นไตรจีวร อธิษฐานตามชื่ออย่างละผืน บาตร อธิษฐานได้ใบเดียว ผ้าปูนั่ง เรียกนิสีทนะ อธิษฐานได้ผืนเดียว ผ้าปูนอนเรียกว่าปัจฉัตถระณะ ผ้าเช็ดหน้า ผ้าเช็ดปาก เรียกมุขปุณฺณนะ ผ้าใช้เป็นบริขาร เช่นผ้ากรองน้ำ ถุงบาตร ย่าม ผ้าห่อของ เรียกปริกขารโจละ ไม่มีจำกัดจำนวน ตามแต่จะพอ เหล่านี้เป็นของทรงอนุญาตให้อธิษฐานเอาไว้ใช้ได้เนืองนิตย์ ผ้าปิดฝีหรือปิดแผล ทรงอนุญาตให้อธิษฐานไว้ใช้ในคราวอาพาธเป็นอย่างนั้นผืนหนึ่ง ผ้าอาบน้ำฝน ทรงอนุญาตให้อธิษฐานไว้ใช้ในฤดูฝน ๔ เดือนผืนหนึ่งพ้นจากเขตแล้ว ต้องเลิกเสียทั้ง ๒ อย่าง. บริขารที่มีจำกัดประมาณ [ไม่ชดแต่อันตราวาสก] อธิษฐานได้ผืนเดียว ที่ไม่จำกัด

ประมาณ อธิษฐานได้หลายผืน นี่เป็นความสังเกตเห็นของข้าพเจ้า.

คำอธิษฐานบริวารสิ่งเดียว แสดงสังฆาฏิเป็นตัวอย่างว่า
" อิมํ สงฆาฏิ อธิฏฺฐามิ " แปลว่า " เราตั้งเอาไว้ซึ่งผ้าสังฆาฏิผืนนี้ " หรือว่า " เราตั้งเอาไว้ซึ่งผ้าผืนนี้เป็นสังฆาฏิ. " อธิษฐานบริวารชื่ออื่นยกบทว่า " สงฆาฏิ " เสีย เปลี่ยนตามชื่อดังนี้ :-

อุตตราสงค์	สำหรับ	อุตตราสงค์
อนฺตราวาสกั	"	อันตราวาสก
นีสีทํ	"	ผ้านีสีทนะ
กณฺฑุปฏิจฺฉาที	"	ผ้าปีดฬี
วสฺตฺตีกสาฎิกั	"	ผ้าอาบนํ้าฝน
ปจฺจตุตรณั	"	ผ้าปูนอน
มุขปฺลฺลณโจลั	"	ผ้าเช็ดหน้า, เช็ดปาก
ปริกฺขารโจลั	"	ผ้าเป็นบริวาร

คำอธิษฐานผ้าหลายผืนควบกัน แสดงผ้าปูนอนเป็นตัวอย่างว่า
" อิมานิ ปจฺจตุตรณานิ อธิฏฺฐามิ " แปลว่า " เราตั้งเอาไว้ซึ่งผ้าปูนอนเหล่านี้ " หรือว่า " เราตั้งเอาไว้ซึ่งผ้าเหล่านี้เป็นผ้าปูนอน. " อธิษฐานผ้าชื่ออื่น ยกบทว่า " ปจฺจตุตรณานิ " เสีย เปลี่ยนเป็น " มุขปฺลฺลณโจลานิ " สำหรับผ้าเช็ดหน้าเช็ดปาก, " ปริกฺขารโจลานิ " สำหรับผ้าเป็นบริวาร.

อธิษฐานมี ๒ คือ อธิษฐานด้วยกาย ๑ อธิษฐานด้วยวาจา ๑. อธิษฐานด้วยกายนั้น เขามี้อจับหรือลูบบริวารที่จะอธิษฐานนั้นเข้า

ทำความเข้าใจตามคำอธิบายข้างต้น. อธิษฐานด้วยวาจา นั้น คือ
สั้นคำอธิษฐานนั้น ไม่ถูกของด้วยกายก็ได้ แจกออกไปเป็น ๒
อธิษฐานในหัตถบาต ๑ อธิษฐานนอกหัตถบาต ๑. ของอยู่ภายใน
๒ ศอกคืบ หรือศอก ๑ ในระหว่าง ฟังใช้อธิษฐานในหัตถบาต สั้น
วาจาตามแบบนั้น. ของอยู่ห่าง ฟังใช้อธิษฐานนอกหัตถบาต สั้น
วาจาตามแบบนั้น. แต่เปลี่ยนบทว่า " อิมิ " เป็น " เอติ " เปลี่ยน
บท " อิมานิ " เป็น " เอตานิ " แปลว่า นั้น.

เมื่อจะอธิษฐาน ถ้าบริวารที่กำหนดให้มีแต่สิ่งเดียว ของ
เดิมมีอยู่ เป็นแต่ต้องการจะเปลี่ยนใหม่ ต้องเลิกของเดิมเสียก่อน.
ยกเลิกบริวารเดิมเสีย เรียกว่า ปัจจุทธรณ์ หรือถืออธิษฐาน
มีแบบวางไว้ แสดงสังฆาฏิเป็นตัวอย่างว่า " อิมิ สังฆาฏิ ปัจจุทธรามิ "
แปลว่า " เรายกเลิกผ้าสังฆาฏิผืนนี้. " ยกเลิกบริวารอื่น ฟังเปลี่ยนตาม
ชื่อ ถ้าเป็นบริวารที่ใช้นุ่งห่ม ฟังยอมให้ได้สี่ และทำพินทุตาม
แบบอันกล่าวแล้วในสิกขาบทที่ ๘ แห่งสุรปาณวรรคในปาจิตตยิกัณฑ์
แล้วจึงอธิษฐาน. คำพินทุว่า " อิมิ พินทุกบปิ กโรมิ " แปลว่า
" เราทำหมายด้วยจุดนี้. "

ข้าพเจ้าได้รับบอกเล่ามาว่า ภิกษุบางพวก ใช้อธิษฐาน
อดิเรกจิวรเป็นบริวารโจล ไม่ใช่วิกัป และได้รับวินิจฉัยของท่าน
พระจันทร์โคจรคุณ [จันทรสี ยิม] เจ้าวัดมกุฏกษัตริยาราม พระ
อาจารย์ของข้าพเจ้าว่า ผ้าที่จะใช้อธิษฐานเป็นบริวารโจลได้ ต้อง
ไม่ใช่ของใหญ่ถึงกับนุ่งห่มได้ ท่านวินิจฉัยดังนี้ ธรรมเนียมผ้า

เป็นบริวารแท้. ข้อที่ภิกษุอธิษฐานอธิเรกจิรเป็นบริวารโจลนั้น
ข้าพเจ้าเห็นไม่ถูกต้องตามแบบ ฟ่านุ่งห่มที่เรียกว่าบริวารได้ มีแต่ไตร-
จิรกับผ้าปิดฝีผ้าอาบน้ำฝน ส่วนผ้าบริวารโจลนั้น เป็นของเช่น
ผ้ากรองน้ำ ถูบাত্রและยาม ถ้าใช้ได้ ความต่างแห่งผ้าไตรจิร
กับผ้าบริวารโจล ก็หาไม่ สู้ใช้วิธีวิกป์ไม่ได้. มติของข้าพเจ้าว่า
ผ้าอันจะอธิษฐานเป็นผ้าปุณอนก็ดี เป็นผ้าบริวารโจลก็ดี ต้องเป็น
ของที่ไม่ใช้นุ่งห่ม จึงอธิษฐานขึ้น ตัวอย่าง ต่างว่าภิกษุรูปหนึ่ง
ถอนผ้าอุตตราสงค์อันเก่าเสีย อธิษฐานใหม่แล้ว ไม่คิดจะใช้นุ่งห่ม
อีก อธิษฐานผ้าเก่านั้นเป็นเป็นผ้าปุณอน เช่นนี้เห็นอธิษฐานขึ้น ถ้ายัง
จะใช้นุ่งห่ม ควรวิกป์ไว้ใช้ตามแบบ. ผ้าบริวารโจลก็น่าจะเป็น
เช่นนั้น แต่บริวารชนิดนี้ ไม่ใช่ของใหญ่ คำวินิจฉัยของพระ
อาจารย์ของข้าพเจ้า จึงชอบแก่เหตุ. ผ้าบริวารอย่างอื่นจากฝ่านุ่ง
ห่ม มีสีและดอกอันห้ามในฝ่านุ่งห่ม ก็ใช้ได้. ข้อที่ให้อธิษฐานนั้น
ข้าพเจ้าเข้าใจว่า เฟ่งเอาฝ่านุ่งห่มได้ หรือรุมมาจากฝ่านุ่งห่มอัน
เก่าแล้ว.

บริวารอันภิกษุอธิษฐานโดยชื่ออันกล่าวแล้ว ท่านกล่าวว่า
จะละอธิษฐานไปเพราะเหตุ ๕ ประการ คือ ให้แก่ผู้อื่นเสีย ๑ ถูก
โจรแย่งชิงเอาไปเสีย ๑ มิตรถือเอาโดยวิสาสะ ๑ เจ้าของหันไป
เพื่อความเป็นคนเลว ๑ เจ้าของลาสิกขา ๑ เจ้าของทำกาลกิริยา ๑
เพศกลับ ๑ ถอนเสียจากอธิษฐาน ๑ เป็นช่องทะเล ๑.

ข้อที่ว่าหันไปเพื่อความเป็นคนเลวนั้น ในนิทานต้นบัญญัติแห่ง

ปฐมปาราชิก ดูเหมือนหมายความว่าสัก แต่ในที่นี้มีลาสิกขาแล้ว จึงหมายความว่าขาดจากความเป็นภิกษุด้วยประการอื่น คือต้องปาราชิก หรือไปเข้ารีตเดียรถีย์ทั้งเป็นภิกษุ. ข้อว่าเพศกลับนั้น ท่านหมายเอาว่าบุรุษกลายเป็นสตรี ดังมีเรื่องในวินิตวัตถุแห่งปฐมปาราชิก ที่ในบัดนี้ไม่น่าจะมีใครเชื่อ ถ้าจะวินิจฉัยให้ควรแก่เหตุ ต้องแปลว่าแปลงเพศ ได้แก่ภิกษุฉี้นความอาลัยในเพศภิกษุณี ถือเพศคฤหัสถ์เสีย. ถ้าภิกษุเป็นเช่นนั้นบ้าง จะตัดสินใจอย่างไร ท่านตัดสินใจยังคงเป็นภิกษุอยู่นั่นเอง. ฝ่ายข้าพเจ้าเห็นว่า ถ้ายังมีอาลัยในเพศภิกษุ ยั้่นับว่าเป็นอุปสัมบันได้ ถ้าสิ้นอาลัยแล้ว ถือเพศคฤหัสถ์ไปอยู่บ้านเสียดๆ ต่างว่าไม่ต้องปาราชิกด้วย ภายหลังหวนมาขอเข้าหมู่ จะยอมให้เข้าทีเดียวหรือ ถ้าไม่ยอม ก็เป็นได้ อย่างภิกษุณีเหมือนกัน.

บัดนี้จะวกกล่าวการขาดอธิษฐานอีก. ในเหตุ ๕ ประการนั้น เหตุที่ควรเป็นประมาณมีอยู่ ๕ คือให้แก่ผู้อื่น ๑ ถูกโจรชิงเอาไป หรือลักเอาไป ๑ มิตรถือเอาด้วยวิสาสะ ๑ ถอนเสียจากอธิษฐาน ๑ เป็นช่องทะเล ๑.

เมื่อบริขารมีกำหนดให้อธิษฐานได้เฉพาะสิ่งเดียว เป็นไป เพราะเหตุ ๔ อย่างนั้น อย่างใดอย่างหนึ่ง อธิษฐานของใหม่ได้ ไม่เป็นซ้ำสอง. ส่วนเป็นช่องทะเลนั้น ท่านกล่าวเฉพาะในไตรจีวร และบาตร. ช่องทะเลในไตรจีวรนั้น ท่านว่าเท่าหลังเล็บก้อย ทะลุ โห้วทีเดียว ไม่มีเส้นด้ายในระหว่าง นับแต่ริมผ้าเข้าไป ด้านยาว

คือ ๑ ด้านกว้างแห่งฝ้านุ่น ๔ นิ้ว แห่งฝ้าห่ม ๘ นิ้ว ช่องทะลุในบาตร นั้น ท่านว่าพอเม็ดข้าวฟ่างตลอดได้. ท่านกำหนดช่องและเอกเทศใน ไตรจีวรนั้น พอจะเข้าใจได้ว่า เมื่อครองแล้ว จะเห็นโหวอยู่กระมัง. ก็ถ้าภิกษุสำคัญว่ายังใช้ได้ ไม่ขาดอธิษฐาน และใช้นุ่นห่มอยู่ เมื่อ ถ่วง ๑๐ วัน แต่ทะลุแล้วไป จะปรับให้เป็นนิสสัคคิยะที่เดียวหรือ ? ข้าพเจ้าเห็นว่า ใจความแห่งการขาดอธิษฐานนั้น เพ่งเอาอธิษฐาน ของใหม่ได้ ไม่ได้เพ่งว่า ของอยู่กับตัวให้กลายเป็นนิสสัคคิยะ ถ้า ฝ้าทะลุแต่ยังพอนุ่นห่มได้ ยังคงเป็นฝ้าอธิษฐานอยู่นั่นเอง จะเปลี่ยน ใหม่ ต้องถอนของเก่าก่อน ฝ้าที่ถูกไฟไหม้โหวเป็นรอยโต เกินกว่า 'จะเรียกว่าทะลุเป็นช่อง นุ่นห่มเข้า ปิดอวัยวะไม่สนิทสนม จะเปลี่ยน ใหม่ ไม่ต้องถอนของเก่าก็จะได้กระมัง ตั้งแต่่นุ่นห่มไม่ได้แล้ว ก็ นับว่าขาดอธิษฐานด้วยบทนี้. ส่วนบาตรนั้น เป็นช่องพอเม็ดข้าว ฟ่างตลอดได้ ขอบาตรใหม่ ยังไม่ได้กระมัง เห็นว่าทะลุจนถึงไม่ขัง ข้าวไว้ได้ จึงจะเรียกว่าขาดอธิษฐาน คือ อธิษฐานของใหม่ได้ด้วย ไม่ต้องถอนของเก่า. เหตุอีก ๔ อย่างนั้น เจ้าของไม่ได้คงเป็นภิกษุ อยู่แล้ว ไม่ต้องกล่าวถึงก็ได้.

วิกัป

จีวรเช่นไร เรียกว่าอธิเรกจีวร และอธิเรกจีวรนั้น มีประมาณ เพียงไร ท่านกำหนดให้วิกัป ได้กล่าวแล้วในสิกขาบทที่ต้น แห่ง จีวรวรรคในนิสสัคคิยกัณฑ์บ้าง ในกัณฑ์ที่ ๑๒ บริหารบริโภกตอน จีวรบ้าง วิกัปนั้นได้แก่อะไร และทำกันอย่างไร ได้กล่าวแล้ว

ในวิกัปปลิกขาบทที่ ๕ แห่งสุราปรนวรรคในปาจิตติยกัณฑ์. บาดร เช่นไรเรียกอดิเรกบาดร มีกัณฑ์ มีประมาณอย่างไร ได้กล่าว แล้วในสิกขาบทที่ ๑ แห่งปัตตวรรคในนิสสัคคิกัณฑ์บ้าง ในกัณฑ์ ที่ ๑๒ บริหารบริโภคตอนบาดรบ้าง. ในที่นี้ จะประมวลคำวิกัปจิวร และบาดรมาไว้ในหมวดเดียวกัน.

คำวิกัปต่อหน้า ในหัตถบาส จิวรผีนเดียวว่า "อิมิ จิวริ ตฺยหิ วิกปฺเปมิ" แปลว่า "ข้าพเจ้าวิกัปจิวรผีนนี้แก่ท่าน." จิวร หลายผีนว่า "อิมานิ จิวรานิ" แทน "อิมิ จิวริ." บาดรใบเดียวว่า "อิมิ ปตฺตํ ตฺยหิ วิกปฺเปมิ" บาดรหลายใบว่า "อิมเ ปตฺเต" แทน "อิมิ ปตฺตํ." นอกหัตถบาสว่า "เอตํ" แทน "อิมิ" ว่า "เอตานิ" แทน "อิมานิ" ว่า "เอเต" แทน "อิมเ." ถ้าวิกัป แก่ภิกษุผู้แก่กว่า ใช้บทว่า "อายุสมโต" แทน "ตฺยหิ" ก็ควร.

คำวิกัปลับหลัง ในหัตถบาส จิวรผีนเดียวว่า "อิมิ จิวริ อิตฺถนฺนามสฺส วิกปฺเปมิ" แปลว่า "ข้าพเจ้าวิกัปจิวรผีนนี้แก่ สหธรรมิกชื่อนี้." ถ้าวิกัปแก่ภิกษุ ต่างว่าชื่ออุตฺตระะ พึงออกชื่อว่า "อุตฺตรสฺส ภิกฺขุโน" หรือ "อายุสมโต อุตฺตรสฺส" แทน "อิตฺถนฺนามสฺส" โดยสมควรแก่ผู้รับอ่อนกว่าหรือแก่กว่า. วิกัปจิวร หลายผีน วิกัปบาดรใบเดียว หลายใบ ในหัตถบาส นอกหัตถบาส พึงเทียบตามแบบวิกัปต่อหน้า.

จิวรที่วิกัปไว้ จะบริโภคต้องขอให้ผู้รับถนก่อน ไม่ทำอย่าง นั้นและบริโภค ต้องอาบัติปาจิตติยะด้วยวิกัปปลิกขาบทนั้น คำถน

ในหัตถบาส จีวรว่า " อิมํ จีวรํ มยุหํ สนฺตกํ ปริภุชฺช วา
วิสหฺเชหิ วา ยถาปจฺจยํ วา กโรหิ " ผู้ถอนอ่อนกว่าว่า " อิมํ
จีวรํ มยุหํ สนฺตกํ ปริภุชฺชถ วา วิสหฺเชถ วา ยถาปจฺจยํ วา
กโรถ " ความเดียวกัน เป็นแต่ใช้แสดงเคารพ แปลว่า " จีวร
ผืนนี้ของข้าพเจ้า ท่านจงใช้สอยก็ตาม จงสละก็ตาม จงทำตาม
ปัจจัยก็ตาม. " คำที่จะพึงใช้เปลี่ยนแปลงไป ตามชื่อของก็ดี ตาม
จำนวนของก็ดี ตามฐานที่ของตั้งอยู่ก็ดี พึงเทียบเคียงกับคำวิกัป
ในการวิกัปจีวรนี้ มติของพระอาจารย์ทั้งหลายต่างกันอย่างใด กล่าว
ไว้แล้วในวิกัปปลิกขาบทนั้น.

บาตรที่วิกัปไว้แล้ว ไม่มีกำหนดให้ถอนก่อนจึงบริโภคน พึง
ใช้เป็นของวิกัปเกิด. แต่เมื่อจะอธิษฐาน พึงให้ถอนก่อน.

กัณฑ์ที่ ๒๒

ปกิณณกะ

มหาปเทศ ๔

ผัสดูบางอย่าง ย่อมมีเฉพาะในบางถิ่น และผัสดูที่คนรู้จักทำ
ขึ้นได้ ย่อมมีหลากหลาย ตามความเจริญแห่งศีลปะของมนุษย์
กิจการก็เหมือนกัน ของคนในถิ่นหนึ่ง อาจต่างจากของคนในถิ่น
อื่น และอาจมีแปลก ๆ โดยลำดับกาล ตามความนิยมอันเปลี่ยนแปลง
ไปอยู่ ยิ่งคนทั้งหลายอันอยู่ต่างถิ่นไปมาถึงกันเข้า ความพบ
เห็นผัสดูและกิจการทั้งกลายก็มากเข้า ภิกษุเกิดในภายหลังพุทธกาล
ย่อมจะได้พบเห็นผัสดู และกิจการต่าง ๆ นานา จากที่กล่าวไว้ใน
พระกัมภีร์ พระศาสดาผู้มีพระญาณเห็นกาลไกล ได้ประทานแบบ
ไว้ เพื่อเป็นหลักแห่งสันนิษฐานทั้งในทางธรรมทั้งในทางวินัย ใน
ที่นี้จักกล่าวเฉพาะในทางวินัย แบบนี้เรียกว่ามหาปเทศ แปลว่า ข้อ
สำหรับอ้างอิงใหญ่ จำแนกออกเป็น ๔ ข้อ ดังต่อไปนี้ :-

๑. สิ่งใดไม่ได้ทรงห้ามไว้ว่าไม่ควร แต่เข้ากันกับสิ่งเป็น
อกัปปิยะ ขัดกันต่อสิ่งเป็นกัปปิยะ สิ่งนั้นไม่ควร.
๒. สิ่งใดไม่ได้ทรงห้ามไว้ว่าไม่ควร แต่เข้ากันกับสิ่งเป็นกัปปิยะ
ขัดกันต่อสิ่งเป็นอกัปปิยะ สิ่งนั้นควร.
๓. สิ่งใดไม่ได้ทรงอนุญาตไว้ว่าควร แต่เข้ากันกับสิ่งเป็น
อกัปปิยะ ขัดกันต่อสิ่งเป็นกัปปิยะ สิ่งนั้นไม่ควร.

๔. สิ่งใดไม่ได้ทรงอนุญาตไว้ว่าควร แต่เข้ากันกับสิ่งเป็น
กับปิยะ ชัดกันต่อสิ่งเป็นอกับปิยะ สิ่งนั้นควร.

จักแสดงตัวอย่างที่ลงสันนิษฐานกันไว้แล้วบางประการ. ผีน
เป็นของไม่ได้ทรงห้ามไว้ว่าไม่ควร เพราะในครั้งพุทธกาลยังไม่รู้จัก
ใช้กันทั่วไป หรือเฉพาะในชมพูทวีป แต่สุรารู้จักใช้กันแล้ว เป็น
ของที่ทรงห้ามไว้ สุราก็ดี ผีนก็ดี เป็นของทำกายประสาทให้มี
เป็นของทำผู้เสพให้ติด ต้องทวีจำนวนที่เสพขึ้นเสมอ เป็นบ่อเกิด
แห่งโรค เป็นเครื่องทอนกำลังแห่งร่างกาย เป็นมูลแห่งความชั่ว
ร้ายต่าง ๆ คู่เดียวกัน เพราะเหตุนั้น ผีนเป็นของเข้ากับสุรา จึง
เป็นของไม่ควรภิกษุจะเสพเป็นอาจิณ, สุรานั้น แม้เป็นของที่ทรง
ห้ามก็จริง แต่แทรกในโภชนาหารเพื่อแก้คาวหรือให้มีรส ที่มุ่ง
ประโยชน์อย่างอื่น ทรงอนุญาตไว้ว่าควร ผีนที่แทรกยา เช่นใน
โคลโรดิน เป็นยาแก้ลมท้อง ไม่ใช่เป็นของมุ่งหมายสำหรับเสพโดย
ฐานเป็นผีน เช่นนี้เข้ากันกับสุราที่เจือในของอื่นที่ทรงอนุญาตไว้
เป็นของควรเมื่อคราวเจ็บไข้ต้องการใช้เป็นยา, ทรงอนุญาตน้ำหวาน
ออกจากอ้อยที่เคี้ยวให้แข็งแล้วเรียกว่าผาณิตไว้ น้ำหวานที่ออกจาก
พืชอื่น เป็นต้นว่าตาลหรือมะพร้าว ไม่ได้กล่าวถึงในบาลี จัดว่า
เป็นของที่ไม่ทรงอนุญาตไว้ แต่เป็นของมีรสหวานสำเร็จประโยชน์
เช่นเดียวกับรสหวานแห่งอ้อย ชื่อว่าเป็นของเข้ากันกับรสหวาน
แห่งอ้อย รสหวานอย่างอื่นก็ควรเหมือนกัน. รสหวานแห่งอ้อยนั่นเอง
ทรงห้ามไม่ให้เก็บไว้ฉันทิน ๗ วัน พันกำหนดนั้นแล้วเป็นของไม่ควร

รศหวานแห่งของอื่น ก็เป็นของไม่ควรเหมือนกัน.

มหาปเทศนี้ เป็นหลักสำคัญในพระวินัย ภิกษุเข้าใจดีแล้วอาจปฏิบัติตนพอเหมาะ ในเมื่อได้พบผัสสะและกิจการต่าง ๆ อยู่รอบข้าง.

พระพุทธชานุญาตพิเศษ

แห่งข้อที่ทรงบัญญัติห้ามไว้ ในบางข้อ ได้ทรงอนุญาตยกเว้นเป็นพิเศษไว้ก็มี ในที่นี้ จักไม่ปรารภถึงข้อยกเว้นอันมีกำกับไว้ในสิกขาบททั้งหลาย จักกล่าวเฉพาะที่ทรงอนุญาตเป็นพิเศษแท้ ๆ พึงเห็นดังต่อไปนี้ :-

๑. ทรงอนุญาตเฉพาะอาพาธ ยามหาวิกฤ ๔ มุตร คุต เต้า [ไฟ] ดิน ทรงอนุญาตแก่ภิกษุผู้ถูกงักด แม้ไม่ได้รับประเคน นั้นก็ได้ ไม่เป็นอาบัติ. น้ำข้าวใสที่เข้าใจว่าข้าวต้มไม่มีกาก และน้ำเนื้อต้มที่ไม่มีกากเหมือนกัน เป็นของทรงอนุญาตแก่ภิกษุใช้ ที่เข้าใจว่าจำเป็นต้องได้อาหารในวิกาล. น้ำข้าวต้มกับน้ำเนื้อต้มนี้ในบาลีไม่กำหนดชัดว่าทรงอนุญาตในวิกาล แต่รู้ได้โดยนัย เพราะว่าเป็นกาลข้าวสุกและมังสะยังฉันได้ จะต้องทรงอนุญาตของ ๒ สิ่งนี้ไว้ทำอะไรเพื่อจะให้ฉันได้ในวิกาล จึงได้ทรงอนุญาตไว้. ยังมีของที่ทรงอนุญาตแก่ภิกษุใช้อยู่อีก แต่ชื่อแปลไม่ออก หรืออาจแปลได้ แต่ท่านแก้เป็นอย่างอื่นไปเสียแล้ว จังคไว้.

๒. ทรงอนุญาตเฉพาะบุคคล เช่นทรงอนุญาตอาหารที่เรอออกถึงลำคอแล้วกลับเข้าไป แก่ภิกษุผู้มักเรอออก ไม่เป็นอาบัติเพราะ

วิกาลโภชนสิกขาบท ข้อนี้ควรเป็นตัวอย่างแห่งภิกษุผู้กลืนเลือดที่
ออกในปากให้ล้วงล้าคอเข้าไปโดยไม่รู้ตัว. ถือกันมาว่า อาบัตินี้
เป็นอจิตตกะ คราวนี้ก็แสดงอุลลัจจัย เพราะกินเลือดมนุษย์ ถ้า
ไม่รู้เรื่อง น่าจะเห็นไปว่าคร้ายเสียจริง ๆ ถือไม่เข้าเรื่องเข้าราว น่า
รำคาญอยู่. ภิกษุเจ็บเป็นแผลในปาก มีบุพโพโลหิต สมควรจะได้
รับอนุญาตเป็นพิเศษแท้.

๓. ทรงอนุญาตเฉพาะกาล เช่นทรงอนุญาตให้เจียวมันเปลว
ทำเป็นน้ำมันได้เอง แต่ต้องทำให้เสร็จตลอดถึงกรองในกาลเช้าช่วงเที่ยง.
ข้อนี้ในบุพพตสิกขาวิณณา จัดไว้ในส่วนทรงอนุญาตเฉพาะมันเปลว.
เพ่งความว่า เปลงมันแม่แห่งสัตว์มีเนื้อเป็นอกัปปิยะ ก็ทรงอนุญาต
ก็ถูกโดยบรรยายอย่างหนึ่ง.

๔. ทรงอนุญาตเฉพาะถิ่น เช่นทรงอนุญาตให้อุปสมบทด้วยสงฆ์
มีองค์ ๕ ให้อาบน้ำได้เป็นนิตย ให้ใช้รองเท้า ๔ ชั้นของใหม่ได้
ในปัจจุบันชนบท.

๕. ทรงอนุญาตเฉพาะยา เช่นทรงอนุญาตน้ำมันเจือน้ำมา
ไม่มากจนสีกลิ่นรสปรากฏให้ดมกินได้ และทรงอนุญาตให้ใช้กระเทียม
เข้ายาได้ แต่ห้ามไม่ให้ฉันทันเป็นอาหาร นี้ควรเป็นตัวอย่างแห่งของ
อย่างอื่นที่มุ่งจะใช้เป็นยา. ถ้ารู้จักถือเอาความกว้างขวางจะสะดวก
ในการรักษาพยาบาลภิกษุใช้อีกมาก.

ขออารักขา

เป็นธรรมเนียมของภิกษุ ไม่เป็นโจทก์ฟ้องความคฤหัสถ์ใน

ศาล นี้เนื่องมาแต่พระบัญญัติห้ามภิกษุณี วางโทษถึงสังฆาทิเสส ความไม่พอใจเป็นถ้อยเป็นความกับเขา ก็คืออยู่ สมควรแก่สมณะ ผู้อยู่สงบ แต่ความเข้าใจของพระอาจารย์ทั้งหลายในชั้นหลังแรงเกินไป จนถึงมีผู้หนึ่งมาข่มเหง นำความไปบอกเจ้าหน้าที่ระบุชื่อผู้ทำ เพื่อขอความป้องกันก็ไม่ได้ ท่านเรียกว่าขออารักขาเจาะชื่อ. หากเจ้าหน้าที่ลงโทษปรับผู้ทำผิด ท่านปรับภิกษุผู้บอกเป็นกัณฑ์ไทย คือจำจะต้องใช้ทรัพย์ที่เขาเสียไป ถ้าภิกษุนั้นฟ้องขอให้เขาปรับค่าเสียหายด้วย และเขาทำตาม ท่านปรับภิกษุถึงปาราชิก แรงกว่า ตันบัญญัติแห่งภิกษุณีเสียอีก ท่านยอมเพียงให้บอกไม่ระบุชื่อ เรียกว่าขออารักขาไม่เจาะชื่อ หากเจ้าหน้าที่ลงโทษปรับผู้ทำผิด หรือ แม้เอาของที่หายไปคืนมาให้ด้วย ท่านไม่เอาโทษแก่ภิกษุ ทั้ง ให้รับของคืนได้ด้วย, การขออารักขาไม่เจาะชื่อนั้น ในเวลาที่บ้าน เมืองพะนอภิกษุอยู่ก็สำเร็จประโยชน์ ในเวลาอื่นเช่นในบัดนี้ ย่อม ไม่สำเร็จประโยชน์. ท่านวินิจฉัยอย่างนั้น เป็นอันตัดพวกภิกษุไม่ให้ ได้รับความป้องกันของบ้านเมืองเลย มีอะไรก็ไม่เป็นสิทธิ์แก่ตน ใครนีกจะข่มเหงหรือแย้งชิงเอาไปก็ทำได้ตามใจ คู่มือเป็นคำวินิจฉัย ของผู้เคยกการเคยกงานเลย.

ในอนาปัตติวารแห่งสังฆาทิเสสสิกขาบทที่ต้นแห่งภิกษุณี กล่าว ข้อยกเว้นไว้ว่า ถูกคนทั้งหลายจุดไปก็ดี ขออารักขาที่ดี บอกไม่ เจาะชื่อก็ดี ไม่เป็นอาบัติ. ในข้อว่าถูกคนทั้งหลายจุดไปนั้น อธิบาย ว่า ถูกคนอื่นฟ้อง ต้องเรียกหรือถูกจับไปแก้คดี เช่นนี้เป็นจำเลยว่า

ความเพื่อเปลื้องตนได้. ในข้อว่าขออารักขานั้น อธิบายว่า ถูกคนอื่นข่มเหงหรือเบียดเบียน ขอความป้องกันของบ้านเมือง แม้จะชื่อคนผู้ข่มเหงหรือผู้เบียดเบียนนั้นก็ไม่ได้ ไม่เป็นอาบัติ ในข้อว่าบอกไม่เจาะชื่อนั้น อธิบายว่า ถูกทำร้าย แต่ไม่รู้ว่าใครทำ จะบอกให้ถ้อยคำไว้แก่เจ้าหน้าที่ก็ได้ หรือของหาย แต่ไม่รู้ว่าใครลัก จะบอกตราสินไว้แก่เขาก็ได้ ไม่เป็นอาบัติ. พระอรรถกถาจารย์เจ้าโฆสาลี ๒ คำหลังเป็นอันเดียวกันว่า ขออารักขา คือบอกไม่เจาะชื่อ คราวนี้ก็แก้จนเหลือ ถ้าท่านผู้เรียงบาลีหมายความว่าเช่นนั้น น่าจะกล่าวว่า ขออารักขาไม่เจาะชื่อ. ส่วนทรัพย์ที่ได้คืนมาเพราะขออารักขานั้น ภิษุยังถือกรรมสิทธิ์อยู่ จักเป็นอะไรมี ภิษุยกยกออกของที่เขาฝากไว้ในมือ เจ้าของยังถือกรรมสิทธิ์อยู่เพียงใด ท่านยังไม่จัดเป็นอาหารเพียงนั้น นี้ก็เหมือนกัน ภิษุยังถือกรรมสิทธิ์อยู่ก็รับคืนได้.

ย่อใจความในคำที่กล่าวมาว่า ปกติของภิษุไม่พอใจเป็นถ้อยเป็นความกับใคร ๆ ไม่แส่หาสาเหตุเล็กน้อยเป็นเครื่องปลุกคิดขึ้นพอจะอดได้บ้างได้ก็อดก็บ้าง แต่เมื่อถึงคราวจำเป็น คือถูกคนอื่นฟ้องก็เป็นจำเลยว่าความเพื่อเปลื้องตนได้ เมื่อถูกคนอื่นข่มเหงเหลืออดเหลือทน ก็บอกขออารักขา แม้จะชื่อก็ได้ หรือถูกทำร้าย แต่ไม่รู้ว่าใครทำ จะบอกให้ถ้อยคำไว้กับเจ้าหน้าที่ก็ได้ หรือของหาย แต่ไม่รู้ว่าใครลัก จะบอกตราสินไว้แก่เขาก็ได้ ไม่มีโทษในเพราะเหตุเหล่านี้.

วิบัติ

ในบาลีจำแนกวิบัติของภิกษุไว้ ๔ ประการ คือ สीलวิบัติ ๑
อาจารย์วิบัติ ๑ ทิฏฐิวินัยวิบัติ ๑ อาชีวีวิบัติ ๑. ความเสียแห่งศีล เรียก
ว่าสीलวิบัติ ท่านจัดเอาการต้องปาราชิก หรือสังฆาติเสส อันเป็น
อาบัติหนัก. ความเสียมารยาท ชื่อว่าอาจารย์วิบัติ ท่านจัดเอาการ
ต้องลหุกาบัติ ตั้งแต่ถูกลัจจยลงมาจนถึงทุพภาสิต. ความเห็นผิด
ธรรมวินัย ชื่อทิฏฐิวินัยวิบัติ ท่านจัดเอาอาบัติบางอย่างที่ซ้ำข้างต้น
ความเสียแห่งการเลี้ยงชีพ ชื่ออาชีวีวิบัติ ท่านจัดเอาอาบัติบางเหล่า
ที่ต้องเพราะเหตุอย่างนั้น. ท่านจำแนกวิบัติ ๔ ไว้ดังนี้ เพื่อ
เป็นทางระวังของภิกษุ จะได้รักษาศีล มารยาท ความเห็น และความ
เลี้ยงชีพให้หมดจด เป็นผู้ไม่เศร้าหมองในทางเหล่านี้. แต่ยังไม่กิน
ความกว้างพอจะป้องกันความเสียหายของภิกษุ เหมือนบาลีสีลนิตเทศ
อันแก้บทว่า ภิกษุมิศีล. ในบาลีนั้นกล่าวว่า ภิกษุเป็นผู้มีศีลสำรวม
แล้ว ด้วยสำรวมในปาติโมกข์อยู่ ถึงพร้อมแล้วด้วยมารยาทและ
ที่เกี่ยว เห็นน่ากลัวอยู่โดยปกติในโทษมีประมาณน้อย สมทานศึกษา
อยู่ในสิกขาบททั้งหลาย.

บทว่า ถึงพร้อมด้วยมารยาทและที่เกี่ยวนั้น ถ้าหมายความว่า
ไม่ต้องอาบัติอันเป็นส่วนอาจารย์วิบัติ ก็จะซ้ำกับบทว่าสำรวมแล้วด้วย
สำรวมในปาติโมกข์ ถ้าหมายเอาถึงพร้อมด้วยอาจารย์อันเป็นส่วน
อกิสมจาริกา อันไม่ได้มาในปาติโมกข์ ก็พอไปได้ แต่ซ้ำกับบท
ว่าโคจรคือที่เกี่ยวไม่สนิท. ข้าพเจ้าเข้าใจว่า บทว่า ถึงพร้อมด้วย
มารยาทและที่เกี่ยวนั้น หมายเอาความประพฤติและการเกี่ยวที่ไม่จัด

ว่าเป็นอาบัติ แต่ไม่สมควรแก่ผู้ตั้งอยู่ในสังวร เป็นทางรังเกียจของผู้
ได้เห็น ได้ยิน ดังจะแสดงเป็นอุทาหรณ์ ต่างว่าภิกษุเพ่งรโหณิสัชชะ
ยื่นในทีกำบังกับมาตุคาม จะปรับเป็นปาจิตตยะเพราะรโหณิสัชชะก็ไม่ได้
ได้ แต่จะว่าไม่เป็นการเสียหายอะไรก็ได้เหมือนกัน เช่นนี้ข้าพเจ้า
เข้าใจว่าเป็น " อาจารย์วิปฺนุโน " เสียมารยาท เป็นกัณห์ปิกข์คือตรง
ข้ามข้างไม้ค้ำของบทว่า " อาจารย์สมฺปนฺนุโน " ถึงพร้อมด้วยอาจารย์ใน
บาลีสีลนิตเทศน์. อีกอย่างหนึ่ง ภิกษุแม้ไม่หวังจะดื่มสุรา เข้าไปหา
คนหนึ่งในโรงสุราเช่นนี้ก็น่าเกลียดอยู่ ไม่สมควรแก่ผู้เว้นสุรา เป็น
" โจรวิปฺนุโน " เสียในที่เกี่ยว เป็นกัณห์ปิกข์ของบทว่า " โจร-
สมฺปนฺนุโน " ถึงพร้อมด้วยที่เกี่ยว. ภิกษุมีอธยาศัยสะเพร่า พิจารณา
ไม่รอบคอบ แต่ไม่ถึงเป็นอลัชชี แลเห็นสั้น อะไรไม่เป็นอาบัติแล้ว
เห็นใช้ได้ จึงหาทางหลีกเลี่ยงเพื่อจะทำด้วยไม่ต้องอาบัติ จนมีข้อ
ความแนะนำเขียนลงในปกรณ์ทั้งหลายว่า ทำอย่างนั้นเป็นอาบัติ ทำ
อย่างนี้ใช้ได้ ความประพฤตินั้นเสีย แต่ปรับอาบัติไม่ได้ ข้าพเจ้าเห็น
ว่าควรจัดเข้าในอาจารย์วัดด้วย. ความเห็นปรารภธรรมวินัย อันแพก
จากของคนอื่น เป็นมูลแห่งวิวาทาธิกรณ์ ที่ถูกตัดสินว่าเป็นผิด จัด
เป็นทฎฐิวิบัติได้. การเลี้ยงชีพในทางนาคีเตียน แต่ไม่เป็นอาบัติเพราะ
เหตุนั้น ดังแสดงไว้ในวินิตวัตถุแห่งทฎฐิปาราชิกสิกขาบทว่า ภิกษุ
พุดมุสาว่าจะรับไปให้ท่านผู้นั้นผู้นี้ ถือเอาของที่เขาเชื่อแล้วและให้เพื่อ
ประโยชน์ตนเอง ท่านไม่ปรับเป็นอาหาร เพราะเจ้าของเขาให้เอง
ปรับปาจิตตยะเพราะมุสาวาทเท่านั้น และเรื่องในปัจจุบันมีภิกษุบางรูป

ไม่ได้รับนิมนต์ เข้าไปในการนิมนต์ของเขา ปนกับภิกษุผู้รับนิมนต์
เจ้าของรู้ว่าพระเกินจำนวน หรือบางทีรู้ด้วยว่าภิกษุนั้นเป็นผู้เกินจำนวน
แต่ถวายทานแก่เธอด้วย เช่นนี้ ข้าพเจ้าเห็นว่าจัดเข้าในอาชีววิบัติได้.

ภิกษุผู้มีศีลเป็นที่รัก เป็นลัทธิมีละอาย ใครศึกษาในทางปฏิบัติ
พึงรักษาตนให้บริสุทธิ์จากวิบัติ ๔ มีประการอันกล่าวแล้วนั้น.

อโคจร

บุคคลที่ดี สถานที่ดี อันภิกษุไม่ควรไปสู่ เรียกอโคจร ท่าน
แสดงไว้ ๖ ประเภท คือ หญิงแพศยา ๑ หญิงหม้าย ๑ สาวเทื่อ ๑
ภิกษุณี ๑ บัณฑิต ๑ รั้นสุรา ๑.

หญิงแพศยานั้น หมายถึงหญิงหากินในทางกามทุกชนิดทั่วไป
แสดงอาการเปิดเผยก็ดี แสดงอาการซ่อนเร้นก็ดี อยู่เป็นโสดตาม
ลำพังคนก็ดี อยู่ในหมู่ก็ดี นับเข้าในชื่อหญิงแพศยาทั้งนั้น, ภิกษุ
คบหาชอบพอสันทสนมกับหญิงแพศยา ไปมาหาสู่กันเนื่อง ๆ ย่อมจะ
เป็นที่รังเกียจของสหธรรมิกด้วยกัน ทั้งอันหญิงแพศยา ย่อมจะจงไปสู่
อำนาจ คังมีเรื่องเล่าถึงพระเถระรูปหนึ่งชื่อสุนทรสมุทฺธ เป็นบุตร
ของสกุลผู้มั่งคั่ง แต่มีศรัทธาออกบวช ทั้งยินดีในพรหมจรรย์ด้วย
มารดาบิดาหาอุบายจะให้ลาพรหมจรรย์ไม่สำเร็จ หญิงแพศยาคนหนึ่ง
รับอาสา ตามไปตั้งสำนักอยู่ในเมืองที่พระเถระอยู่ ในเวลาแรกคอย
ถวายบิณฑบาตในเวลาพระเถระออกเที่ยวศึกษาจาร พอคู้กันเข้า
โดยฐานได้เคยรับบาตรใส่บาตรอยู่เนื่อง ๆ คราวนี้นิมนต์ให้ฉันที่
เรือน แต่แรกก็ให้ฉันในที่เปิดเผย ต่อมาหญิงนั้นหาอุบายให้เด็กมาเล่น

บ้าง ทำรบบ้าง พออ้างเป็นเหตุ นิมนต์พระเถระให้เข้าฉันในห้องเรือน แสดงอาการสนิทสนมเข้าทุกที ยั่วชวนพระเถระในทางกาม จนท่านรู้สึกตัวจึงได้หลีกไปเสีย ท่านเป็นผู้มีสติและมันอยู่ในธรรมของภิกษุ จึงเอาตัวรอด. แต่มิใช่ที่ท่านสาปหญิงประเภทนี้เสียทีเดียว จะรับนิมนต์ไปเป็นกิจลักษณะได้อยู่ มีพวกภิกษุรับนิมนต์แล้วในทำภักติกที่เรือนของนางสิริมาเป็นตัวอย่าง แต่ควรตั้งสติระวังมิให้เสียสังวร.

หญิงหม้ายนั้น หมายถึงหญิงมีสามีตาย ทั้งหญิงมีสามีร้าง คือหย่าจากกัน. หญิงเทื่อนั้น หมายถึงหญิงโสดหาสามีมิได้ อยู่ลำพังตน. ภิกษุคบหาสนิทสนมกับหญิง ๒ ประเภทนี้ ไปมาหาสู่ไม่เป็นกิจลักษณะหรือผิดเวลา ย่อมจะเป็นที่รังเกียจของสหธรรมิกด้วยกัน ทั้งล่อแหลมต่ออันตรายแห่งพรหมจรรย์ด้วย แต่มิใช่ว่าเป็นคนไม่ควรคบเสียเลย จะรู้จักกัน หรือไปมาหาสู่กัน โดยเป็นกิจลักษณะได้อยู่ แม้จะรับบารุงของเขาก็ได้ แต่พึงประพฤดิพอดีพองาม. ดังภิกษุรูปหนึ่ง ผู้ไปสำนักอยู่ ณ บ้านมาติกคามแคว้นโกศล ได้รู้จักกันกับมารดาของนายบ้านนั้น และได้รับบารุงของเขา ได้ความสะดวกบำเพ็ญสมณธรรมสำเร็จ คบกันพอดีพองาม เช่นนี้ไม่มีโทษ.

ภิกษุณี เป็นพรหมจารีนี้ จัดว่าเป็นหญิงโสด แม้เป็นสหธรรมิกด้วยกัน ก็ยังสมควรจะคบกันแต่พอดีพองาม พระศาสดาได้ทรงบัญญัติสิกขาบทเนื่องด้วยการคบภิกษุณีไว้หลายมาตรา ก็เพื่อจะได้ตั้งอยู่ในประมาณ.

บัณฑิตท่านนั้น หมายถึงบรรพชิตที่เขาถอนเสียแล้ว ได้ยืนยันว่า ในราชสำนักแห่งประเทศจีนและแห่งประเทศตฤก ในกาลก่อนแต่ นี้ ได้ใช้พวกบัณฑิตท่านนี้ เป็นคนเข้าข้างในออกข้างนอกได้ ในเรื่องจีนเรียกว่าขันที. พวกบัณฑิตท่านนี้เป็นสวาทในหมู่บรรพชิต จึงเป็นที่รังเกียจของพวกภิกษุ พังเห็นในสิกขาบทสังฆาทิเสสเนื่องด้วยหญิงคงจัดบัณฑิตท่านนี้เป็นวัตถุแห่งอุลลัจจัย ในลำดับรองหญิงลงมา ภิกษุผู้คบหาสนิทสนมกับบัณฑิตท่านนี้ ย่อมเป็นที่รังเกียจของสหธรรมิกด้วยกัน ในทางเล่นสวาท.

ร้านสุรานั้น คือที่ขายสุรา แม้โรงที่ถ่มสุราก็นับเข้าในชื่อนี้. ภิกษุเข้าไปในร้านสุรา เขาคงเข้าใจว่ามีความต้องการดื่ม อันการดื่มสุราย่อมเป็นอุปกิเลสคือมลทินของสมณะ ย่อมจะเป็นที่รังเกียจของผู้ได้เห็นหรือได้ยิน. ร้ายฝันโรงฝันอันเป็นของเกิดขึ้นในภายหลัง สงเคราะห์เข้าในสถานนี้ เป็นอโคจรของภิกษุเหมือนกัน.

ภิกษุผู้ไปสู่นุคคกัถิ สถานกัถิ ดังกล่าวแล้ว ด้วยอาการไม่ดี ไม่งาม เป็นที่น่ารังเกียจ ได้ชื่อว่า "โคจรวิปนุโน" แปลว่ามีโคจรวิบัติ. ภิกษุผู้เว้นอโคจร ๖ นี้ จะไปหาใครหรือจะไปที่ไหน เลือคนบุคคล เลือกสถานอันสมควร ไปเป็นกิจลักษณะในเวลาอันควร ไม่ไปพร่ำเพรื่อ กลับในเวลา ประพฤติตนไม่ให้เป็นที่น่ารังเกียจของสหธรรมิก เพราะการไปเที่ยว ได้ชื่อว่า "โคจรสมปนุโน" แปลว่าผู้ถึงพร้อมด้วยโคจร เป็นหลักคู่กับมารยาท, ในสิลนิตเทศ รวมเรียกว่า "อาจารย์โคจรสมปนุโน" ผู้ถึงพร้อมด้วยมารยาทและโคจร เป็น

คู่กับคุณบทว่า " สีสมนุโน " ผู้ถึงพร้อมด้วยศีล. ภิกษุผู้ถึงพร้อมด้วยศีล ถึงพร้อมด้วยมารยาทและโคจร ย่อมประดับพระศาสนาให้รุ่งเรืองแล.